



MUUSEUM

Eesti Muuseumiühingu ajakiri
NR 1 (29) 2011

PEATOIMETAJA

Piret Õunapuu
piret.ounapuu@erm.ee

TEGEVTOIMETAJA

Heli Nurger
heli.nurger@muuseum.ee

TOIMETAJA

Ivi Tammaru
ivi.tammaru@erm.ee

TOIMETUSE KOLLEEGIUM

Piret Õunapuu, Marge Rennit,
Aivar Põldvee, Tiina-Mall Kreem,
Mariann Raisma

TÕLGE

Tiina Mällo

KÜLJENDUS

Ivi Tammaru

KUJUNDUSMAKETT

Kristjan Mändmaa, Indrek Sirkel

TRÜKIKODA

Ecoprint

Trükitud FSC sertifikaadiga paberile
looduslike õlide ja vaikude baasil
valmistatud värvidega. © Ecoprint

Ajakirja väljaandmist toetavad
Eesti Kultuurkapital,
Hasartmängumaksu Nõukogu,
Kultuuriministeerium,
Eesti Rahva Muuseum.

ISSN 1406-3484

ESIKAANE FOTO: TAGAKAANEL:
Anu Ansu
Kartulitest pata-
reid Eesti Rahva
Muuseumi ja
Teaduskeskuse
AHHAA töötoas
FOTO: Anu Ansu

PEATOIMETAJALT



Piret Õunapuu

Käesolev ajakiri räägib palju rahast. Rahast ei saa üle ega ümber ja tavaliselt on seda ikka liiga vähe.

Hoolimata masust olid muuseumidel üsna head ajad, mis aga selleks korraks on otsa saamas. Eurorahaga tehtud muuseumirevolutsioonist ja selleks kulunud summadest annab põhjaliku ülevaate Mariann Raisma. Alati on huvitav ka teiste rahakotti piiluda.

Täpsemalt kirjutavad eurorahaga tehtust, ühest Eesti kultuuripärandi tervise parandamise projektist Elo Lutsepp ja Kalle Pilt. Vabaõhumuuseumi projektid on konkreetselt suunatud uurimistööle ja selle abil praktiliste lahenduste leidmiseni ning teoks tegemiseni. Samas saab lugeda projekti raames koostööpartneritega Harjumaa muuseumis valmiva näituse „Rehielamused“ kontseptsioonist.

Muuseumide kõrvale on euroraha abiga tulnud uusi tegijaid nii teemaparkide, pärandkultuuri- ja loodusõppekeskuste, käsitöökodade jne näol. Sellest järjest kasvavast ja arenevast maailmast annab ülevaate Anton Pärn.

Meie hulgas on üks tõeliselt karismaatiline „rahainimene“, keda teab enamik muuseumitöötajatest. Numismaatik Ivar Leimusega ajab meestejuttu mitte ainult rahast, vaid ka tööst ja elust enesest tema endine kolleeg Aivar Põldvee.

Praktilise poole pealt annab Heige Peets Ennistuskojast Kanut vajalikku nõu, kuidas raha pesta.

Eesti rahvas on praeguseks ehk euroga harjunud, kuigi paljud ikka veel mõttes kas korrutavad või jagavad 15,6466-ga. Huvitavad ajad seoses rahavahetusega elas üle Eesti Panga muuseum, mis mitte ainult ei näita, vaid ka müüb raha.

Tartu Linnamuuseumi kunagine kauaaegne direktor Heivi Pullerits annab ülevaate muuseumi 55 aastast.

Samuti on palju lugeda näitustest, on see ju üks muuseumi põhiväljundeid. Eelmise aasta suursündmus oli kindlasti Eesti Kunstimuuseumi ja Tartu Kunstimuuseumi koostöös valminud pagulaskunsti näitus koos paksu ja põhjaliku kataloogiga. Väljapaneku üks kuraatoreid Kersti Koll avab tehtu tagamaid. Muuseumirooti omanik Tallinna Tehnikaülikooli muuseum räägib kuraator Liia Rebase sule läbi võidu toonud vulkaaninäitusest. Võimas avalöök taassündinud muuseumile. Aleksandra Murre asjatundlik ülevaade meie muuseumidele veel suhteliselt võrast valdkonnast nagu riikliku tagatisega kindlustus näitab, mis suunas tuleb meil areneda, ja muidugi rabab summadega, mida muu maailm suurte näituste saamiseks välja käib.

Ülevaate saab Muuseumi-nõukogu juurde moodustatud komisjonidest, nende eesmärkidest ja suundadest. Jätkub parimate oma valdkonna spetsialistide selgitamine. Muuseumid peaksid julgelt pakkuma välja nii oma tublisid tegijaid kui toredaid ideid. Hoolimata sellest, et Eesti on väike, ei jõua komisjonid ise kõike tähelepanuväärset üles leida.

Ajakirja järgmise numbri teema on teadus muuseumis. Kas seda on või ei ole? Päristeadlased panevad selle väljendi tihti jutumärkidesse. Me peame selles ise selgusele saama ja püüdma korrastada nii termineid kui suhtumist.

PÄEVATEEMA

EURORAHAGA MUUSEUMIREVOLUTSIOON

LK 5

— MARIANN RAISMA —

LUUBI ALL

MUUSEUMID EI OLE ÜKSI

LK 12

— ANTON PÄRN —

KROON MUUTUS ARMSAKS

LK 16

— PIRET ÖUNAPUU —

EURORAHAGA MAA-ARHITEKTUURI TERVIST PARANDAMA

LK 18

— ELO LUTSEPP, KALLE PILT —

MÕÕDUPUU

STATE INDEMNITY – RIIKLIK TAGATIS

LK 22

— ALEKSANDRA MURRE —

EESTI MUUSEUMIDE AASTAAUHINNAD

LK 25

NÄITUSED

**TALTSUTAMATUD TULEMÄED TALLINNA TEHNIKAÜLIKOO LI
MUUSEUMI GALERIIS**

LK 30

— LIIA REBANE —

VULKAANIDE ELULOOD ON KIRJUD

LK 33

— ASTRID KANNEL —

**EESTI PAGULASKUNSTI SUURNÄITUS KUMUS JA TARTU
KUNSTIMUUSEUMIS**

LK 34

— KERSTI KOLL —

(REHI)ELAMUSTEST PRAKTIKANI

Projekti HELTH tutvustava näituse „Rehielamused“ valmimislugu

LK 37

— LIISI TAIMRE —

IKKAGI INIMENE

RAHAST, MUUSEUMIST JA MUUST

Vestlus Eesti Ajaloomuuseumi teaduri, numismaatik Ivar Leimusega

LK 39

— AIVAR PÖLDVEE —

VÄRKSTUBA

RAHAPABER JA RAHA PESU

LK 44

— HEIGE PEETS —

MÕTTE KOHT

TARTU LINNAMUUSEUM – 55

Muuseumi arengu mõningatest printsiipidest

LK 48

— HEIVI PULLERITS —

MÄLU AUK

VÕLUV TUNDMATU

LK 51

LEIUNURK

UHKE LEID PÄRNU MUUSEUMI KOGUST: „LA TOUR DE SOLEIL“

LK 52

— INGE LAURIK-TEDER —



Laupa mõisakool – Järvamaa uues kuues vaatamisväärsus
FOTO: Kaarel Aluoja

EURORAHAGA MUUSEUMI- REVOLUTSIOON

— MARIANN RAISMA —
TARTU ÜLIKOOLI AJALOO MUUSEUM

Alates 21. sajandi algusest on muuseumid hakanud Euroopa Liidu fondidest usinalt toetusi taotlema – just Euroopa raha abil on Eesti muuseumipilti totaalselt muudetud. Kui 1990. aastad olid muuseumide kiratsemise aeg, siis alates uue aastasaja algusest on näha paradigmapööret, mille üheks tulemuseks on pärandiga tegelevate asutuste radikaalne imagoloogiline muutus.

Muuseumide toetanud programme on mitmeid, nendest rahaliselt kõige kaalukamad on Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) kaudu taotletavad Euroopa Regionaalarengu Fondi piirkondade konkurentsivõime tugevdamise ning üleriigilise tähtsusega kultuuri- ja turismiobjektide väljaarendamise programm. Ainuüksi ehitus- ning renoveerimistegevuseks ja ekspositsioonide kaasajastamiseks on sealtnaud saanud raha 26 muuseumi üle Eesti kokku ligi 40 miljoni euro väärtuses, rääkimata EASi kaudu

saadud toetustest arendustöödeks. Piirkondliku arengu kavandamise programm on olulisim arendustegevust toetav meede, kust küsitakse toetust ideekontseptsioonide, teostatavus-tasuvusanalüüsi koostamiseks ja projektide ettevalmistamistöödeks. Turismi turundustoetusest on saadud sadu tuhandeid eurosid muuseumide turundamiseks. Eri kategooria alla läheb läbi aegade Eesti suurim muuseumiprojekt – Eesti Rahva Muuseumi ehitamine, mida rahastab 50% ulatuses samuti Euroopa Liit.



Mariann Raisma

Muuseumide ehitust ja ekspositsioonide arendust on toetanud veel ka näiteks Phare piireületava koostöö programmi ja PRIA kaudu. Seto Tsäimaja valmis 2004. aastal Phare tollase toetusena, Phare on toetanud ka Kuressaare linnuse restaureerimise projekteerimist ja ekspositsioonide uuendamist. Lavassaare raudteemuuseum on saanud mitmeid kordi toetust ekspositsiooni parandamiseks PRIA programmi raames. Keskkonnainvesteeringute Keskuse poolt jagatava Euroopa Regionaalarengu Fondi keskkonnahariduse infrastruktuuri arendamise meetme kaudu on investeeritud näiteks loodusmuuseumidesse nii Tallinnas kui Tartus. Eesti Loodusmuuseum arendab välja keskkonnahariduskeskuse ehituse, Tartu Ülikooli Loodusmuuseumis valmib 2013. aastaks elu mitmekesisust tutvustav kaasaegne väljapanek. Sisulist arendust ja koostööd pakkuvaid võimalusi on kasutatud üsna aktiivselt, mis vääriks kindlasti eraldi analüüsivat artiklit. Käesolev lugu käsitleb EASI kaudu saadud eurorahadega valminud ehitusprojekte ja ekspositsioone.

Enamik muuseume on selleks toetust saanud EASI kaudu taotletavast piirkondade konkurentsivõime tugevdamise programmist, kus kõige olulisemateks hindamiskriteeriumideks on paika külastavate välituristide hulk ning kohaliku regiooni majanduse ja ettevõtluse arendamine. Alati on rõhutatud ka regionaalsusele – struktuurfondide raha on püütud jaotada üle Eesti ja see on jõudnud 13 maakonda, vaid Rapla- ja Valgamaa projektid on jäänud tänaseni toetuseta, seal asuvatest muuseumidest rääkimata. Samas, ehituse ja ekspositsioonide uuendamisega seotud projektidest on Tallinnast läbi aastate saanud toetuse vaid viis muuseumi. Regionaalsus toimib.

Lisaks muuseumidele on struktuurfondide rahadega arendatud ka erinevaid teemaparke ja ajaloolisi mälestisi, näiteks anti toetus Vaivara sõja-ajaloolise teemapargi rajamiseks, Haapsalu piiskopilinnuse arendamiseks turismikeskuseks, Kaali külastuskeskuse ja Kilplaste keskuse loomiseks või Jääaja teemapargi väljaarendamiseks. Muuseumid on olnud vaid ühed turismi ja regionaalset arengut toetavate arendusprojektide taotlejatest, seetõttu on konkurents aasta-aastalt muutunud järjest tihedamaks. 2004–2006 toimunud taotlusvoorus sai toetust vaid kokku üheksa muuseumi – see oli aeg, mil muuseumid õppisid raha küsima (alati on vajalik saada ka vähemalt 15% omafinantseeringut) ning suurem osa taotlustest jäi uude vooru (2007–2013). Kõige õnnelikumaks võib pidada 2008. aastat, kui toetuse sai kümme muuseumi üle Eesti, lisaks muuseumidele toetati ka teisi ajaloo tegelevaid atraktsioone, näiteks Ajakeskust Wittenstein Paide Vallimäel (toetus 2 090 742 eurot) ja Kukruse mõisa härrastemaja renoveerimist ning ekspositsiooni loomist (toetus 1 331 658 eurot).

Konkurentsilt kõige enam on ehitus- ja renoveerimistoetusteks raha küsitud Eesti Meremuuseumi Lennusadama arendusprojektiks (toetus üle 9 miljoni euro) ning teaduskeskuse AHHA uue hoone ja ekspositsiooni valmimiseks (üle 5 miljoni euro). Ülejäänud muuseumide suurimad toetused jäävad 2,5 ja 3 miljoni euro juurde: neist kaalukaimad Kuressaare linnuse kaasajastamine, NUKU muuseumi ehitamine, Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi hoone uuendamine, Eesti Maanteemuuseumi edasiarendamine, Pärnu Muuseumi aidahoone rekonstrueerimine ning Eesti Lennundusmuuseumi väljaarendamine.

Eesti Lennundusmuuseum on välja arendanud muuseumi peahoone ja väliekspositsiooni pinnad
FOTO: Eesti Lennundusmuuseum





Narva Muuseumi
Põhjaõu pakub
muuseumipoolse
interpretatsiooni
17. sajandi
varauusaegsest
käsitöölise
linnaosast
FOTO: Narva
Muuseum

Kui suur osa projektidest on juba valmis, siis mõned suurprojektid valmivad alles 2012.–2013. aastaks. Viimases rahajagamise voorus oli edukaim Virumaa Muuseumid, kes sai toetuse Rakvere linnuse kujundamiseks aastaringseks kesk- ja varauusaegseks teemapargiks. Järgjulgult ongi enam esile tõusnud atraktiivsusele ja populaarsusele rõhuvad teemapargid, mis suudavad turiste ja ka kohalikke oma lummusesse haarata oluliselt kergemini kui loomult tõsisemad traditsioonilised muuseumid.

MUUTUSTE AEG

Viimasel 5–7 aastal on muuseumidel olnud Eesti kultuuriajaloos unikaalne väljakutse muutuda kvalitatiivselt – luua uus sisu, tõestada uusi ideid ja lähenemisi – olgu selleks valdkonna värske tõlgendamine või hoopiski uute teemade sissetoomine, samuti muuseumikeskkonna kui terviku arendamine (sh keskkond muuseumi ümber, visuaalne identiteet, turundus, veebikeskkond jmt). Koos eurorahaga valitseb muuseumides ka euronormidele vastav sisu. Ja seda kindlasti mitte halvas mõttes, sest atraktiivsust ja küllastajakeskset suhtumist vajas sinne muuseumimaastik hädasti. Heal ekspositsioonil on värske idee ja selge sõnum, needki põhimõtted on muutunud järjest tähtsamaks. Sõnumi puhul on järjest olulisem, kuidas on see vormistatud väljapoole – näiteks kui paljudel uutel ekspositsioonidel on intrigeeriv ja kutsuv pealkiri ehk lausung või uus terviklik visuaalne identiteet koos turunduskonseptsiooniga?

Lisaks on olnud võimalus muutuda vormiliselt – uued kujundusideed, mängulisus ja atraktiivsus, teadlik suunatus erinevatele sihtgruppidele. Võimalus kujundada muuseumist unikaalne, ent funktsioneeriv paik on olnud kujundajatele viimastel aastatel üks suurimaid väljakutseid, kuna selle ala kogemusega spetsialiste oli vaid mõned aastad tagasi üksikuid – enne euroraha polnud muuseumikujundus ka prestiižne. Tasakaalu saavutamine nii kuraatori kui kujundaja vahel ja nendevahelise sünergia sünd on eduka projekti puhul vast kõige olulisem, sest ühe või teise poole domineerimine on kerge tulema.

Enamik muuseume on toetust saanud EASi kaudu taotletavast piirkondade konkurentsivõime tugevdamise programmist.

Projektide hulgast saab tuua esile nii suuri õnnestujaid kui ka vähem edukaid projekte, mis on jäänud mõnikord ideed, mõnikord teostuse taha. Mõne projekti puhul võib retooriliselt küsida, kas muutumine on olnud vaid vormiline. Või vastupidi – kas selline kontseptsioon on olnud konteksti arvestades kõige õigem? Kuid nagu ütleb rahvatarkus – jännes šampust ei joo ja riskijulgus viib peaaegu alati edasi. Pigem on oht kapselduda liigselt neutraalsetesse ja meeldivalt tasakaalukatesse, üksteisest eristamatusse europrojektidesse. Vaatamata mõningale kriitikale on euromiljonid muutnud võrreldamatult muuseumide nähtavust ühiskonnas. Ja olgu Euroopa tänatud, et investeeritud on „betooni“. Täna oleks meie muuseumimaastikku ilma nende uute arendusteta keeruline ette kujutada.

UUED SIHTKOHAD

Selle protsessi üheks suurimaks väärtuseks on uute paikade musealiseerimine – ilma eurorahata oleks see olnud sellises ulatuses võimatu. Innovatiivsed ideed on nii mitmestki uuest arendusest kujundanud olulised turismi sihtkohad, kuid mitte ainult, tegemist on meie kultuurimälu loomisega ning seda eelkõige meile endile. Suur osa nendest projektidest on olemasolevate funktsioonita seisvate ehitiste restaureerimine, korrastamine ning sinna sobiva sisu loomine – headeks näideteks on bastionide käikudesse tehtud ekspositsioon, laulupeomuuseum, lennusadam jpt. Teise grupi moodustavad arendused, mis algasid ideest – näiteks Iloni imedemaa, maanteemuuseumi välialad, Narva

Muuseumi Linné aed ja Põhjaõu. Nende puhul tuleb tunnustada nii ideed kui ka head teostust. Põhjaõu on lisanud kompleksile ülimalt olulise poole, mis toetab tänapäeval nii populaarset eheda ajalootunde loomist iidsete oskuste edastamise ning atmosfääri kaudu. Kuigi ka nii mitmete teiste muuseumide projektides näeb meistri- ja õpikodasid, pole sellist hariduslikku poolt siiski nii palju, kui võiks kaasaegsetelt mäluasutustelt oodata. Õpikojad muutuvad vastavalt muuseumi spetsiifikale – Eesti Maanteemuuseumi väliala õpiruumi võib pidada igale väikesele liiklejale lausa kohustuslikuks. Maanteemuuseumi arendusprojekt „Teeaeg“ on suurepärane näide uuest sihtkohast, mille julge arhitektuur ja emotsionaalne ekspositsioon on toonud aasta jooksul juurde kümneid tuhandeid külastajaid ja sadu tuhandeid kroone. Tuleb tunnustada muuseumide liikumist väljapoole klassikalisi muuseumiruumi ning oskust musealiseerida seda ümbritsevat keskkonda.

UUED TEEMAD?

Kuigi enamik projekte on olemasolevate muuseumide edasiarendused, toodi europrojektide raames Eesti mälumaastikule ka mõningaid seni tagaplaanil olnud atraktiivseid teemasid – olgu selleks laulupeokultuur või Ilon Wiklandi looming. Ühe sellise projektina võib kindlasti esile tuua ka Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumi, mille tähendust kohaliku turismi arengule on raske üle hinnata. On ülimalt oluline leida meie kultuuriloost need kõnekad tegelased, kelle looming ja isiksus suudavad kõnetada – ja seda ka rahvusvahelisel tasandil.

Paldiskis restaureeriti ja kohandati muuseumiks Amandus Adamsoni suveateljée, millest sai Harjumaa Muuseumi esimene filiaal
FOTO: Mariann Raisma



Küll aga näeb selle projekti juures arenguruumi nii tehniliselt küljelt kui ka kujuri mitmekesise loomingu tutvustamise poolelt. Kunstniku suurust ja laialdast tegevust saaks erinevaid koostööpartnereid kaasates oluliselt kõnekamalt esile tuua nii sisulises plaanis (näiteks eksponeerida kunstniku erinevaid tahke, mitte vaid kunstimuuseumis kättesaadavaid töid) kui ka erinevat museoloogilist metoodikat kasutades (erinevad esitamisvõimalused nii sise- kui väliruumis ning kontrollides-arendades tehniliste teostajate lahendusi). Kuid ülimalt vajalik töö – kunstniku väärtustamine, räämas maja rekonstrueerimine ja interjööride taastamine on tehtud.

Nostalgia võidukäik peegeldub ka pärandimaastikul. Kuigi kogu selle aja jooksul pole olnud ühtegi muuseumiprojekti, mis keskenduks keerulisele lähiajaloole (kui välja arvata meremuuseumi Lennusadama arendus), siis seda enam tegeletakse turvaliste teemadega kaugemas ja veel kaugemas minevikus. Keskaja romantiseerimine sobib ka meie kultuuriruumi, kuid ainult ajani, mil langes viimne rüütel. Suurimat nostalgia võidukäiku teeb jätkuvalt lapsepõlv. Ka europrojektide raames arendatud kaks nukkude muuseumi – nukumuuseum Tallinnas ja mänguasjamuuseumi Teatri Kodu Tartus rõhuvad nostalgiale, sest kellele ei meeldiks helged mälestused. Kindlasti on tegemist omas žanris väga heade muuseumidega, kelle tugevuseks on just täpne suunatus oma sihtgruppidele.

Projektide teemade nimekirja vaadates tundubki valitsevat turvaline ja meeldiv positiivsus, kandes hästi sõnumit *positively transforming*. Olgu tegemist uue või juba eksisteeriva valdkonnaga Eesti mälumaastikul – konfliktid on nii paigamuuseumide kui ka teemamuuseumide väljapanekud. Tõesti, enam sooviks näha vaimukust ja intriigi!

VANA KOHT, UUS SISU

Paljude muuseumiprojektide puhul saab rääkida olemasoleva keskkonna suuremast või väiksemast ümberkujundamisest, olgu selleks näiteks Kihnu Muuseum, Saatse Seto Muuseum, Tammsaare muuseum Albus või Kiek in de Kōk. Palju toetus on varasemat ülesehitust muutnud, kõigub ühest äärmusest teise.

Kui Tartu Lennundusmuuseumi puhul saab rääkida raha kasutamisest sõna otseses mõttes katuseks, siis mitmete teiste projektide puhul on toetus muutnud oluliselt muuseumi kontseptsiooni. Mõne muuseumi puhul saab rääkida lausa radikaalsest murrangust. Heaks näiteks on Kihnu Muuseumi uuendamine – UNESCO kaitse all olevate traditsioonide elushoidmiseks ja säilitamiseks uuendati ka kogukonnakeskus. Sellistes paikades on oluline, et muuseumi ei tehtaks ainult turistile, vaid et see oleks tähtis ka kohalikule elanikule. Just nii Kihnu Muuseum



Tallinna Linnamuuseum sai toetuse Kiek in de Kōki ja bastionide käikude restaureerimiseks ning uue ekspositsiooni tegemiseks. Bastioni käiku ehitati Eestis ainulaadne ajamasin, millega saab rännata aastas 2219
FOTO: Tallinna Linnamuuseum

toimib ja see on suurem kiitus kui nii mõnigi auhind. Ka Eesti Ajaloomuuseumi uus ajaloo esitamise kontseptsioon erineb eelnevatest drastiliselt – see on üles ehitatud küsimustele, mis avavad Eesti ajaloo teemapõhiselt. Kas selline risk on aga õigustatud, see on juba külastajate otsustada. Mitmete muuseumide puhul näeb ka traditsioonidele tuginevat lähenemist – teema kirjutati uuesti läbi, kasutati kaasaegseid kommunikatsioonivahendeid, kuid üldine lähenemine ja ekspositsiooni ülesehitus jäid suures plaanis samaks. Selline lähenemine on kindlapeale minek, kuna on teada, et see toimib. Taolist suunda näeb näiteks Eesti Põllumajandusmuuseumis või Kiek in de Kōki ekspositsiooni puhul.



Tartu Mänguasjamuuseumi arendus Teatri Kodu – muuseumist inspireeritud teater koos teatrinukkude muuseumiga
FOTO: Tartu Mänguasjamuuseum

LBS – MUUSEUMIDE NÄO KUJUNDAJA

Kuigi europrojektide kujundusi on tellitud nii KOKO Arhitektidelt kui Leonardo Meigaselt ja ka mitmetelt teistelt, kroonib üle teiste siiski siinsete muuseumide lemmikbüroo – Laika, Belka & Strelka (LBS). Esimene uut tüüpi ekspositsioon Tallinna Linnamuuseumis (avati 2001) pani alguse LBSi võidukäigule Eesti muuseumides. Kuigi ühe „koera“, Tea Tammelaane esimene suur töö – ERMi püsinäitus (valmis 1994) – oli samuti uus sõna muuseumimaastikul, kujunes just Tallinna Linnamuuseumi narratiivne, palju sekundaarset materjali kasutav ja teemadest lähtuv emotsionaalne lahendus inspireerivaks mitmetele järgnevatele ekspositsioonidele.

Eurorahadega ehitatud muuseumidest on LBSi kujundatud Tartu Mänguasjamuuseumi Teatri Kodu, Saatse Seto Muuseum, Tammsaare muuseum Albus, Kihnu Muuseum, Amandus Adamsoni Ateljeemuuseum, AHHA teaduskeskus, Tartu Tähetorni ja Eesti Maanteemuuseumi välialade ekspositsioon. Need muuseumid ja keskused, mis kõik on valminud kolme aasta jooksul, evivad loomulikult teatud määral sarna-

susi nii vormikõnes kui eksponeerimise metodoloogias. Samas tuleb hinnata LBSi oskust igas paigas luua ka midagi teistest eristuvat, midagi, mis on seotud just selle muuseumi identiteediga. LBSile iseloomulikeks joonteks ongi hea ruumitaju ja konteksti tabamine, selge narratiiv, tugev lavastuslikkus, erinevate kommunikatsioonimeetodite seostamine koos täpse sihtgruppide tajuga ning teatud lapselik emotsionaalsus, mis võimaldab luua erilise südamlikkusega täidetud ruumi. Mitmeid kordi on mõttesse hiilinud küsimus, kas Eesti muuseumidel puudub riskijulgus... Kuid tõsi on see, et LBS on ju alati kvaliteetne ja turvaline valik. Milleks siis valida kedagi teist?

TOETUSEST ILMA JÄÄNUD PROJEKTID

Paljude toetuse saanud projektide kõrval ei tohiks unustada ka teisi väärt ideid, mis finantseerimist pole leidnud. Põhjuseid oli erinevaid, kuid üheks olulisemaks kindlasti viimase vooru ülitihed konkurents. Seetõttu ei tohiks neid ideid maha kanda, vaid peaks edasi arendama.

Kõige kurvem lugu on Mahtra Talurahvamuseumiga, mille identiteediotsingud on püüdnud Mahtra sõja kõrval järjest enam tegeleda ka teiste selles regioonis oluliste teemadega: Jüriöö ülestõus, 1905. aasta sündmused, baltisaksa traditsioon jm. Paraku pole muuseum juba kaks korda projektile toetust saanud, esimesel puhul võiks vahest põhjusena tuua, et tegemist oli liiga suurejoonelise ja kalli projektiga, mis ei loonud piisavalt uusi töökohti ega motiveerinud vajalikul hulgal turiste. Viimases taotlusvoorus jäid toetuseta veel mitmed uued ideed, kuid ka juba toimivate muuseumide arendused. Uutest ideedest võiks mainida näiteks Tartu Tähetorni juurde plaanitud hariduslikku interaktiivset 3D kuupi, Eesti Rahvusliku Klaverimuuseumi arendust Helme mõisa või Tõrva Kinomuuseumi loomist. Tuntud muuseumidest jäid toetusest ilma näiteks Eesti Piimandusmuuseum Adaveres ja Kreutzwaldi muuseumi kaasajastamise projekt Võrus. Rahastamata jäid ka Eesti Põllumajandusmuuseumi tervikliku väljaarendamise IV etapp, projekt „Tänapäeva keskkonna- ja põllumajanduse arengusuundade tutvustamine läbi mineviku kogemuse“, Palamuse muuseumikompleksi arendamine ning Narva linnuse konvendihoone, Läänehoovi liikumisradade, piletimüügi koha ja pargi rekonstrueerimise plaan.

Kuid lootma peab, et 2014. aastal avatakse uus taotlusvoor. Eesti mälumaastik vajab jätkuvalt säilitamist ja kujundamist.

EUROOPA REGIONAALARENGU FONDI PIIRKONDADE KONKURENTSI-VÕIME TUGEVDAMISE PROGRAMMI NING ÜLERIIGILISE TÄHTSUSEGA KULTUURI- JA TURISMOBJEKTIDE VÄLJAARENDAMISE PROGRAMMI ABIL VALMINUD/VALMIMAS EHITUSPROJEKTID:

MUUSEUM	RAHASTAMISE AASTA	TOETUSE SUURUS (EUR)	PROJEKTI KOGU-MAKSUMUS (EUR)
Põlva Talurahvamuseumi arendamine	2004, 2007, 2009	206 369	255 511
Ilon Wiklandi keskuse rajamine (Läänemaa Muuseum)	2005, 2008	563 458	672 236
Tallinna Rootsi-Mihkli koguduse muuseumi ehitus	2005	267 534	334 418
Järvakandi Klaasimuuseumi klaasikoda	2005–2006	38 198	47 848
Laulupeomuseumi rajamine Vanemuise vanasse majja	2006	862 807	1 399 632
Narva Muuseumi linnuse Põhjaõu	2006	598 248	867 445
Rakvere Ordulinnuse vaatetribüünide rajamine (Virumaa Muuseumid)	2006	37 547	46 934
Eesti Põllumajandusmuuseumi Ülenurme mõisa sepikoja hoone renoveerimine õpikojaks	2006–2007	41 543	61 589
Eesti Lennundusmuuseumi väljaarendamise II, III etapp	2006, 2008	2 841 926	3 369 102
Carl Linné ürdiaia loomine Narva linnusesse (Narva Muuseum)	2008	63 911	87 837
Palmse mõisakompleksi väljaarendamise I etapp (Virumaa Muuseumid)	2008	923 030	1 085 917
Eesti Maanteemuuseumi edasiarendamine	2008	2 555 659	3 006 657
Ajarännak (bastionikäikude ja Kiek in de Köki renoveerimine ja ekspositsiooni installeerimine)	2008	1 340 362	1 605 284
Tartu Mänguasjamuuseumi teatrimaja rajamine	2008	1 579 577	1 858 326
Teatrinukkude Muuseumi (NUKU muuseumi) rajamine	2008	3 119 124	3 669 558
Kihnu Muuseumi rekonstrueerimine	2008	609 030	1 332 305
A. H. Tammsaare Muuseumi Vargamäel atraktiivseks kultuuri- ja külastuskeskuseks kujundamine, sh projekteerimine	2008–2009	219 481	258 212
Teaduskeskuse AHHA uue hoone ehitamine koos püsiekspositsiooni ehitusega	2009	5 112 931	8 340 640
Eesti Põllumajandusmuuseumi ekspositsioonihoon nr 1 renoveerimine, uue püsiekspositsiooni avamine	2009	503 328	258 212
Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumi restaureerimine ja arendamine kaasaegseks muuseumiks (Harjumaa Muuseum)	2009	226 809	266 835
Saatse Seto Muuseumi väljaarendamine	2009	307 192	361 403
Mustvee Vanausuliste Koduloomuuseumi ekspositsiooni korrastamine	2009	9586	11 309
Õöbikuoru vesitöökoda-muuseum	2009	185 823	218 616
Tartu Tähetorni kui UNESCO maailmapärandi objekti restaureerimine ja kaasajastamine külastuskeskusena	2009	851 141	1 001 342
Kuressaare kindluse kui turismiobjekti arendamine (Saaremaa Muuseum)	2007, 2009 (valmib 2015)	3 310 978	3 895 267
Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi hoone osaline ümberehitus ja püsiekspositsiooni uuendamine	2009 (valmib 2011)	2 875 946	3 445 461
Pärnu Muuseumi aidahoone rekonstrueerimine ja arendamine kaasaegseks ja atraktiivseks muuseumiks	2009 (valmib 2012)	2 147 836	3 572 795
Eesti Meremuuseumi Lennusadama arendamine kaasaegseks ja terviklikuks merenduse ja tehnikaajaloo muuseumikülastuskompleksiks – arendusprojekti II etapp	2010 (valmib 2011–2012)	9 235 233	11 669 750
Rakvere linnuse kujundamine aastaringseks kesk- ja varauusaegseks teemapargiks (Virumaa Muuseumid)	2011 (valmib 2013)	95 619	136 599



MUSEUMID EI OLE ÜKSI

— ANTON PÄRN —
KULTUURIMINISTEERIUMI ASEKANTSLER

Käes on „muuseumikevad“ – üksteise järel avanevad Tartu Tähetornimuuseum, AHHA teaduskeskus, Eesti Ajaloomuuseumi Suurgildi hoone. Kohe-kohe tulevad nende kannul Eesti Meremuuseumi uus ekspositsioon Tallinna Lennusadama vesilennukite angaarides, uuenenud Kuressaare linnus ühes bastionidega, Pärnu uus muuseumihoone ajaloolises aidahoones ja see ei ole kaugeltki kogu nimekiri. Esmapilgul võib tunduda imelik, aga käesolevat aastat saab käsitleda kui omamoodi vahefinišit muuseumide arendustegevuses. Seda põhjusel, et selleks korraks on lõppenud kõik peamised meid puudutavad Euroopa Liidu tõukevahendite toetuskeemid 2007.–2013. aasta programmi perioodil. Välja arvatud Eesti Rahva Muuseum, kus praegu kooskõlastused-läbirääkimised jätkuvad, on muuseumide osas otsused juba tehtud ning ilmselt järgmise nelja-viie aasta jooksul väljaspool Tartu Raadit uusi suuremaid arendusi oodata ei ole.

Nagu öeldud, nimekiri pole sugugi täielik, kui jätaksime muuseumide kirkast vaateväljast kõrvale arvuka kogumi eripalgelisi külastuskeskusi, kus samuti meie ajalugu- ja kultuuripärandit tutvustatakse ning kohalikus turismiarenduses innukalt kaasa lüüakse. Just nendel keskustel soovin ma alljärgnevalt põgusalt peatuda. Nagu muuseumidki said ka need „atraktiivsed kohalikud külastus- ja ettevõtluskeskkonnad“ oma tiivad Euroopa Liidu tõukefondide meetmist „Piirkondade konkurentsivõime tugevdamine“. Paljudele neist pole võõras „kogumine, hoidmine ja eksponeerimine“, küll mitte igapäevase kohustusena. Samas pakuvad keskused pikka osalustegevuste nimekirja, alates rahvapäraste (ja mitte ainult) käsitöövõtete, toiduvalmistamise

oskuste omandamisest, vaimsest pärandist osasaamisest kuni matkade ja ajas rännakuteni välja. Nimekirja lehitsedes võib päris kindlasti väita, et paljudes Eestimaa piirkondades on toimumas senistes vaba aja veetmise võimalustes väga suured muutused. Mõju suurust näiteks maakonnas toimivatele riigimuuseumidele on veel vara mõõta. Kuid üks on selge, kultuurivõrgustik on nüüdsest palju tihedam ning ajaloo- ja looduspärandi tutvustamine mitmepalgelisem ja vahetum. Arvude keeles rääkides on muuseumide kõrvale astumas vähemalt veerandsada uut külastuskeskust. Tehtud investeeringute ulatus võib küündida pea poole miljardi kroonini.

Uusi tulijaid võib tinglikult jagada kahte suuremasse rühma. Neist ühe moodustavad pärandikultuuri- ja loodusõppekeskused, teemapargid, atraktiivsed museaalse keskkonnaga ehitismälestised ja käsitöökojad. Olgu näidetena toodud Saaremaal Angla tuulikumägi ja Karja põllumajanduskeskus, Saadjärve Jääaja teemapark Äksis, Piiri kõrts osana Vastseliina piiskopilinnuse teemapargist, Ööbikuoru veskitöökoda-muuseum Võrumaal, Uhti kõrtsi avatud käsitöötajate ja Alatskivi loss ühes Eduard Tubina muuseumiga Tartumaal, Kukruse polaarmõis Ida-Virus ning Võrtsjärve ääres erinevate külastuspunktidega „Võrtsjärve väravad“. Need on pelgalt suuremad näited.

Teise, omaette seltskonna moodustavad koolid, mis tegutsevad mõisates või nende kompleksides. Tänu 2008. aastal alguse saanud ning nüüd aprillis lõppeva Norra ja Euroopa Majanduspiirkonna finantsmehhanismi suurtoetusele on end üldsusele avanud kümmekond mõisakooli: Kiltsi ja Vasta Lääne-Virumaal, Koigi, Laupa ja Väätsa Järvamaal, Kõpu, Lahmuse ja



Anton Pärn

1. aprillil 2011
avatud Kõpu
mõisakool

FOTOD: Anton
Pärn



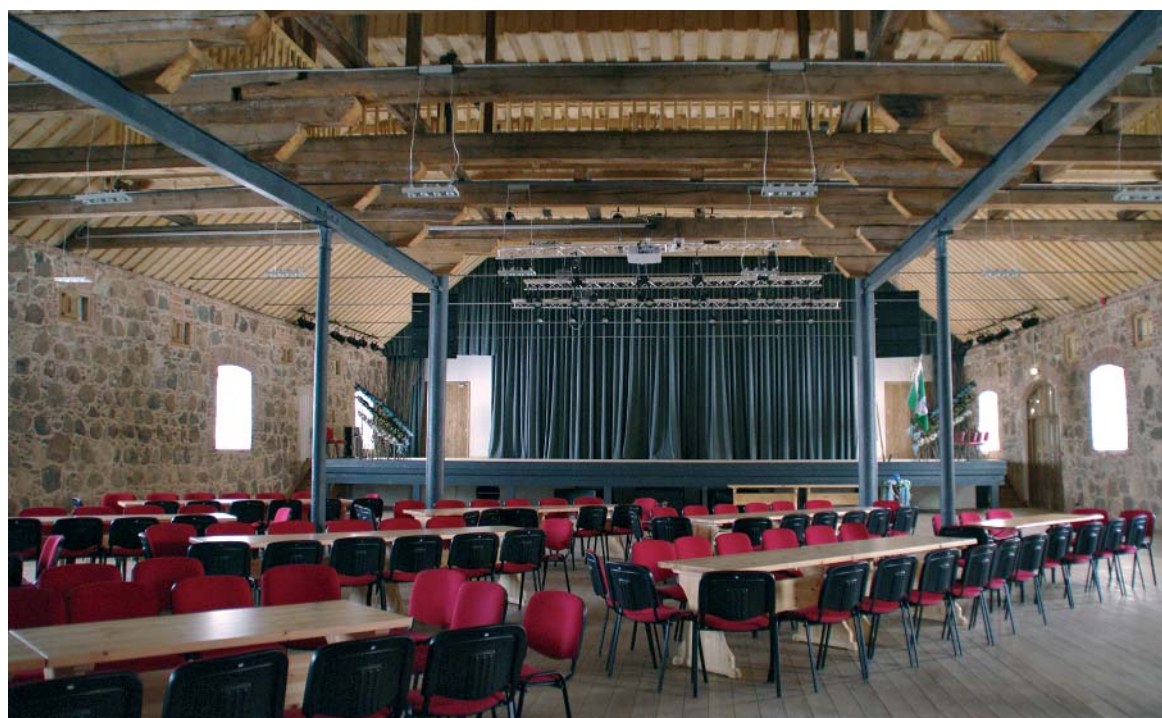
Endine söögisaal
Kõpu mõisakoolis
Itaalia ihalust
edasikandvate
Pompei stiilis
seinamaalingu-
tega



Olustvere Viljandimaal, Puurmani Jõgevamaal ning Ruusmäe (Rogosi) Võrumaal. Norra riigi toel ei paranenud mitte üksnes õpikeskkond vanades mõisamajades, taastamistöödega toodi esile unikaalne, mõisakultuuriga kaasaskäiv kunstiliselt rikas esteetiline keskkond. Lisaks jagus nii Olustvere mõisakompleksile kui ka järjekindla arendustegevuse kaudu Põlvamaa uueks kultuurikantsiks kujunenud Mooste mõisale toetust ka Euroopa Liidu piirkondade konkurentsivõime tugevdamise meetmest. Mõlemad on uudistajatele juba praegu tõelised päevakeskused. Olustvere kompleksi sattunud ootavad sepikoda, viinavabrikus asuvad klaasi- ja keramikakoda, vanu tehnoloogiaid tutvustav käsitöökoda ühes mõisatallis paikneva infopunkti,

topiste kogu, miniatuursete puuhobuste kollektsiooni ja tegutseva hobusetalliga. Rääkimata köitvast peahoonest ning seal eksponeeritavast hõrra Vene legendaarsest mööblikogust. Ka Moostes on ootamas arvukad kojad: puidu-, kivi-, kipsi-, savi- ja metallitöökodad, käsitöökoda, sepikoda, linakoda. Sõnaga, ajalooliste müüride vahele on pugenud toodangut andvad väikeettevõtted. Lisaks Veskiteater endises jahuveskis, rahvamuusikakeskus vanas viinakeldris-tööliselamus ja loomulikult mõisa karjalauta rajatud folgikoda. Traditsiooniliselt toimub siin iga aasta aprillikuu lõpus Eesti rahvamuusikatöötlaste festival „Moi-sekatsi Elohelü“. Teispool majandusõue on end endises valitsejamajas sisse sättinud ülemaailmset kuulsust kogunud Mooste Kunsti ja Sotsiaalprak-

... ja seest





tika Keskus ehk MoKS. Järveäärsest historitsistliku dekooriga viinavabriku kehandist sai tänu erakapitali toele Eesti Fototurismi Keskus oma külalistemaja ja fotoateljee. Kindlasti hakkavad edaspidi matkajaid lummama Kõpu mõisa söögisaalis avatud efektsed Pompei stiilis seinamaalingud või Laupa mõisakool pilkupüüdva historitsistliku fassaadikäsitlusega. Kuid maha ei jää teisedki. Tänu oma aktiivsele kasutusviisile on mõisakoolid mitmekihilised ja aastaringised kogukonnaelu keskused, kus ruumi jagub kooli- ja hariduselu kõrval turismile ja väikeettevõttele. Kohalikule elanikkonnale annab see lootust uuteks tegevusaladeks, omavalitsusele lootust täiendada tulubaasi ning külale lootust seista vastu hääbumisele.

Kokkuvõttes, heites pilgu Eestimaa kaardile, näeme uute vaatamisväärsuste tulekut ennekoike Kesk- ja Lõuna-Eestis. Loo moraali muuseumidele on mitte näha ohtu olla kõrvale tõrjutud, vaid otsida, leida ja teha koostööd. See aeg on käes! Külastaja ei tule mitte ainult sinna, kus teda oodatakse, vaid kus teda ka edasi juhata osatakse. Tundub, et huvi kultuuripärandi vastu on praegu suurem kui kunagi varem ja see kasvab ning laieneb.

Mooste mõisa väike villatööstus külalise-ostja ootel

SIRVILAUAD

27. aprillil toimus **Tartu Tähetorni pidulik avamine muuseumina**. Sündmusega seoses peeti 28.–29. aprillil rahvusvaheline teaduskonverents „Expanding the Universe“ Tartu Ülikooli ajaloo muuseumi valges saalis. Konverentsi korraldasid TÜ ajaloo muuseum ja Tartu Observatoorium. Konverents käsitles teemasid, millega on läbi aegade Tartu tähetornis tegeletud. Seejuures vaadeldi Tartu ja Eesti jaoks oluliste teemade uurimist tänapäeval ning arenguperspektiive. Tartu tähetorn on külastajatele avatud T-P 10–18.

Teaduslinn „Maa ja ilma möötmine“ Toomel 20.–24. juulini toimuvad Tartus hansapäevad. Sel ajal tasub seada sammud ka Toomemäele, sest esimest korda avab oma väravad Teaduslinn. Keskaegse toomkiriku varemetes, ülikooli vanades ja ajaloolistes hoonetes ning pargis laiuv Teaduslinna teemaks on „Maa ja ilma möötmine“.

Tartu Ülikooli ajaloo muuseumis on kuni 30. oktoobrini avatud näitus „Kukuruse kaunitar ja tema kaasaegsed: Eesti rikkalikem kalmistu muinas- ja keskaja piirilt“. 2009. aasta lõpul, 2010. aasta algul Tallinna–Narva maanteel Kukurusel toimunud arheoloogilised kaevamised tõid päevavalgele umbes 800 aastase kalmistu, mis koosnes viiekümnest matusest. Näituse kuraatorid on arheoloogid Mari Lõhmus ja Tõnno Jonuks, kujundajad Liina Unt ja Katre Rohumaa. Väljapaneku valmimist on toetanud Eesti Kultuurkapital ja Euroopa Liidu regionaalarengu fond.

Tartu Mänguasjamuuseumis on avatud fuajeenäitus „Rahanäitus“, kus on eksponeeritud erinevad rahateemalised mänguasjad ning lauamängud. Näitusel saab näha nii rahakassasid, isetehtud Monopoli-mängu kui ka uhket mere-röövilaeva, mis loomulikult täis mereröövlikulda.

Allveelaev Lembit, millest saab Lennusadamas **Eesti Meremuuseumi** peaeksponaat, tähistab käesoleval aastal 75. sünnipäeva. Lembit on üks kahest allveelaevast, mille Eesti riik enne Teist maailmasõda Inglismaalt tellis. Laev lasti vette 1936. aasta juulis, Lennusadamas on ta alates 2004. aastast. Plaanide kohaselt on Lembit sünnipäevakuuks veest välja vintsitud – õige pea seisab laev väärikalt peatselt avatavate Lennusadama angaarde ees.

Kuni 31. oktoobrini on **Tallinna Linnamuuseumis** võimalik tutvuda näitusega „Stalini päikese all“, mis käsitleb pealesõjaaegse Eesti ühte masendavamat ajajärku – stalinliku isikukultuse ja terrori ajastut. Näidatakse ka igapäevaelu, laulupidusid ja teatrit, mis tõid positiivsust inimeste ellu sel keerukal ajal. Näituse koostas Aino Lepp, kujundas OÜ KULLprojekt.

KROON MUUTUS ARMSAKS

— PIRET ÕUNAPUU —
EESTI RAHVA MUUSEUM



Piret Õunapuu

Kui keegi ütleks, et Eestis on muuseum, mille poe päevane sissetulek võib küündida kolme miljonini, siis esimese hooga arvaks, et see on jama jutt. Aga ei ole. Meil on Eesti Panga muuseum, mis müüb oma poes raha. Kahe töötajaga toimekas muuseum Tallinna kesklinnas Eesti Panga keldris on üks esimesi taasiseseisvunud Eesti muuseume ja alates avamisest 1997. aastal on tal olnud ka oluline roll meie raha ja panganduse ajaloo tutvustamisel rahvale. Esmajoones täidetakse oma sisulist eesmärki, miljonid tulevad poodi eelkõige meenemüntide müügiga, mida pank Eesti Vabariigile oluliste sündmuste tähistamiseks välja annab. See, et mündid niivõrd populaarsed on, näitab aga, et rahvas hoolib oma riigist. Loomulikult on ostjate hulgas nii kollektsionääre kui ka pragmaatilisi investeerijaid. Valdavalt on aga ostja siiski inimene, kes soovib kena mälestust ehk mõnda hõbe- või kuldmünti lastele ja lastelastele pärandamiseks.

Esimesed kolm meenemünti tulid kohe samal aastal krooniga. Neist nimiväärtuselt suurim 100-kroonine hõbemünt tähistas Eesti Vabariigi üleminekut omavääringu kasutusele. Panga muuseumi ja muuseumipoodi siis veel ei olnud ning neid münte käidi rahvale müümas mitmesugustel suurematel isamaalistel üritustel – laulu- ja tantsupidudel – ja nõudmine oli suur. Avalikkuse huvi erinevate müntide vastu oli nii kõrge

eelkõige sellepärast, et 1998. aastal anti välja Eesti Vabariigi 80. sünnipäevaks kaks hõbemünti ning esimene kuldmünt (500 krooni). Tekkis otsene vajadus müüki tänapäevaselt korraldada ja nii otsustati 1999. aastal vastavatud muuseumi juures pood avada. Samal aastal tähistas Eesti Pank euro kasutuselevõttu Euroopa ühisrahana ja nimiväärtuseks oli sellel kuldmündil 15,65 krooni.

Esimesed tõeliselt suured järjekorrad muuseumipoes olid 2002. aastal, kui müüki tuli Eesti Vabariigi taasiseseisvuse kümnendaks aastapäevaks välja antud 100-kroonine kuldmünt. Neid järjekordi mäletavad paljud tallinlased.

Järgmiseks hitiks kujunes 2004. aastal Eesti lipu 120. aastapäevale pühendatud 10-kroonine hõbemünt. Seda meenemünti müüdi lisaks muuseumipoele Tallinnas ka lipu pidustuste ajal Otepääl. Menük oli ka sama aasta kullast 100-kroonine olümpiamängude meenemünt, kuhu olid graveeritud kõigi Eesti olümpiavõitjate nimed.

Populaarsed on olnud ka eestlaste jaoks oluliste institutsioonide mündid nagu *Tartu Ülikool 370*, *Estonia Teater 100* ja *Eesti Rahva Muuseum 100*. Neist viimasel oli esimest korda muudetud mündile tavapärast vormi. Lähtuvalt rahvakunstist oli konkursi võitnud noor autor Liis Dvorjanski kasutanud kodarraha välimust. Sellist õhulist münti polnud varem nähtud, sest vanade



Krooni viimased päevad

FOTO: Jane Faizullin

kodarahade puhul olid väeringuga mündile kodarad ümber tehtud. Meenemündi tagaküljel on kujutatud rahvapärimuse kogu ja märkmiku, kuhu on aegade jooksul talletatud kirjeldusi ja lugusid inimestest ning nende eludest. Märkmiku järjehoidja kulgeb külateena, ühendades eilset tänase ja homsega. Meenemündid vermiti Soome Rahapajas ja nende tiraaž oli 6000, mis sai praktiliselt kohe otsa.

Tõeline ostupalavik saabus aga eelmise aasta suvel. Täpsemalt 13. juulil, kui saabus kinnitus, et kroon kaob ja euro tuleb. Lisaks müntidele hakati ka rahatähti ostma ja neid ei jõutud nii kiiresti pakendada, kui rahvas oleks soovinud. Pakendatud komplekte müüdi aastal 2010 kokku 20 341 ja veel käesoleval aastal 15 533. 2010. aasta novembris seisis inimesed järjekorras kuni seitse tundi. Muuseum oli selgelt ülekoormatud ja töötas ainult ühe eesmärgi nimel. Samas said need rahahuvilised kõik ka sundkorras targemaks, sest järjekord keerles läbi muuseumi ekspositsiooniruumide. Müügi toeks oli avatud ka e-pood.

Krooni mälestuseks anti aasta lõpus välja seeria: *Eesti ajalugu* – 25-kroonise nimiväärtusega kodarahakujuline hõbemünt, autor Kärt Summatavet, *Eesti loodus* – 50-kroonise nimiväärtusega hõbemünt tükikese eesti paekiviga, autor Leonhard Lapin, ja *Eesti inimene* – Hannes Starkopfi kujundatud 100-kroonise nimiväärtusega kuld münt, millel stiliseeritud kujutis inimese DNAST. Suuremad ühe päeva kassad tehti kohe peale nende müntide müüki saabumist: 2,27 ja 1,84 miljonit krooni. Kõigi aegade müügirekord aga kuulub hoopis aastasse 2008, kui plaatinast

meenemünti *Eesti Vabariik 90* müüdi ühe päeva jooksul 2,991 miljoni eest.

Kokku jõudis Eesti Vabariik oma raha ajal välja anda 27 meenemünti, mille on kujundanud kokku 18 erinevat kunstnikku ja ühe 10-kroonise meenerahatahe, mis pühendatud Eesti Vabariigi 90. aastapäevale.

Võiks arvata, et Eesti Panga muuseumil läheb kergemaks, sest kes ikka enam neid eurosid muuseumist ostmas käib. Samas on elu näidanud, et eestlastele meeldib ise raha teha ja me võime rahvale oluliste tähtpäevade puhul ka oma euromeenemünti kujundada. Neid on meil juba kaks: hõbedast 10-eurone *Eesti tulevik*, autor Simson Seakülast, ja hõbedast ning kullast 20-eurone *Eesti liitumine*, autor Priit Pärn. Need on ainult meie rahad ja käibivad ainult siin. Iga euroriik tohib teha aastas ka ühe mälestusmündi mõne oma olulise sündmuse puhuks ja see käibib kogu euroalal. Taolist münti Eestil veel ei ole.

Ja tegelikult ei lähegi Eesti Panga muuseumi poel palju kergemaks, sest kogu maailma numismaatikutele on saadaval täiesti uued eurod, nii et ostjaskond arvuliselt ehk väheneb, aga geograafiliselt laieneb.

Eesti kroon jõudis elada 18 aastat ja see on ühe raha jaoks lühike aeg. Eesti rahvas armastas oma krooni ja kui selle kadumine selgeks sai, tahtis pea igaüks endale seda mälestuseks jätta, ükskõik kui optimistlik ta ka tuleviku suhtes polnud. Me elame maal, kus raha ongi tihti vahetunud ja vanad inimesed on elanud üle mitte ainult mitmeid erinevaid riigikordasid, vaid veel rohkem rahamuutusi. Elame, näeme.

EUORAHAGA MAA- ARHITEKTUURI TERVIST PARANDAMA

— ELO LUTSEPP —
HEALTH PROJEKTIJUHT

— KALLE PILT —
FaBBi PROJEKTIJUHT



Elo Lutsepp

Viimaste aastate masu sundis ka Eesti Vabaõhumuuseumi ja konkreetselt Maa-arhitektuuri ja -maastiku programmi otsima rahastamisvõimalusi kaugemalt. Seni on Euroopa erinevaid tõukefonde kasutatud eelkõige investeeringute rahastamiseks, nüüd aga õnnestus toetust saada ka n-ö pehmeteks tegevusteks ehk siis täpsemalt uurimis- ja nõustamistegevuseks.

Kui viimastel aastatel kippus raha ja sellega seoses ka tööjõudu nappima mitmesuguste majaomanikele ja ka spetsialistidele mõeldud koolituste ja teabepäevade korraldamiseks, siis nüüd peaks paariks aastaks olema see mure osaliselt lahendatud.

2010. aastal sai Kesk-Läänemere programmi heakskiidu koguni kaks rahvusvahelist projekti, mille juhtpartneriks on Eesti Vabaõhumuuseum. Esimene neist – „**Tervislik ja energiasäästlik elukeskkond ajaloolistes elumajades**“ (HEALTH – *Healthy and Energy-efficient Living in Traditional Rural Houses*) – tegeleb vanade taluhoonete sisekliima ja energiasäästuga ning sellega seonduvate renoveerimislahenduste väljatöötamisega, teine – „**Puidu seen- ja mardikakahjustused Läänemere saarte ja rannikuala hoonetes**“ (FaBBi – *Fungi and Beetles in Buildings on Islands*

of Baltic Sea) – vanades hoonetes ettetulevate biokahjustustega ehk maakeeli öeldes kõikvõimalike puitu lagundavate seente ja putukatega.

Vabaõhumuuseumi projektipartnerid on HELTHis Tallinna Tehnikaülikool ja Harjumaa Muuseum, FaBBis Eesti Maaülikool ja Eesti Mükoloogiauuriringute Keskus. Juurde saame teadmisi ja kogemusi ka oma välispartneritelt Rootsist Gotlandi Ülikoolist, Soomest Aalto Ülikoolist ja grupilt Euroopas tunnustatud ekspertidelt.

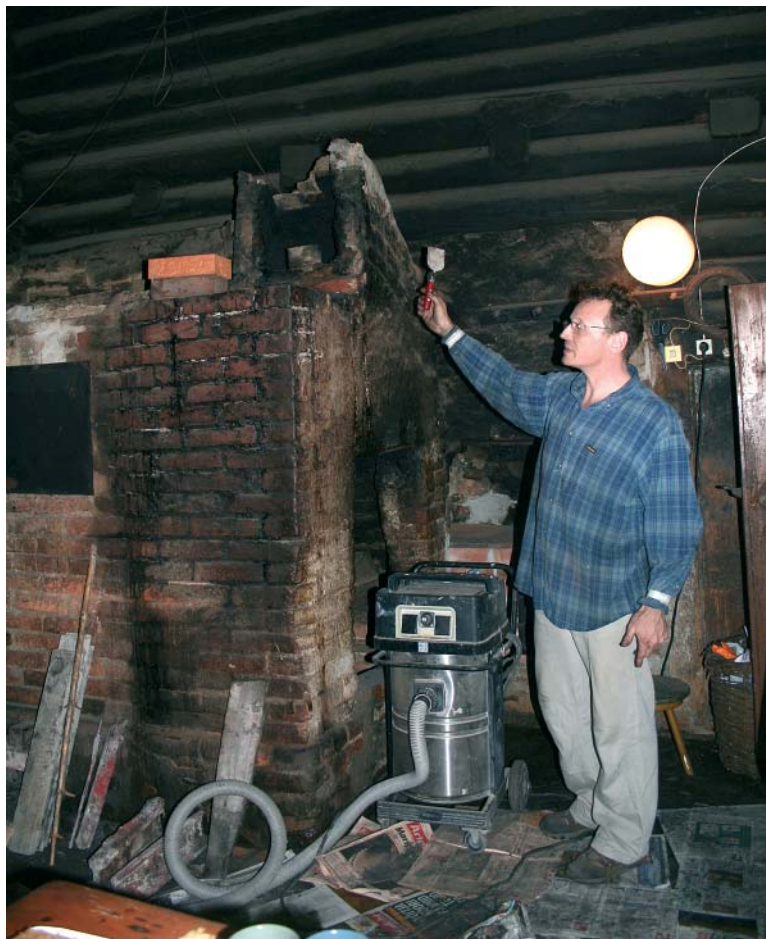
Hoolimata sarnasest probleemiasetusest on tegemist kahe üsnagi erineva projektiga ja seetõttu vajavad need siinkohal põhjalikumat tutvustust.

PROJEKT „TERVISLIK JA ENERGIASÄÄSTLIK ELUKESKKOND AJALOOLISTES ELUMAJADES“ (HEALTH)

Kolmandas taotlusvoorus heakskiidu saanud projektis osalevad juhtpartnerina Eesti Vabaõhumuuseum, partneritena Tallinna Tehnikaülikool, Aalto Ülikool Helsingis, Gotlandi Ülikool ja Harjumaa Muuseum. (Kestus 36 kuud – 2010. aasta maist 2013. aasta aprillini, projekti koguelarve 1 003 331 eurot.)



Kalle Pilt



19. sajandi lõpus ehitatud reheahi on tugevasti amortiseerunud ja vajab remonti. Reheahju taastamise koolitust juhatab ka vabaõhumuuseumi ahjude tervise eest hoolitsev Hardi Ojaste
FOTO: Elo Lutsepp

Hoonestatud külamaastik on osa meie kultuuripärandist. Aja jooksul on aga muutunud ajalooliste maamajade kasutus ja kaasaja inimestel on uued nõudmised nii mugavusele kui ka hoonete energiatõhususele. Selleks, et vanad hooned leiaksid jätkuvalt kasutust, on vaja töötada välja lahendusi renoveerimiseks, mis toetaksid ühelt poolt hoonete säilimist võimalikult algsel kujul ja teiselt poolt tagaksid neis 21. sajandi standarditele vastava elukeskkonna.

Projekti tegevused on jagatud kahte võrdse kaaluga ossa: esiteks välitööd ja uuringud määramaks hoonete, Eesti oludes rehemajade ehitustehnilist seisundit, energiatõhusust ja sisekliima kvaliteeti (Gotlandil toimuvad vastavad uuringud kivi- ja Soomes puitsõrestikhoonetes). Välitöid tehakse peamiselt Põhja- ja Lääne-Eestis ning saartel. Tööde käigus jätkatakse juba alustatud rehemajade inventeerimist, mille hulgast valitakse välja sobivad hooned tehniliste mõõdistuste teostamiseks.

Perioodiliselt ja aastaringselt köetavates traditsioonilistes taluhoonetes hindavad ülikoolide teadurid – ehitusfüüsikud niiskusest ning kütmisest tingitud hüdrotermilisi mõjusid, sealjuures auru kondenseerumisest tulenevat kõdunemise riski kasvu. Analüüsitakse ka erinevate kütmisstrateegiate mõju perioodiliselt köetavates hoonetes garanteerimaks tervislik sisekliima nii ehitiste kui ka seal elavate inimeste seisukohast, pakkudes välja võimalusi ka energiasäästuks.

Oktoobris 2010 kuulutas **A. H. Tammsaare Muuseum Kadriorus** välja kogumisaktsiooni „A. H Tammsaare Muuseum rikastab ekspositsiooni 25-kroonistega“. Selle eesmärgiks oli säilitada ja eksponeerida seda osa kirjaniku kuvandist ka ajal, mil Eestis kehtib euro. Kõik külastajad, kes oma 25-kroonise jätsid muuseumi eksponaadiks, said sisse piletit. Kõik need 25-kroonised on muuseumi püsinäitusel kui museaalid, juures kogumistööd aidanud inimeste nimed.

Näitus „Tiiger. Ninasarvik“ **Eesti Loodusmuuseumis**. Näitusel on eksponeeritud amuuri tiiger ja teravmökk-ninasarvik – loomad, kelle arvukus maailmas on langenud nii madalale, et nende püsimajäämine on ohus. Väljapanek tutvustabki lähemalt tiigrit ja ninasarvikut, nende eluviisi, toitumist, paljunemist jms. Näitus jääb avatuks kogu suveks. Täpsem info: www.loodusmuuseum.ee.

Traditsiooniliselt kuulutas **Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum** ka selle aasta 7. märtsil välja Heino Elleri muusikapreemia laureaadi. Auhinna pälvis pianist Sten Lassmann – seda Heino Elleri klaverimuusika esitamise, salvestamise ja propa-geerimise eest aastatel 2008–2011. Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum on Heino Elleri pärandi hoidja ja autoriõiguste omanik.

Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum pakub Vol-demar Panso näituse juurde haridusprogrammi, mis koosneb Panso elu ja loomingut käsitleva näituse tutvustusest ning lõbusast teadmismängust. Haridusprogramm on suunatud põhikooli viimastele klassidele ning gümnaasiumile. Programm on tellimiseks kuni 1. juunini 2011. Lisainfo ja registreerimine: tiina.piirsalu@tmm.ee või telefonil 644 6407.

Näitus „Pillimeistri fantaasia C-duur“ on avatud juunini **Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi** Assauwe tornis. Näitus keskendub pillimeistrite fantaasiale, nutikusele ning selle tulemusel valminud omanäolistele pillidele. Välja on pandud huvitavad-naljavad-kummalised muusikainstrumendid, alates rahvapillidest kuni elektrooniliste muusikariistadeni, aga ka Eesti Teatri- ja Muusikamuuseumi kogu unikaalseimad pillid. Näitus on eesti ja vene keeles. Näituse koostas Risto Lehist.

Eesti kirjanike muuseumid on koondanud kirjanike ja muuseumide kohta käiva info ühise virtuaalse katuse alla. MTÜ Eesti Kirjanike Muuseumide Ühing on koostanud tänapäevase ja informatiivse veebilehe www.kirjanikemuuseumid.ee.



**Harilik maja-
vamm**
FOTO: Kalle Pilt

Uuringutest saadud näidete varal töötatakse välja küttestrategiad, et tagada edaspidi hoonetes hea sisekliima ja säästev energiaprogramm.

Teine ja sugugi mitte vähem tähtis osa sellest projektist on haridusalane suund ja nõustamistegevus, mis eelkõige on suunatud hoonete omanikele, kuid ka kultuuripärandiga tegelevatele praegustele ja tulevastele spetsialistidele, ettevõtjatele ning omavalitsuste töötajatele. Toimuvad praktilised ehituskoolitused ja erinevates vormides teabepäevad, mille korraldamisel ühendatakse nii muuseumide kui ka ülikoolide varasemad kogemused. Võttes aluseks ka eelnevalt korraldatud samateemalisi uuringuid, on võimalik neid tulemusi rakendada juba nüüdses koolitustegevuses.

Koos Harjumaa Muuseumiga on koostamisel mitmed näituseprojektid. Neist esimene, fotonäitus „Loodusjõud maamaja sees ja ümber“, sai oma algusakordi 9. aprillil Harjumaal Saku vallas Metsanurme külakeskuses. Ekspositsioon põhineb kaasamõtlejate poolt saadatud fotodel

Mardikakahjustusega palksein
Ruhnu saarel
FOTO: Kalle Pilt



aastaaegade vaheldumisest nende kodupaigas, pilte on täiendatud kommentaaridega loodusjõududega seotud ehitustehnilistest probleemidest ja võimalikest lahendustest, omaette aktsendi lisavad ka esivanematelt päritud mõistatused. Järgmise näituse „Rehielamused“ paneb kokku Harjumaa Muuseum ja seda edaspidi rändama minevat väljapanekut saab kõigepealt näha Keilas.

Kogu selle kolmeaastase projekti tulemusel peaks loodetavalt tõusma meie kõigi teadmine sellest, kuidas kütta nii, et soe püsiks toas ja pakaseilmad õues, ehk silmas pidades energiasäästu, ning millised materjalid ja tehnilised lahendused on parimad nii meie vanadele ja väärtuslikele majadele kui ka inimestele neis.

Projekti tegemistega saab ennast kursis hoida kodulehel www.helthproject.eu.

PUIDU SEEN- JA MARDIKAKAHJUSTUSED LÄÄNEMERE SAARTE JA RANNIKUALA HOONETES (FaBBI)

Teiseks edukaks projektiks osutus neljandas taotlusvoorus saarte alamprogrammis kandideerinud „Puidu seen- ja mardikakahjustused Läänemere saarte ja rannikuala hoonetes“. Sellel projektil on neli partnerit: Eesti Vabaõhumuuseum (juhtpartner), Gotlandi Ülikool, Eesti Mükoloogia Uuringutekeskus SA ja Eesti Maaülikool. Lisaks on kaasatud veel mitterahalise panusega partnerid Gotlandi kirikud, Eesti Muinsuskaitseamet, Ruhnu Vallavalitsus, Gotlandi Läänivalitsus ja Åland Museibyrån. Kogu projekti eelarve on 1 160 253 eurot, kestvuseks on kolm aastat – 2010. aasta novembrist 2011. aasta oktoobrini.

Projekti kirjutamise ajendiks oli asjaolu, et Läänemere saarte ja rannikuala puithoonete säilimisel on probleemiks mardikad ja puitu lagundavad seened. Sobiva kliima tõttu on nende levik piirkonnas ulatuslik. Eriti laialdasi mardikakahjustusi leiab Ruhnu saare hoonetest, kuna tegemist on suletud ökosüsteemiga ning mardikate populatsioon on kasvanud väga suureks.

Projekti jooksul on plaanis:

- Eesti Vabaõhumuuseumi hoonete (Liberty suvemõisad – tulevane Maa-arhitektuuri uurimis- ja nõustamiskeskus) renoveerimisprojekti koostamine ja nõustamiskeskuse ning püsiekspositsiooni kavandamine vabaõhumuuseumis;
- puithoonete või hoonete puitosade biokahjustuste (seen- ja mardikakahjustused) uuringud, monitooringud ja esmaste keskkonnasõbralike meetodite väljatöötamine kahjustuse leviku peatamiseks. Kokku on plaanis uurida 150 hoonet, millest 107 paiknevad Eestis;
- puitu kahjustavate mardikate monitooring Ruhnu, Kihnu ja Vormsi saare metsades,

seoste leidmine metsas ja hoonetes levivate mardikate ning nende arvukuse vahel;

- Ruhnu kirikute ja Vormsi kiriku (või muude sarnaste hoonete) seen- ja mardikakahjustuste vastane töötus kasutades keskkonnasõbralikke töötusmeetodeid ning konstruktsioonide esmane tugevdamine;

- välitööd Kishi saare kultuuriväärtuslikes puithoonetes;

- puidu seen- ja mardikakahjustuste käsiraamatu väljaandmine;

- puidu kestvust ja konserveerimist uurivate tippteadlaste Eestisse toomine ning kaasamine Eesti ajalooliste puithoonete ja hoonete puitde- tailide uuringutes;

- 35 seminari ja koolituskursust Eesti ja Gotlandi spetsialistidele, hooneomanikele ja muudele huvilistele;

- kolme õppefilmi loomine (puidu seen- kahjustustest hoonetes, puidu mardikakahjustus- test hoonetes ja hoonete puitkonstruktsioonide töötlusest);

- puitkonstruktsioonide kestvust hoonetes käsitleva rahvusvahelise konverentsi korralda- mine Eesti Maaülikoolis aastal 2013;

- konverentsiartiklite kogumiku kirjasta- mine.

Projekti raames on juba korraldatud mitu seminari, töötuba ja konverentsi. Seminarid on toimunud 17. veebruaril Kuressaares, 4. märtsil Eesti Maaülikooli metsamaja kaldauditooriumis ja 10. märtsil Eesti Vabaõhumuuseumi Kolu kõrtsis. Osalejaid oli kolmel seminaril kokku 118 ning seminaride käigus arenes kuum diskussioon, mis näitas tugevat huvi valdkonna vastu. Aprillis toimus Eesti Vabaõhumuuseumis koolitus hoonete kahjustuste ülevaatajatele ja monitooringu teostajatele. Üle vaadati 3-4 hoo- net ja väliseksperdid Uwe Noldt, Johan Matsson, Ilze Irbe ning Thomas Nilsson andsid praktilisi näpunäiteid seen- ja mardikakahjustuste leid- miseks. Lisaks koostati kirjalik juhend monitoo- ringu teostamiseks ning hoonete ülevaatami- seks. Sellele järgnevad kokkusaamised Gotlandil 7.–17. juunini ja seejärel Ruhnus 18.–22. juulini. Koos kõrgetasemeliste spetsialistidega hakatakse põhjalikult uurima kirikute töötlemisvõimalusi. Sügisel on plaanis eraldi kursus muuseumitöö- tajatele, kelle ülesandeks on säilitada nii puidust arhitektuuriväärtusi kui ka teisi artefakte.

Projekti meeskond on täis optimismi, et kõik võetud eesmärgid saavad täidetud ja projektist on olulist abi Eesti puidust hoonete, hoone- osade ja ka esemete säilitamiseks. Eriti loode- takse anda panus kultuuriväärtuste säilitamiseks. Projektist, selle tegevustest, meeskonnast ja partneritest saate lugeda lähemalt kodulehelt www.fabbiproject.eu.

UUDISEID SOOME MUUSEUMIDEST

Soome Haridus- ja kultuuriministeerium on käivitanud projekti u 800 mitteriikliku muu- seumi arendamiseks, mis kuuluvad valdadele, ühendustele või organisatsioonidele. Säärase muuseumide külastajate arv on väike ja tavaliselt peetakse neid muude tegevuste kõrvalt. Samas on taoliste muuseumide hallata piirkondlikult ja osalt ka riiklikult märkimisväärse tähtsusega kogud ja hooned, mis tervikuna moodustavad osa rahvuslikust kultuuripärandist.

Käivitatud projekti raames selgitatakse välja nende muuseumide olukord ja püütakse leida arenguvõimalusi tulevikuks. Projekti elluviimise eest seisavad hea Soome Muuseumiamet, Lapi maakonnamuuseum ja Turu muuseumikeskus. Kohamuuseumide toimkonna loomise eesmärk on luua riiklik juhend mitte-professionaalsete, koha- ja koduloomuuseumide ning valdkon- namuuseumide toimimise edendamiseks ning selgitada välja nende valdustes olevate kogude ja muuseumihoonete olukord. Küsitlusele järgneb koostööprintsipi loomine. Aruanne projekti tulemustest avaldatakse 2011. aasta lõpul.

Soome Muuseumiamet on publitseerinud uue võrguväljaande „Arheoloogiliste haudade uurimisviisid“. Väljaanne on suunatud välitööd tegevatele arheoloogidele ja arheoloogiata- dengitele, harrastajatele ning kõrvalteadustega tegelejatele. Väljaanne on loetav: <http://www.nba.fi/tiedostot/3965bdd4.pdf>.

Aine kunstimuuseum on saanud Soome Muuseumiühingult 17 000 eurot innovatiivse projekti Ainod ja Reinod tarbeks, mille eesmärk on pakkuda dementsia all kannatavatele ja nende hooldajatele stimuleerivat, värskendavat ja hea- olu toetavat või parandavat regulaarset tegevust kunstimuuseumi kvaliteetses keskkonnas. Projekti raames korraldatakse muuseumipersonalile koo- litus dementsiast ja valmistatakse ette kohtuma dementsia all kannatavatega. Samuti luuakse eraldi Mälurajad-ekskursioon, mida arendatakse koostöös Tornio linna pilootrühmaga. Kooli- tatakse dementsia all kannatavate lähedasi ja hooldajaid, juhendatakse, kuidas kogeda kunsti mitme meelega läbi ja külastada muuseumi.

Soome Muuseumiliit korraldab Tampere 12. oktoobril konverentsi „Avatud ja õppiv muu- seum“. Projekti on toetatud Euroopa Komisjoni elukestva õppe programmist ning selle eesmärk on muuseumide ja kultuurimälestistega seotud organisatsioonide võimaluste avardamine elukestva õppe programmide käivitamise kaudu. Lähem info: www.lemproject.eu.

STATE INDEMNITY – RIILIK TAGATIS

— ALEKSANDRA MURRE —
KADRIORU KUNSTIMUUSEUM



Aleksandra
Murre

Üks enim rõhutatud aspektidest kultuuri valdkonnas Euroopa tasandil on kultuuripärandi tutvustus, kontaktide arenemine ja kogude liikumine. See teema püsib *Culture* programmi prioriteetides juba aastaid: nii oli kunstnike ja kogude „mobiilsus“ Euroopa Komisjoni prioriteediks aastatel 2007–2010 ning on ka järgmised neli aastat. Muuseumide puudutavad sellest kõige enam kogude mobiilsusega seotud küsimused ja tegevused. Algatatud on koolitusprojekt „Collections Mobility 2.0“, mille raames on koostatud ka kogude liikumise käsiraamat, mis koondab ühele interneti leheküljele praktiliselt kõik hetkel aktuaalsed olevad ja kogusid puudutavad dokumendid ning erinevate riikide näitustevõrgust puudutava seadusandluse, praktikad ja tavad, samuti vajalikud standardid, kõiksugu vormid ja lepingualused, mida oma töös kasutada. Kui on vaja ennast kurssi viia mõne rahvusvahelise muuseumitegevusega seotud temaga, tasub vaadata www.lending-for-europe.eu.

Suured rahvusvahelised näitused on tänapäeval kõikide muuseumide üks olulisemaid sissetulekuallikaid ja ellujäämisvõimalusi. Keegi ei saa enam lootma jääda vaid enda kogu rikkustele. Samas ei ole suurnäitused ainult muuseumide

huvides, need on mõjuvõimsad turismimagnetid ja riigi rahvusvahelise imago kujundajad, rääkimata publiku harimisest. Olla väike, aga vaimult suur on soov, mida Eestis on palju korratud. Paraku ei järgne sõnadele alati konkreetseid samme. Nii on rahvusvahelise näitustevõrguse käivitamiseks riigi tugi riikliku tagatise (ingl *state indemnity*) näol kriitilise tähtsusega. Mis see on ja milleks on seda vaja, püüangi veidi tutvustada, vabandades nende ees, kelle jaoks on järgnev jutt lahtisest uksest sissemurdmiseks.

Riiklik tagatis (riiklik kindlustus) on riigipoolne garantii teistest riikidest sissetulevatele näitustele või eksponaatidele. See toimib samadel põhimõtetel kui kommertskindlustus, kuid tegeleb siiski vaid „mõttelise rahaga“, mis tähendab näitusekulude olulist vähenemist ning lubab teostada palju ambitsioonikamaid ja suuremahulisemaid projekte. *State indemnity* tähendab seda, et riik astub üles sissetoodavate (või ka väljasaadetavate) kultuuriväärtuste säilivuse ja omanikule tagastamise tagajana kindlustusfirmade asemel. Tagatise aluseks on riigi au ja seda aktsepteeritakse juhul, kui riiki, selle poliitilist ja majanduslikku olukorda usaldetakse (nii on näiteks Ungaril raskusi oma riikliku tagatise

rakendamisega, sest paljud teiste riikide muuseumid ei usalda eriti Ungari riiklikku süsteemi kui tervikut). Seega on *state indemnity* omamoodi indikaator riigi rahvusvahelisele „usalduskrediidile“. Riikliku tagatise puhul kõrvaldatakse näituste kindlustuse küsimusest reaalne raha, sest neid juhtumeid, kui riiklik tagatis proovile pannakse (nt objektide kahjustumine või kadumaminek) juhtub haruharva: statistika näitab, et viimase viie aasta jooksul on kõikides Euroopa riikides kokku riikliku tagatisega kindlustatud ligi 5000 näituselaenu, mille koguväärtus ületas 50 miljardit eurot, samas esitati selle aja jooksul vaid seitse kahjunõuet koguväärtuses 80 000 eurot.

Riikliku tagatise süsteem kehtib 22 Euroopa riigis, selle ulatus, tingimused ja piirangud on riigiti aga üsna erinevad ning kajastavad riikide kultuuripoliitika olukorda. Nii on kõige ulatuslikumad ja ka kõige paremini toimivad süsteemid Suurbritannias, Rootsis ja Soomes. Mitmes riigis on riikliku tagatise süsteemid kombineeritud kommertskindlustusega, mis tähendab, et riigi tagatis kehtib kuni teatud piirsummani (suunatud keskmise suurusega näituste toetamiseks, riik väldib suuremahuliste väljamaksete riske) või vastupidi – sellega kaetakse väärtus, mis ületab teatud piiri (suunatud väga kallite suurnäituste toetamiseks).

Enamik riikliku tagatise skeeme sisaldab ka omavastutusmäära, mis ulatub 0,5–30% näituse koguväärtusest. Sellega välditakse olukorda, kus riiklik masinavärg peaks käivituma iga pisema kahjustuse puhul, sest just selliseid kahjustusi esinebki kõige sagedamini (nagu maaliraami kriimustus, objekti kerge deformeerumine jms) ning need on enamast kergesti taastatavad muuseumi enda või laenutaja muuseumi konservaatrite poolt ega pisenda objekti terviklikkust ja väärtust. Omavastutuse osa saavad muuseumid tagada kas oma vahenditega või ostes selleks kommertskindlustuse, mis sellisel juhul tähendab vaid minimaalset väljaminekut. Ainsana on omavastutuse määr erakordselt kõrge Prantsusmaal, kus riiklikku kindlustust saab taotleda näitustele, mille väärtus ületab 250 miljonit eurot. (Prantsuse muuseumide lohutuseks on see, et riigi sees toimub näitusevahetus üldse ilma kindlustuseta, mistõttu välisnäitusi korraldavadki seal vaid üksikud hiigelmuuseumid nagu Louvre, Pompidou keskus, Pariisi linna kunstimuuseum ja mõned teised).

Euroopas on vaid seitse riiki, kus riikliku tagatise süsteemi pole veel rakendatud. Need on Eesti, Läti, Küpros, Kreeka, Portugal, Šveits ja Belgia. Neist viimases on *state indemnity* seadusandlus juba välja töötatud ja parlamendis arutamisel. Šveitsis aga ollakse põhimõtteliselt selle süsteemi vastu, sest riik on valmis meelsasti katma Šveitsi kindlustusfirmadele kõik näituste kindlustuskulud. Viimaste aastate jooksul on

Virtuaalnäitus „**Soomest Siberisse**“ (www.nba.fi/hanti) kõneleb handi keelest ja on valminud koostöös Soome emakeeleõpetajate liidu ning Kultuuride muuseumiga. Näitus räägib Soome uurijate reisidest obiugri aladele. Näitust on rahastanud Soome Kultuuri Sihtasutus ja M. A. Castréni ühing.

Soome arhitektuurimuuseumis on avatud püsinäitus „Soome arhitektuuri kümnendid 1900–1970“. Ajutistest näitustest on juunist kuni 25. septembrini avatud väljapanek „Koolid“. 7. oktoobrist kuni 4. detsembrini on avatud näitus „Inimtekkeline keskkond“.

Suvenäitus **Eckenäsi muuseumikeskuses** „Ütle seda muusikaga!“ pakub kõike alates klassikalisest kuni popmuusikani. Lähem info: www.raseborg.fi/museum.

Helsingi kunstimuuseumi Tennisehallis on kuni septembri alguseni avatud näitus „Kuldne mets“ ning väljapanek Hannes Heikura tumedates toonides filmilikest fotodest. 23. septembrist kuni 2012. aasta 15. jaanuarini on avatud näitus „Akseli Gallen-Kallela – Finlandia“. Samal ajal on avatud ka näitus Tretjakovi galerii avangardistlikest töödest.

Heurekas võib suvel näha näitusi „Rahast“, „Dinosaurused“ ja „Head is!“.

Rauma Kunstimuuseum eksponeerib suvel ajutist näitust tuntud Soome helilooja ja kunsti-kolleksionääri Vexi Salmi kogudest.

riikliku tagatise süsteem kasutusele võetud paljudes „uutes“ Euroopa riikides, kes ilma selleta ei saaks rahvusvahelises kultuuriväärtuste tutvustamise protsessis osaleda: Leedus, Slovakkias, Sloveenias, Poolas, Tšehhis ja Rumeenias.

Kõige hõlpsam ja selgem on süsteemi tutvustada konkreetse näite varal, milleks valin Soome, kuna seal on kasutusel viimaste aastakümnete kõige edukam riikliku tagatise skeem. See aitas elavdada Soome kultuuri, suurendas muuseumide külastatavust (sealhulgas ka näituseturismi – kes meist ei mäleta Picasso (või mõne muu) näituse pärast Soome lahe ületamist!), tõstis Soome muuseumid rahvusvaheliselt aktsepteeritavate ja lugupeetud partnerite hulka ning aitas kaasa muuseumide sisetäringimuste märkimisväärsuse paranemisele. Soome on hea näide ja eesküju ka meie kogude sarnasuse tõttu: nendes on enamasti piirkondliku väärtusega ja laiemalt vähetundud pärand, mis välistab suurte vahetusnäituste võimalikkuse.

Soome riikliku tagatise skeem on jõus juba ligi 20 aastat ning selle hüvesid on saanud nautida pea kõik suuremad riiklikud ja piirkondlikud muuseumid. Soome skeem on üks demokraatlikumaid, kuid samas objektiivsemaid ja rangemaid. Riiklikku tagatist saavad taotleda kõik Soome muuseumid (nii riiklikud kui ka munitsipaal- ja eramuuseumid), samuti galeriid, raamatukogud, arhiivid, näitustesaalid jm organisatsioonid. Otsuse langetamisel, millised näitused saavad riikliku garantii ja millised mitte (mis tähendab kommertskindlustuse ostmise vajadust), on olulised kaks kriteeriumi: esiteks – näitusepaiga vastavus nõutud ohutus- ja kliimastandarditele ning teiseks – näituse olulisus Soome kultuuri jaoks. Soome toetab nii sissetulevaid kui ka väljaminevaid näitusi, mis on erandlik (teistest riikidest toetavad välisriikidesse saadetavaid näitusi riiklikult vaid Norra ja Bulgaaria) ning selgelt seotud vajaduse ja sooviga tutvustada oma rahvuskultuuri ka väljaspool riiki. Selle süsteemi positiivseid vilju oleme maitsnud ka siin Eestis, kui Soome riiklik tagatis kindlustas Sinebrychoffi muuseumi kunstiteoseid nende eksponeerimise ajal Kadrioru kunstimuuseumis Tallinnas.

Riiklik tagatis on Soomes asutatud eraldi seadusega, millega on sätestatud selle väljastamise ja toimimise kord. Selle järgi valitakse kolmeks aastaks erinõukogu, kes töötab ühiskondlikel alustel ja koosneb ministeeriumi esindajast (Soome puhul haridusministeerium, kellele alluvad ka muuseumid), muuseumikuraatorist, konservatorist, tuleohutuseksperdist, turvasüsteemide spetsialistist, politseist ja kindlustuseksperdist. Tagatise saamiseks peab näitusekorraldaja esitama spetsiaalsele nõukogule vähemalt kolm kuud enne näituse avamist taotluse, kus lisaks näituse nimestikule (milles on kirjas ka teoste laenaja ja laenutaja vahel eelnevalt kokku lepitud väärtus) peavad olema täpsed aruanded

turva- ja tuleohutussüsteemide ning näituseruumide kliimatingimuste kohta. Need raportid ei ole tühi „paberimäärimine“, vaid tõsised dokumendid, mille õigsust kontrollivad oma ala eksperdid riikliku tagatise nõukogust. See nõue seadis väiksemad muuseumid valiku ette – kas maksta kindlustuse eest, kuna muuseumi tingimused ei vastanud standarditele, või investeerida oma majade kaasajastamisesse ning tuua näitused sisse kindlustussummasid maksmata. Enamasti on valitud teine tee ning tulemuseks on tehniliselt tänapäevased muuseumid, mis on võimalised vastu võtma näitusi ka kõige kõrgemate nõuetega muuseumidest. Loomulikult ei saa riik anda oma garantiid lõpmatule hulgale näitustele. Asja kontrolli all hoidmiseks on seatud väärtuse ülempiir, mida riik „kindlustab“ üheaegselt. Soomes on see piir üks miljard eurot. Veel hiljuti oli see 300 miljonit eurot, kuid suure Picasso näitusega seoses võeti vastu seaduse muudatus ja suurendati seda summat, kuna ainuüksi Pariisi Picasso muuseumi koostatud esindusliku näituse väärtus ületas senist määra oluliselt.

Riikliku tagatise süsteem tähendab seega muuseumile mõningat lisatööd dokumentide vormistamisel (juhu, kui tingimused vastavad nõuetele), nõukogule kaks-kolm korda aastas avalduste läbitöötamist ja riigil on seni olnud kulutusi vaid niipalju, et makstakse palka riikliku tagatise sekretärile, kes avaldused vastu võtab ning vastutab sertifikaatide väljastamise ja täitmise kontrollimise eest. Ja üldtulemuseks on suured näitused, kasvav külastajaskond ja Soome muuseumide saamine võrdseteks partneriteks Euroopa muuseumimaailmas.

Eestis on samuti alustatud riikliku süsteemi reeglustiku väljatöötamist ja selle mõtte tutvustamist ministeeriumides. Loodetavasti on meie kultuuripoliitika suunatud Eesti kultuurimaastiku mitmekesistamisele ja riik astub sammu edasi toetamaks muuseumide rahvusvahelise tegevuse laiendamist. See säästaks kultuurile eraldatavat raha sisuliseks tööks ning lõpetaks kindlustusfirmade toetamise muuseumide ja laiemalt maksumaksja arvelt. Usun, et seda protsessi aitab kiirendada ja edendada ka kõikide muuseumitöötajate teadvustatud vajadus taolise süsteemi järele, et me oskaksime seda mujal normiks saanud võimalust endale soovida ja nõuda.

Artikli autor on osalenud 2009–2011 Euroopa Komisjoni poolt kokku kutsutud töögrupi „Mobility of Collections“ tegevuses, kus üks olulisemaid alateemasid oligi riiklik tagatis Euroopa riikides. Autor tänab Kultuuriministeeriumi usalduse eest selles töögrupis Eestit esindada.

EESTI MUUSEUMIDE AASTAAUHINNAD

— KERSTI TIIK (NÄITUSEKOMISJON) —
 — LEA SILLART (KOGUMIS- JA SÄILITUSTÖÖ KOMISJON) —
 — PIRET ÕUNAPUU (TEADUSKOMISJON) —
 — MERIKE LANG (HARIDUSKOMISJON) —
 — KALEV UUSTALU (MUINSUSKAITSEKOMISJON) —
 — ANTS LEEMETS (TOOTEARENDUSE JA TURUNDUSE KOMISJON) —

2010. aastal moodustati Muuseumi nõukogu juurde erinevaid valdkondi – näitustegevust, kogumis- ja säilitustööd, teadustööd, muuseumiharidust, muinsuskaitset, turundust ning tootearendust kureerivad komisjonid, kelle töö oluliseks väljundiks sai Eesti Muuseumide Aastauhindade jagamine. Esimene tunnustusüritus toimus käesoleva aasta jaanuaris Kumu kunstimuuseumis, kus päeval tutvustasid nominendid oma töid paljudele kolleegidele, õhtul pärjati parimaid. Välja anti kümme põhi- ja kaks eriauhinda. Järgmist muuseumide tähesadu on oodata 2012. aasta 13. jaanuaril Kumu kunstimuuseumis.

NÄITUSEKOMISJON

Näitustegevuse komisjoni kanda jääb Muuseumiroti traditsiooni jätkamine ja arendamine. Uued avatud muuseumid üllatasid külastajaid ja kolleege, need olid emotsionaalset kutset kandvad mitmekihilised muuseumikeskkonnad. Ümbertötestatud ja taasavatud püsiekspositsioonide kõrge tase tõestas veelkord, et muuseumid vajavad enam avalikku tuntuust ja tunnustust.

Näituste kategoorias kandideeris eelmisel aastal 20 muuseumi, lõppvooru jõudis kuus nominenti. Komisjon koosseisus Juta Kivimäe, Kersti Tiik, Piret Õunapuu, Sirje Karis, Marika

Mängel, Maarja Vaino, Tüüne-Kristin Vaikla, Aleksandra Murre ja Kristi Pumbo andis Aasta Muuseumiroti Tallinna Tehnikaülikooli Muuseumi näitusele „Vulkaan – looja ja hävitaja“ (kuraator Liia Rebane, kujundajad Mari Kurismaa, Mari Kaljuste). Teised kaks nominenti olid Eesti Kunstimuuseumi ja Tartu Kunstimuuseumi näitus „Eesti kunst paguluses“ ning Eesti Rahva

Liia Rebane
 TTÜ muuseumist
 Aasta Muuseumi
 mirotiga
 FOTO: Teet
 Malsroos





Muuseumi „Muuseum näitab keelt“. Muuseumiroti parimale uuele või renoveeritud muuseumile või uuendatud püsiekspositsioonile sai Eesti Põllumajandusmuuseumi püsinäitus „Põllumajanduse ja maaelu areng Eestis läbi sajandite“ (kuraator Mare Viiralt, kujundaja Maarika Tang), nominendid olid veel NUKU muuseumi ja Kihnu Muuseumi püsinäitus. Näitusekomisjoni eripreemia läks Vikerraadio lastesaadete toimetajale Kadri Tiiselile Eesti muuseumides toimuvate näituste tutvustamise eest.

Näituse kui muuseumides sündiva loomingu väärtustamiseks on käesolevast aastast komisjonil uus auhinna kategooria – kunstnikutöö tunnustauhind.

KOGUMIS- JA SÄILITUSTÖÖ KOMISJON

Muuseumikogude valdkond jääb sageli teenimatult märkamata, koguhoidja tööd peetakse igavaks ja rutiinseks. Hästi korraldatud muuseumikogu eelduseks on aga, et koguga töötavad inimesed oleksid ülimalt mitmekülgsete teadmiste ja oskustega. Et sadadesse tuhandesse loendatav muuseumikogu oleks hallatav ja kättesaadav, peab koguhoidja suurt tähelepanu ja pedantset täpsust pühendama arvelevõtule ja kataloogimisele. Et museaal toimiks ajaloolallikana, on vaja oskusi kirjeldada taustainfot ja paigutada objekt õigesse aegruumi. Et vana ja tundlikku eset komplitseeritud keskkonnatingimustes säilitada ning konserveerida, on vältimatu tunda ajaloolisi materjale ja töövõtteid.

Kogumis- ja säilitustöö komisjon koosseisus Kriste Sibul, Lea Sillart, Hilka Hiiop, Kaie Jeeser, Laura Kipper, Kaie Kukk, Helgi Põllo, Leelo

Saar peab oma ülesandeks muuseumikoguga tehtava töö tunnustamist ja väärtustamist, mille üheks väljundiks on aasta koguhoidja ja aasta konservatori auhind. Hinnatakse tegevusi, mille tulemusena paranevad hoidla või museaalide seisund ja säilitustingimused. Erilist huvi pakuvad projektid, millega muudetakse kogud paremini kättesaadavaks.

Esimesed auhinnad on välja antud. Aasta koguhoidja 2010 on Merilis Roosalu Eesti Ajaloomuuseumist, kes koostas veebikataloogi „Soolapaberfotod Eesti Ajaloomuuseumi fotokogus“. Mahukas kataloog võimaldab haruldastele fotodele ligipääsu originaale kahjustamata.

Aasta konservator 2010 on Jolana Laidma Ennistuskajast Kanut, kes konserveeris Eesti Ajaloomuuseumile kuuluva Egiptuse kassimuumia sarkofaagi. Uurides eseme ajalugu ja analooge, õppis Jolana tundma sarkofaagi materjali ja valmistamistehnikaid, millest lähtus leidlik ülesande lahendus.

TEADUSKOMISJON

Teaduskomisjon on endale ülesandeks seadnud korrastada ja sõnastada hoomamatut valdkonda, mida võiks tinglikult nimetada teadustöök muuseumis. Selle üle, kas ja kuidas muuseumis teadust tehakse ja kas see üldse kuulub muuseumitegevuste hulka, on läbi aastate vaieldud ning pole kusagile jõutud. Tõsiteadlased tavaliselt panevad selle sõna jutumärkidesse.

Ometi ilmub meie muuseumidel tõsiseltvõetavaid uurimuslikke töid, paljud muuseumid avaldavad juba aastakümneid aastaraamatuid ning korraldavad teaduskonverentse ja meie

muuseumitöötajad käivad esinemas ka väliskonverentsidel. See ei ole sugugi mitte ainult paari suurema muuseumi mängumaa.

Selle ebamäärase teaduse hindamine ja eriti parimate väljaselgitamine on väga keerukas ja ilmselt mõneti ka subjektiivne protsess. Komisjon koosseisus Sirje Helme, Olavi Pesti, Tõnis Liibek, Andres Tvauri ja Piret Õunapuu otsustas jagada teadustöö kaheks: parima materiaalse väljundiga teadus- ja uurimistöö projekt (publikatsioonid) ja parima immateriaalse teadus- ja uurimistöö projekt (konverentsid, seminarid, teaduspäevad jms).

Eialgu palusime muuseumidel saata ise ülevaade sellest valdkonnast. See tõi palju huvitavat materjali, aga osutus hindamise seisukohast mõttetuks. Komisjoniliikmetel ei ole võimalik lugeda läbi kõik muuseumides ilmunud trükised ega käia ka kõigil konverentsidel, teaduspäevadel jne. Laekunud aruanded on aga suurepärane algmaterjal ühe uurimusliku artikli jaoks. Järgnevalt palusime muuseumidel endil teha ettepanek just konkureerimisprintsipi silmas pidades. Sellest lähtuvalt tegi komisjon ka oma valikud.

Kaheksa nominendi seast valiti „Aasta teadusauhinna 2010“ trükiste kategoorias võitjaks Eesti Kunstimuuseumi Kadrioru kunstimuuseumi väljaanne *Kadrioru. Lossi lugu*, autorid Jüri Kuuskemaa, Aleksandra Murre, Mart Kalm, Kadi Polli, kujundaja Tiit Jürna. Põhjuseks seni kasutamata laiaulatusliku arhiivimaterjali avalikustamine ja sisutihe esitamine.

Kuue immateriaalse teaduse nominendi seast võitis Tartu Linnamuuseumi 28. linnaajaloo päev „Rahvused Tartus läbi ajaloo“ (korraldaja Marge Rennit). Komisjon hindas muuseumi tihedat sidet Tartu Ülikooliga, oskust teha suurepärase koostööd teadusvaldkonnas.

HARIDUSKOMISJON

Muuseuminõukogu hariduskomisjon koosseisus Merike Lang, Kaido Orula, Tanel Veeremaa, Virve Tuubel, Kaja Visnapuu, Liisi Selg ja Marge Luude pidi selgitama välja aasta parima haridusprogrammi, ent käsil on ka muuseumipedagoogide ulatusliku koolituskava ettevalmistamine, mis annaks lisateadmisi puudega inimeste, eakate, töötute ja vabatahtlike koolitusest muuseumitingimustes.

2010. aasta auhinnale kandideeris üheksa muuseumi. Hindamiskriteeriumideks olid konkreetse muuseumitunni ja kasutatava meetodi ainulaadsus, idee kandvus, eesmärgi selgus ja vastavus sihtgrupile, samuti programmi mitmekesisus ja paindlikkus. Muidugi ei saanud vaadata mööda muuseumitunni läbiviija karismaatilisusest, oleneb ju ainese edasiandmine, osavõtjate kaasatus ja tagasiside paljuski just vahendaja isikust ja ametioskustest.



Komisjon külastas kõiki programme ja antud hinnete alusel otsustati haridusauhinna nominentideks nimetada Tartu Kunstimuuseum, Muuseum Miiia-Milla-Manda ja Kumu kunstimuuseum.

Auhinnatud haridusprogramm Kumu kunstimuuseumis

Haridusauhinna vääriliseks peeti Kumu kunstimuuseumi 4K meetodil juhitud kaasaegse kunsti haridusprogrammi, mis tugines tunnis osalejaid suunavatele kaasaegse kunsti kaartidele (algidee – Anu Lüsi, töögruppis Jelena Tšekulejeva, Piret Kruusandi, Anu Purre ja Anna-Liisa



Haridusauhinna võtab vastu Jelena Tšekulejeva Kumu kunstimuuseumist FOTO: Teet Malsroos

Lehtmets). Haridusprogramm võlus hindajaid kaasaegse kunsti mõistmiseks väljatöötatud originaalse ja universaalse meetodiga. See on olnud kasutusel erinevatel näitustel alates 2007. aastast, kuid tulemus on ikka uus ja üllatav. Hariduskomisjon leidis, et meetodi laiem tutvustamine võiks olla kasulik paljudele muuseumidele, sealhulgas on 4K vastu tundnud huvi juba ka välisriikide kunstimuuseumide kolleegid.

MUINSUSKAITSEKOMISJON

Esmakordselt anti 2010. aastal välja auhind „Aasta muinsuskaitse muuseumis“. Konkursile esitati viis eripalgelist ja väarikat kandidaati. Aasta muinsuskaitse valiku tegi žürii koosseisus Kalev Uustalu, Krista Aru, Elo Lutsepp, Reet Roop, Tarvi Sits ja Andres Toode.

Eesti Vabaõhumuuseum esitas konkursile „Rehemajade veebipõhise andmebaasi“ looja Rasmus Kase koos meeskonnaga. Andmebaas kui vahend võimaldab mitmekülgseid analüüse, mis aitavad tervikuna kaasa traditsioonilise arhitektuuri mõistmisele, väärtustamisele ja säilimisele.

Eesti Kunstimuuseum esitas Tarmo Saareti, Niguliste muuseumi direktori. Tema tegevuse tulemusel püsib Niguliste kirik vaatamisväärsena ehitismälestisena, keskaja uurimiskeskusena, keskaja kunsti muuseumina ja kontserdisaalina meie kõigi jaoks. Saaret on üheaegselt muuseumidirektor, muinsuskaitse, restauraator, ehitusmees.

Eesti Ajaloomuuseum esitas muuseumi teaduri, arheoloogiakogu hoidja, arheoloogi Krista Sarve, kes juhatab Suurgildi hoones toimunud arheoloogilisi järelevalve- ning kaevamistöid. Arvestades Suurgildi hoone kui Eesti ühe olulisema keskaegse arhitektuurimälestisega, peab esile tõstma vastutust, mida järelevalve nõudis.

Harjumaa Muuseum esitas konkursile oma filiaali Amandus Adamsoni Ateljeemuuseumi juhataja Kätlin Janson, kes ühes koostööpartneritega tegi ära suure töö kunstnik Amandus Adamsonile Paldiskis kuulunud ja veel mõne aasta eest lootusetuna tundunud puithoone restaureerimisel.

Eesti Rahva Muuseum esitas konkursile meeskonna koosseisus Mari Lõhmus ja Tõnno Jonuks (Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut), Kristel Kajak (Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudi konservator) ning Arvi Tragel (Eesti Rahva Muuseumi konservator) Kukruse 12.–13. sajandi maahaudkalme VI matuse monoliidi ja leidude väljapuhastamise ning stabiliseerimise eest. Tegemist on rikkaliku panustevaliku ja haruldaselt hästi säilinud materjaliga, mille oluline väärtus on tema terviklikkus, võimaldades uurijatel tajuda 800 aasta taguseid kombetalitusi ning uskumisi.

Esimeseks auhinna võitjaks osutus Niguliste muuseumi direktor Tarmo Saaret, kelle puhul tõsteti esile tähelepanuväärset panust muuseumide ja muinsuskaitse lähendamisel.



Parimaks muuseumiarendajaks valiti Eesti Maan-
teemuuseum projekti „Teeaeg“
eest
FOTO: Eesti Maan-
teemuuseum



Turunduse valdkonnas oli parim NUKU muuseum. Muuseumi hirmutuba on populaarseim paik väikestele huvilistele
FOTO: NUKU

TOOTEARENÐUSE JA TURUNDUSE KOMISJON

Komisjon koosseisus Sirje Endre, Kadi Polli, Ain Hinsberg, Mairo Rääsk, Piret Järvan, Mariann Raisma ja Ants Leemets jälgis Eesti muuseumide arengut, et tuua esile parimad näited arendustegevusest ning vaatles turundustegevust, et ka selles valdkonnas leida üles muuseumide parim osa.

Tootearenduse all tuleks mõista muuseumiarendust, millega tegelevad kõik muuseumid. 2010 oli Eesti muuseumidele õnnelik aasta, väga paljud europrojektid realiseerusid ja selle tulemusel tekkis täiesti uus kvaliteet. Esikohale oli mitu kandidaati ja konkurents äärmiselt tihe.

Tallinna Linnamuuseumi saavutust on raske järele teha. Muuseum suurendas aastaga omatulusid 1,5 miljoni krooni pealt 4,7 miljoni kroonini. Selle supertulemuse taga olid bastionikäigud, Kiek in de Kōk ja Miia-Milla-Manda. Külalastatavus kasvas järsult ja loodetavasti ei lange ka uuel aastal.

Tugev konkurent oli NUKU muuseum, mille lõi Nuku- ja Noorsooteater. Kaasaegne, interaktiivne ja mänguline, aasta müüginumber jäi miljoni krooni kanti.

Head šansid võita olid ka Tartu Mänguasjamuuseumil oma arendusega „Teatri Kodu“. Muuseum ei saa olla üheplaaneline ja mänguasjamuuseumi näide on hea mõistmaks, kuidas võiks muuseum areneda. Ka omatulu tegi tõusu üles ja tulemuseks jäi 1,4 miljonit krooni.

Komisjon hindas hääletades parimaks muuseumiarendajaks Eesti Maanteemuuseumi projekti „Teeag“ realiseerimise eest, mis on läbi

mõeldud ja eksponeerib hästi tee ajalugu. Maanteemuuseum osutus populaarseks külastajate hulgas ja eelmise aasta omatulu jõudis 860 000 kroonini. Siinjuures tuleb meelde tuletada, et maanteemuuseumi asukoht ei ole Tallinn ega Tartu. Mairo Rääsk direktorina ja kogu kollektiiv väärib selle arenduse eest kiitust.

Turunduse valdkonnas ei ole konkureerijaid palju, sest muuseumidele on see teema veel võõras. Konkursile esitatutest oli kindlalt parim NUKU muuseum ja eriti hinnatav on nende oskus teha uuest asjast tõeline sündmus. Meelis Pai on teatrimees, kes tõi muuseumi juurde turunduskultuuri, mis seni olnud teatritele omane.

Komisjon on väga tänulik kõigile, kes osalesid konkursil. Loodetavasti toob ka 2011. aasta uusi eredaid arendusi.

TALTSUTAMATUD TULEMÄED TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOI MUUSEUMI GALERIIS

— LIIA REBANE —
TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOI MUUSEUM



FOTO: Teet Malsroos

EELLUGU

Tallinna Tehnikaülikooli muuseum asutati 1971. aastal ja tegutses järgneva kahekümne viie aasta jooksul vanalinnas Laial tänaval. Seejärel algas muuseumi hääbumine: seoses üle-eestilise varade tagastamise protsessiga 1990. aastate keskel kaotas muuseum oma ruumid. Muuseumivarad koliti Raja tänava kolmetoalisse korterisse, kus tegutseti veel mõned aastad, ning seejärel jäi pakitud muuseumikogu ootama oma aega. Uus mõte TTÜ muuseumist sündis 2008. aastal.

GALERII FUTURUM

Tallinna Tehnikaülikooli muuseum on alustanud oma tegevust ebatraditsiooniliselt: 25. augustil 2010 avati muuseumi galerii, samas kui muuseumi püsiekspositsioon on alles loomisel ja avaüritus seisab ees. Muuseumi galerii Futurum on teadusgalerii, mille peamiseks eesmärgiks on tutvustada ülikooli teadusloomet ja populariseerida teadust nii koolinoorte hulgas kui ka laiemale publikule. Galerii on avatud interdistsiplinaarsete teemadega näitustele ja kaasaegse kunsti eksponeerimisele. Tegemist on uue ja ainulaadse galeriiga, mis võimaldab tutvustada Tallinna kui teadus- ja ülikoolilinna.

Galerii arhitektuurne kontseptsioon võimaldab eksponeerida ja vastu võtta väga erinevaid näitusi. Galerii on mobiilsed ja nn lego põhimõtte järgi valmistatud moodulid, mida on võimalik vastavalt vajadusele kokku panna. Näiteks saab näituse tarbeks kasutada mobiilseid L-kujulisi seinu, millele on võimalik paigaldada valgustusega vitriine või jätta need paigaldamata ja ladustada sama seina sisse. Ruumi on lisatud kaasaegne multimeedia, kus erinevat heli on võimalik kuulda neljast tsoonist. Ruumi lakke on kinnitatud siinid, mida mööda saab liigutada projektoreid, kergseinu, valgustust vms. Põnevad on galerii valgustussüsteemid: näitustel saab vajadusel meeleolu loomiseks kasutada värvilist üldvalgust, samuti on galeriis seinriiul, mille iga üksiku riidu sisemuse saab valgustada erinevat värvitooni.

AVANÄITUS „VULKAAN – LOOJA JA HÄVITAJA“

Galerii avanäituse „Vulkaan – looja ja hävitaja“ ajendajaks oli dramaatiline Eyjafjallajökulli purse Islandil, mis seiskas Euroopas lennuliikluse pea nädalaks ja läks maailma majandusele maksma ligi viis miljardit dollarit. Nii kindel kui ka ei tunduks meie jalgealune, on planeet Maa pidevas liikumises ja vulkaanid on selle planeedi hingamise ning elu üheks kõige selgemaks väljenduseks. See on teema, mis puudutas ja puudutab meid kõiki, eriti jätkuvate keskkonnanakatastroofide kontekstis. Väljapanek kajastab vulkaanide olevikku ja ajalugu ning tutvustab vulkaanilise tegevuse tulemusel tekkinud kivi-meid. Näitusel on kolm suuremat teemaplokki:

vulkaanilised kivimid, vulkaaniline Island ja vulkaanilised kihid Eestis. Esimest teemat illustreerib esinduslik valik Eesti muuseumide ja erakollektsioonide kogudest. Kivimid on rühmitatud ning varustatud etikettide ja lühikirjeldustega. Lisaks saab lugeda teemal „Vulkaanid ja maavarad“. Teise plokki tekstiosa täiendab Islandilt pärit vulkaaniliste kivimite ja tuha väljapanek. Oma käega on võimalik katsuda 2010. aastal lennuliikluses suure kaose tekitanud Islandi vulkaanipurskest pärit tuhka ning kogeda, kui kerge on pimss. Et ka Eestis leidub vulkaanilise tuha kihte, saab teada viimasest teemaplokist, mis pakub teavet vulkaanilise päritoluga kihtidest Eesti aluspõhja paekivimite vahel ning Eesti geoloogide sellealastest teadustöödest. Eksponeeritud on puursüdamik savikate vulkaaniliste kihtidega lubjakivides. Lisaks saab teada ajaloo suuremat vulkaanipursetest ning vulkanismi plussidest ja miinustest.

Näituse dünaamilise osa moodustavad seinale projitseeritud interaktiivne maailma vulkaanide kaart, mis visualiseerib vulkaanide paiknemist ning pakub nende kohta lisateavet, ja ligi kahe tunni pikkune videoprogramm, mis viib vaataja Euroopa kuulsatele tulemägedele Etnale ja Strombolile ning pakub unikaalseid kaadreid Etioopias paiknevaist Dallolist ja Erta Ale vulkaanist. Näha on nii võimsaid vulkaanipurskeid kui maalilisi vaateid laavajärvedest ja geotermilisest tegevusest. 40-minutiline slaidiprogramm maailma vulkaanilistest piirkondadest, sealhulgas Islandi Eyjafjallajökulli 2010. aasta purskest, annab vaatajale lisaks teabele ka esteetilise elamuse. Slaidiprogrammi taustamusiikana kõlab Markus Guentneri looming.

Näitus on põhjalikult lahti kirjutatud ja külastajale avatud. Neile, kes ainese vastu rohkem huvi tunnevad, pakutakse võimalust interaktiivsete infokioskite vahendusel põhjalikumalt teemaga tutvuda. Infokioskites esitatud materjal on ka tihedalt seotud koolide õppeprogrammidega: käsitletavat teemat on maa siseehitus, laamtektoonika, vulkaanid ja vulkanism, magmatism ja tardkivimid ning tefrastratigraafia. Programmid on esitatud eesti, inglise ja vene keeles. Vulkanismihuvilistele jagatakse informatsiooni ka koju kaasa, näituse flaiseril on märgitud kõik olulisemad teemaga seotud veebilingid. Erilist tähelepanu on näituse koostamisel pööratud loodus- ja keskkonnahariduse arendamisele õpilaste hulgas. Kuna väljapanekul esitatud teemad leiavad käsitlemist nii põhikooli kui gümnaasiumi õppekavades, võimaldab näitus mitmekesistada loodusainete õpivõimalusi. Kuna TTÜ muuseumi kollektiiv on väga väike, töötajaid on ainult kolm, siis on näitusega kaasnev haridusprogramm välja töötatud koostöös aineõpetajatega. Haridusprogramm tutvustab vulkanismi levikut, põhjusi, mõju loodusele ja inimtegevusele. Sihtrühma moodustavad

Näituse töörühm.
Ülal vasakult:
Saima Peetermann, Ave Tarvas, Ursula Toom, Mari Kurismaa, Heidi Soosalu, Mari Kaljuste, Liia Rebane.
All vasakult:
Tarmo Kiipli, Olle Hints, Siim Liivand, Gennadi Baranov



erinevas vanuses õpilased. Haridusprogrammile on lisatud põhikooli ja gümnaasiumi töölehed, mida õpilased näituse külastamise käigus koos pedagoogiga saavad täita.

Ekspositsioonil on läbimõeldud kujundus, mis seob erinevad teemaplokid, kivimite seina, interaktiivsed infokioskid, videod ja slaidiprogrammi ühtseks audiovisuaalseks tervikuks. Atraktiivselt ja emotsionaalselt mõjusad on peaekraanil nähtavad võimsad vulkaanipursked koos loodushelidega ning slaidiprogramm taustamuusikaga. Näituse kolm liikuvat pilti – ekraani – paiknevad ruumis selliselt, et loovad staatilise ja dünaamilise vahel tasakaalu. Kauni kujunduse autorid on Mari Kurismaa ja Mari Kaljuste.

Näitus sündis spontaansest mõttest ja geoloogide kiirest jah-vastusest koostööks sarnaselt vulkaanipurskele. Käesolevat väljapanekut iseloomustavateks märksõnadeks ongi spontaansus, loovus ja kiirus. Vastupidi traditsioonilisele ettevalmistusperioodile, mis võib vahel kesta mitu aastat, valmis näitus umbes kahe kuu jooksul. Koostööd tehti TTÜ Geoloogia Instituudi, TTÜ Mäeinstituudi, Eesti Geoloogiakeskuse, TÜ geoloogiamuuseumi, Eesti Loodusmuuseumi, Islandi Ülikooli Geoteaduste Instituudi ning erakollektsionääride Enn Käissi, Kaarel Orviku ja Mati Stroomiga. Tekstide autorid on geoloogid Tarmo Kiipli, Heidi Soosalu ja Ursula Toom. Kaastööd on teinud veel paljud inimesed. Näiteks Itaalia astronoomilt ja vulkaanide spetsialistilt Marco Fullelt, kes jõudis Islandile vahetult enne lennuliikluse seiskumist, on saadud unikaalsed fotod välkudest vulkaanilises tuhapilves. Fotograaf Tauno Sirelilt on pärit galerii sissepääsu kõrval paiknev võrratu Islandi panoraam. Seda loetelu saaks veel pikalt jätkata.

Märkimisväärne ongi paljude inimeste panus, mis kokkuvõttes aitas luua huvitava ja emotsionaalse tulemuse.

Vulkaaninäitus on leidnud suurt vastukaja, samuti on pälvunud laialdast huvi õpetajaskonna hulgas. Toimunud on loengu- ja õppepäevad, näiteks keemia ja geograafia aineseksioonide õppepäevad, teadusringide külastused jpm.

Mida siis on tarvis, et sünniks sisult hea ja vormilt atraktiivne näitus, mis paelub külastajate huvi? Minu kogemus ütleb, et selleks on vaja säravat ideed, loovat ja konstruktiivselt mõtlevat meeskonda, hästilaabuvat koostööd ning kindlasti oskust teha õigeid valikuid.

NOPPEID KÜLALISTERAAMATUST:

Näitus vulkaanidest on üle ootuste huvitav. Siit on raske ära minna – vaataks ja vaataks...

Arvuti kus saab maakera näha on hästi äge.

Terve muuseum oli lahe. Eriti film!

Tore ja kasulik näitus näitamaks, et kõik ei kulge meie parimate soovide kohaselt... Island tõi meie ellu vulkaanid ja on parem, kui me neid paremini tundma õpime. TTÜ ja Eesti teadlased on selle näitusega ilusa alguse pannud.

Tore teada, mis täpselt toimus kui möödunud kevadel Bangkokist vulkaanipurske tõttu enam koju ei saanud!

See oli maailma parim vulkaaninäitus. Tore oli osa võtta sellest.

Koolitunnile tõhusalt õpetlik vaheldus! Tuba täis tarkust! Aitäh!

Palun tehke veel selliseid näituseid!

Väga õpetlik! Iga tasemega inimesele on palju vaadata!

Vulkaanide elulood on kirjud

— ASTRID KANNEL —

Eyja fjallajökulli vulkaani purskamise aegadel ärkasin varahommikuti pisukese ehmatusega kummalise vaikuse peale oma Kadrioru pööningukorteris. Veluxite tagant kummitas vastu ilmselgelt justkui uni, millesse olin ärganud... ei ühegi varahommikuse lennuki jõminat nagu tavaliselt, ei propellerite käivitamise ulgu reaktiivide vahele. Lamasin ja nautisin maailma lõppu.

Kui õpetaja koolist X mulle helistas ja kurtis, et mu poeg on lõhkunud ära ukseeluk, istusin TTÜ muuseumi galeriis otse tuldpurskava vulkaanikraatri serval. Olin üksik hommikune filmivaataja keset kõikvõimalikke käegakatsutavaid näidiseid sellest, mis Maast alles jääb või sünnib, kui ta põleb. Film kattis terve näitusesaali seina. Tuld lendas vulkaaniaugust ja hingel oli soe... miski ometigi oli veel sellist, mida inimene oma aruga muuta ei suuda, mis meile meie koha kätte näitab keset suurt enesekindlust, -imetlust ning -mõistetavust, korda, reegleid ja õigust.

Vulkaanide elulood on kirjud kui päevinäinud inimestel. „Vihastamise“ laadi järgi on neid süstematiseeritud erinevatesse kategooriatesse. Nii nagu inimesegi puhul on pikalt viha korjanud tegelaste etteasted muljetavaldavamad,

mõni podiseb pidevalt, kuid ei valmista üldsegi suurimat peavalu. Videote, laavanäidiste, skeemide ning arvutiekraanide mänguliste selgituste abil leiab vastuse ilmselt igale asjassepuutuvale küsimusele. Kellel neid pole, saavad nähtust lihtsalt väikese vapustuse, kuna looduse tulemöll ületab kalleimagi Hiina ilutulestiku, kui mõista, et seda „kraani“ kinni keerata ei ole võimalik.

Ja mõni asi jookseb ka täiesti ootamatult ise sülle. Olen mägedes ikka imestanud, kust tulevad suurte massiivide sisse kummalsed, kohati sadade meetrite pikkused triibud. Kõige vähem olen ma osanud neid seostada vulkaanilise tegevusega. Ja kes oleks võinud arvata, et meie Saaremaa kiviaias on jääajaga

Eestisse saabunud tardunud magma kärakaid. Et vulkaanidest sünnib kive, mis vee peal ujuvad, sain selgeks juba 12 aastat tagasi Kamtšatkal, ent et kraatritest võib välja lennata ka otse kulda, nägin esmakordselt nüüd, kiviminäidistest, millel kullapiisad sees.

Paar aastat tagasi, pärast Islandil Hekla otsas turnimist, lugesin Horisondist, et põrguvärava nelja tuhande aasta tagust tuhka on leitud ka Läänemaalt. Saatsin matkakaaslastele laiali sõnumi, mis pidi kõnelema imeasjast. TTÜ vulkaanide näituselt saan selgeks, et meie kõigest purskavast ja värisevast kaugel kodumaa on vulkaanide jälgi täis, tuhakihistusi leidub maa sees ning koopa seinal. Saan ka uut toitu korduvalt kogetud tunde, et vulkaanidel on küll tore külas käia, ent toredam veelgi on matkata tagasi maale, mis paekiviteki all rahulikult magab.

Saadan veel samal päeval meili mainekale Itaalia vulkanoloogile Marco Fullele, kelle video näitusel hirmsa matkajälja kallale ajas, ning uurin, millal oleks kõige targem ronida Itaalias Stromboli otsa. Vastus saabub viie minutiga. Muide, ükskord, ma ei mäleta, mis aastal, purskas Stromboli sellise hooga, et surma said kõik inimesed saarel. Ka need, kes vette hüppasid, sest vesi kees. Ellu jäi pätt, keda hoiti maa-aluses vangikongis.



Autor Heklal
2007. aastal
FOTO: Joonas
Hint



EESTI PAGULASKUNSTI SUURNÄITUS KUMUS JA TARTU KUNSTIMUUSEUMIS

— KERSTI KOLL —

ADAMSON-ERICU MUUSEUM

PROJEKTI „EESTI KUNST PAGULUSES“ JUHT

Eesti Kunstimuuseumi ja Tartu Kunstimuuseumi koostööna valminud näitus „Eesti kunst paguluses“ esitles kodumaal esmakordselt niivõrd ulatuslikku ülevaadet võõrsil loodud eesti kunstist. Lisaks meie muuseumide ja erakogude töödele toodi näitusele arvukalt teoseid Kanadast, USAst ja Rootsist. Mitmeid autoreid tutvustati Eestis üldse esmakordselt. Aga avastamisrõõmu oli näitusel ka väliseestlastele, sest tüüpiliselt tuntakse eelkõige oma asukohamaa eesti kogukonna kultuurieluga seotud loojaid, vähem mujal mandreil ja riikides tegutsenud kaasmaalastest kunstnikke ja eriti neid, kelle loometee on täielikult vaid rahvusvahelise kunstieluga suhestunud.

Teise maailmasõja lõppedes oli erinevate uurijate andmeil Eestist põgenikena lahkunud 70 000–90 000, seal hulgas suur osa haritlastest ja loomeinimestest ning peaaegu pool meie toonasest kunstnikkonnast. Paguluses hakati usumatult kiirelt looma ja edendama oma kultuuri ja kunstielu ning suuremaid ja väiksemaid eesti kultuuri koldeid tekkis praktiliselt üle maailma. 1950. aastate alguseks kujunes välja kolm meie pagulaskultuuri suuremat keskust: Stockholm, Toronto ja New York. 1949. aastal kirjutas Ilmar Talve: „Pagulaskultuur on paratamatult ajutine, üleminekulise loomuga. Eesmärgiks rahvuse integreerimine ja samas rahvuslik enesesäilitamine, identiteedi hoid.“ Valdavalt loodetigi alguses, et pagulus jääb tõepoolest ajutiseks, mitte aga peaaegu pool sajandit kestvaks perioodiks, mil eesti kultuur oli lõhenenud kaheks: kodumaal looduks ja võõrsil sündinuks.

Pagulusse siirdunud kunstnike kodumaale jäänud sõjaeelset loomingut hakati muuseumide fondidest järk-järgult taas näitustel esitlema alles 1960. aastatel. Üks esimene väljapanek, kus ka kunstnik ise Eestisse tuli ning oma võõrsil loodud töid kaasa tõi, oli Herman Talviku näitus 1971. aastal Kadrioru lossis. Sealt alates on aastakümnete jooksul Eestis meie pagulaskunstnike suuremaid või väiksemaid isikunäituseid korraldatud üle saja ning rohkem kui pool neist on olnud muuseumides. Eriti intensiivistus näitustegevus muidugi 1980ndate lõpul ja 1990ndate alguses, mil taasiseseisvumisaegses lähiajaloo mõtestamise tõusulaines kasvas kõikidel kultuurialadel plahvatuslikult kodu- ja väliseestlaste suhtlus. Tihti oli neil väljapanekutel toona hoopis laiemgi tähendus kui vaid ühe autori loomingut tutvustus. 1994. aastal, kui suurest põgenemisest möödus pool sajandit, toimus Eesti Kunstimuuseumis Tiina Abeli koostatud näitus

„50 aastat eesti kunsti eksilis“. Paraku jäigi see Eesti ja Stockholmi kogudel põhinev näitus kuni praeguse väljapanekuni ainsaks katseks anda meie pagulaskunstist ülevaatlik käsitus.

Kahjuks ei alanud kohe 1990ndate alguses meie pagulaskunsti samalaadne süstemaatiline uurimine nagu näiteks kirjandusteaduses. Põhjus on muidugi ilmselge, ressursi puudus, sest üle maailma laiali oleva visuaalse materjali kättesaadavus uurijatele pole absoluutselt võrreldav kirjasõna levikuga. Raamatud levivad kiiresti ja suhteliselt väikese kuluga ning 1990ndatest alates oli väliseesti kirjandus ka Eestis kättesaadav. Kunstiteoseid peab aga nägema ja just nimelt originaale. Meie pagulaskunstnike looming on aga sõna otseses mõttes üle maailma laiali, enamasti inimeste kodudes ja seetõttu ka üsna liikuv nii pürandvaraks muutumise kui omanike elukoha vahetuste tõttu.

Kumu avamisaegse ekspositsiooni kontseptsiooni 2006. aastal pagulaskunsti temaatika ei mahtunud, kuid seda enam tõstatus teravalt selle meie 20. sajandi kunstiloo mahuka peatüki süstemaatilise käsitlemise vajadus. Et kaasata paguluses loodu meie ühisesse kunstilukku ning alustada süsteemse ülevaate loomist eri maadel töötavatest eesti kunstnikest, käivitas toona Kumu direktorina töötanud Sirje Helme 2007. aasta kevadel ulatusliku projekti pagulaskunsti uurimiseks koos Tartu Kunstimuuseumi ning Kunstiühinguga Pallas. 2007. aasta suvel leidis idee toetamisväärse olevat Erika ja Osvald Timmase Mälestusfond Kanadas, mis kujunes projekti suurtoetajaks.

Esmalt tuli töögrupil kaardistada võimalikult laialt üle maailma meie pagulaskunstnike loomingut. Kahjuks pole meil sellist üleilmset kunstnike ühendust nagu näiteks lätlastel, mille nimestikele oleks saanud toetuda. Suureks abiks oli 1980. aastal ilmunud väliseesti kunstnike biograafiline leksikon, mis aga toonagi polnud kaugeltki täielik. Lisaks töötati läbi väliseesti perioodika, näituste arvustused, erinevate kunstühingute välja antud aastaraamatud, näitusekataloogid jm.

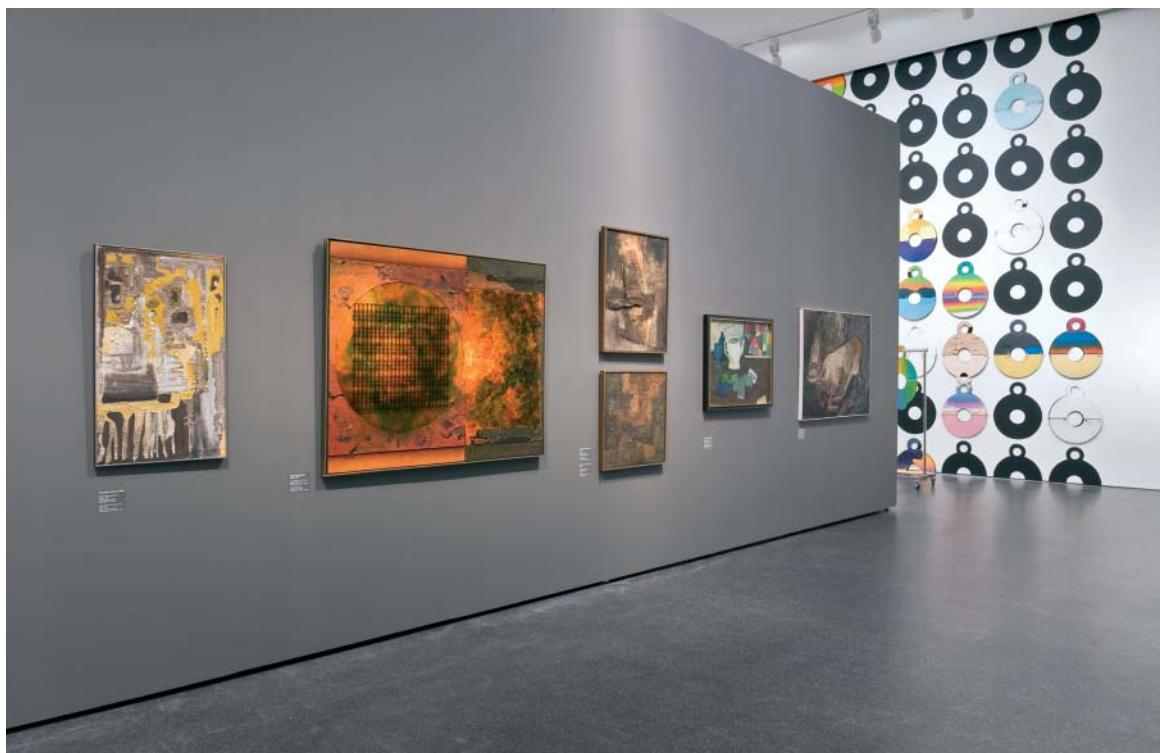
Töögrupi liikmed käisid väliseestluse suuresmates keskustes – Rootsis, Torontos ja Vancouveris Kanadas ning New Yorgis, Lakewoodis, Bostonis ning üksikuid kunstnikke ja kunstikogujaid külastati mujalgi. Aja ja vahendite nappuse tõttu polnud võimalik kaasata Austraaliat – nii jäi sealse eesti ühiskonna kunstilugu järgmistele projektide teemaks.

Võimalikult palju talletati seda, mis veel kättesaadav – pildistati töid, koguti dokumentaalset materjali ja mälestusi nii kunstnikelt kui eesti kogukondliku ja kultuurielu korraldajailt, lindistati intervjuusid jne. Kõikjal kogeti siirast kaasamõtet ja küllalislahkust nii kontaktide otsimisel kui kümnetes ja kümnetes kodudes ning kunstnike juures pildistamas käies. Eel-



Kersti Koll

Näitus Tartu
Kunstimuuseumis
FOTO: Peeter
Tallistu



Näitus Kumus
FOTO: Stanislav
Stepaško

kõige oli muidugi oluline nii palju kui võimalik näha erinevate autorite loomingut ning selle taustaks asukohamaade kunsti ja kunstielu erinevaid kihistusi. Kuid just vahetu suhtlemine – põgusatest kohtumistest kuni näiteks aastate jooksul teravapilguliselt eesti kunsti jälginud Eda Sepa professionaalsete nõuanneteni, erinevate lugude ja arvukate mälestuskildude talletamine ning kogemine, kuivõrd selgelt on põgenemisel läbielatu inimeste mälestustes, lõi selle nähtamatu konteksti mõistmaks eesti kunsti ja kunstnike positsiooni nii meie pagulasringkondades kui kohalikus kunstielus.

Pagulaskunsti projekti vaheetapina peeti 2008. aastal Kumus sügiskonverents „Kunst paguluses“, kus käsitleti nii üldisemaid pagulusega seotud teemasid kui ka eri kultuurivaldkondade vastavaid uuringuid ning pagulaskunsti probleeme meiega sarnase ajaloolise saatusega Lätis ja Leedus. Kogutud pildimaterjali põhjal alustati Eesti Kunstimuuseumis digitaalse arhiivi loomist.

Projekti üheks olulisemaks kokkuvõtteks oli muidugi näitus koos mahuka (540 lk) kataloogiga. Põhjaliku valiku järgi oli näitusel esindatud 72 kunstnikku pea 250 tööga. Nii mõnegi olulise autori või teose saamine näitusele nõudis kuraatoritelt peaaegu detektiivi tööd, et leida väliseesti kultuurieluga väheseotud, kuid rahvusvahelise retseptsiooni kaudu hinnatud autorite teoste omanikke ja õigeid pärijate liine.

Näituse ajalised piirid määratleti pagulasperioodiga – Teise maailmasõja lõpust Eesti taasiseseisvumiseni. Nii oli esindatud neli põlvkonda: Eestis enne sõda tegutsenud tunnustatud kunstnikena pagulusse siirdunud (Karin

Luts, Eerik Haamer, Ernst Jõesaar, Jaan Grünberg, Endel Kõks, Juhan Nõmmik, Herman Talvik, Eduard Rüga jt), Eestis kunstiõpinguid alustanud, kuid oma kujunemisaastail juba võõrsil elanud kunstnikud (Juhan Hennoste, Osvald Timmas, Arno Vihalemm, Raoul Lind, Maire Männik, Olev Mikiver jt), Eestist lapse- või noorukieas põgenenud, kes said kunstihariduse juba täielikult uuel asukohamaal (Enno Hallek, Andres Kingissepp, Epp Ojamaa, Merike Patrason Martin, Hardu Keck, Enn Erisalu, Ruth Tulving, Tiit Raid, Mart Org, Kristiina Kauri, Ville Tops jt) ning paguluses sündinud kunstnikud, kes enne 1991. aastat arvestatavalt oma kunstnikukarjääri alustasid (Jaan Põldaas, Mark Kalev Kostabi, Uno Hoffmann jt).

Näitus koostati ühelt poolt ajateljel liikudes ja teisalt käsitledes võõrsil loodud eesti kunsti olulisemaid arengusuundi ja probleemiasetusi suurte teemade kaudu – mälu, muutumised ja haakumised ning uues olukorras kohanemised, uue kodumaa ja maailma kunstisuundumuste arenguga suhestuvad kontaktid.

Näitust külastas Kumus üle 22 000 inimese, suur publikuhoovi jätkus ka Tartus. Mõlemas muuseumis saatsid näitust sisukad ja samas väga mängulised pedagoogilised programmid.

(REHI)ELAMUSTEST PRAKTIKANI

PROJEKTI HEALTH TUTVUSTAVA NÄITUSE „REHIELAMUSED“ VALMIMISLUGU

— LIISI TAIMRE —
HARJUMAA MUUSEUM

Näitust, mille eesmärgiks on kajastada välitööde tulemusi või projekti tegevust, ei ole kerge koostada. Ikka soovitakse oma tegevuse vajalikkust ja õigsust teistele tõestada ning on oht, et näitusele jääb kohustusliku aruandluse maik juurde. Õnneks kestab projekt „Tervislik ja energiasäästlik elukeskkond ajaloolistes elumajades“ (HEALTH) kuni 2013. aasta kevadeni ning suurem osa selle tegevusest on veel ees. Nii kasutasin projekti raames sündiva näituse „Rehielamused“ koostajana õigust asetada väljapaneku raskuspunkt mitte niivõrd reaalse uurimustulemuste kajastamisele kui pigem esimese HEALTHi toimumisaasta vältel tekkinud isiklikule arusaamale rehemajade mitmekülgsusest olemusest.

Projekti HEALTH üldeesmärk on traditsiooniliste maamajade (Eesti puhul rehemajade näitel) energiasäästlikkuse tõstmine. Aastate jooksul on muutunud nii inimeste nõudmised elukeskkonnale kui ka materjalid ja meetodid, kuidas seda parandada. Juba selline probleemia-

setus nendib rehemaja funktsiooni muutumist ajas – üldjuhul pole tänapäeva inimese jaoks prioriteediks mitte võimalikult efektiivne vilja kuivatamine, vaid täisväärtuslik elukeskkond. Viimane aga eeldab teadmisi traditsiooniliste maamajade ehitustehnilisest seisukorrast, võimalikest bio- ja mehaanilistest kahjustustest ning samas ka efektiivsete renoveerimislahenduste väljatöötamist. Vähetähtis pole ka elanike teadlikkuse suurendamine. Ühest küljest on oluline, et inimesed väärtustaksid kultuuripärandit, kuid ei tasu unustada, et hoolimata sellest, kui tähtsaks mõnda objekti või hoonet ei peeta, loodusseadused kehtivad ikka. Niisugune perspektiivide paljusus saigi näituse „Rehielamused“ teoreetiliseks aluseks.

Olen proovinud näitusel kajastada rehemaja kui erinevate distsipliinide uurimisobjekti. Kindlasti kuuluvad traditsioonilised maamajad arhitektuuriajaloolaste ja etnograafide huvi-orbiiti. Nii antakse näitusel ülevaade rehemajade kujunemisloost ning tutvustatakse mitmeid

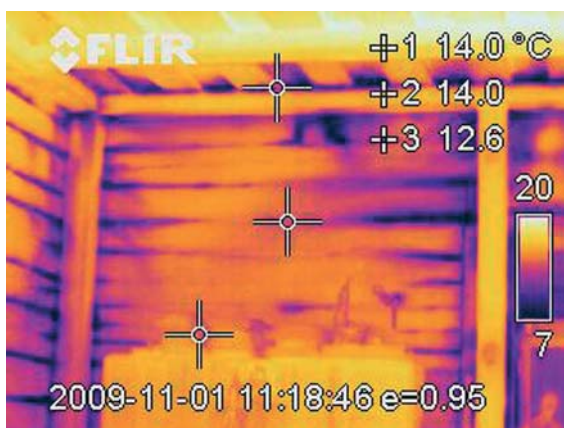


Liisi Taimre

Seadeldis, millega saab mõõta hoonepiirete õhupidavust
FOTO: Üllar Alev



Termopilt palkseinast, tumedamad kohad markeerivad õhuleket.
FOTO: Tallinna Tehnikaülikooli ehitusfüüsika ja arhitektuuri õppetool



Selle palgi kujundamise kallal on putukad tõsiselt vaeva näinud
FOTO: Üllar Alev



ehisdetaile ja mõisteid, millega tavakülastaja võib-olla iga päev kokku ei puutu. Samas on üks osa uurijad püüdnud rehemajade olemuseni jõuda, arvutades rehetubade keskmist pindala ja hoonetüüpide esinemissagedust – nii võime rääkida ka rehemajade statistikast. Majade proportsioonides võib tihti leiduda rohkem matemaatilist korrapära kui arvatagi oskaksime. Hoone soojuspidavust ja külmasildu analüüsida aitavad termopildid lisavad rehemajale füüsiku perspektiivi. Kuigi ilumeel võib eelistada puhastatud palkseinte eksponeerimist, suurendab isegi õhukese krohvikihi eemaldamine soojakadu märkimisväärselt. Stend „Biosfäär“ tuletab meelde, et inimesed pole majade ainsad elanikud, ning nii nagu inimesed mõjutavad oma ümbritsevat keskkonda, jätab ka erinevate putukate, näriliste ja seente elutegevus jälje. Rehemaja kui sümboli muutumist ajas aitavad hästi markeerida mitmete kunstnike teosed. On tähelepanuväärne, et kuigi juba ammu puudub praktiline põhjus rehemaju ehitada, püstitatakse veel 21. sajandilgi hooneid, mis ühel või teisel moel meenutavad traditsioonilisi maamajasid.

Kuigi näituse peamine eesmärk on tutvustada erinevaid vaateid rehemaja olemusele, saab loodetavasti nii mõnigi majaomanik näitusest ka praktilist kasu. Ehk ergutavad termopildid inimesi mõtlema sellele, et kindlasti leidub ka nende kodudes mõni nurk või seinapragu, kust soojus mühinal välja pääseb, või nähes, kui hävitavalt putukad puidule mõjuda võivad, kontrollitakse ka enda maja üle, ega palkidel ole kurjakuulutavaid augukesi ja reetliku heledat puru. Loomulikult on väga oluline, et majaomanikele oleks kättesaadav vastav teabekirjandus, kuid alahinnata ei tasu ka pehmemaid võimalusi inimeste teadlikkuse tõstmiseks. Siinkohal saavad oma panuse anda muuseumid. Võib-olla innustab just üks rohke illustreeriva materjaliga näitus inimest rohkem huvi tundma oma maamaja tervise vastu ja hiljem tutvuma juba spetsiifilise kirjandusega ning osalema põhjalikumatel koolitustel.

Artikli kirjutamise hetkel on näitus valmimisejärgus, sest avamine toimub alles 9. juunil. Seega ei ole välistatud, et lisanduvad uued ideed. Kindlalt on aga otsustatud, et tegu on stendinäitusega. Soov viia see rändnäitusena võimalikult paljudesse Eestimaa paikadesse välistas rohkete esemete ja suuremate konstruktsioonide kasutamise. Siiski, kuna näituse kujundajad on teatrikunstniku haridusega Marili Toome ja Malle Valli, võib loota, et vähemalt esimeses eksponeerimiskohas – Harjumaa Muuseumis – ilmestavad lisaks stendidele näituseruumi mitmedki põnevad detailid.

RAHAST, MUUSEUMIST JA MUUST

VESTLUS EESTI AJALOOMUUSEUMI TEADURI,
NUMISMAATIK IVAR LEIMUSEGA

— AIVAR PÕLDVEE —
AJALOOLANE

**Täna räägime rahast, muuseumist ja muust.
Millised on Sinu varaseimad mälestused
rahast?**

Kõigepealt need nõukogude vanad rublad, n-ö vana raha. Emal olid tavaliselt ühest kuni viie rublani, aga isal oli palgapäeval ka suuri... sajane oli väga ilus, vesipildiga, kus paistsid Lenin ja Kreml. Pärast rahareformi jäi kopikaid kõvasti üle ja nendega sai palju mängitud. Neid oli meil terve purgitäis. Ma olin siis seitsme-kaheksa-aastane. Minu elus on olnud kolm rahareformi: 1961. aasta oma, siis 1992. aasta ja 2011. aasta oma. 1947. aasta reformi ma ei jõudnud näha. (*Naljatades.*)

Aga kuidas on järgmisega, kas näed ka selle ära?

Ma usun küll! (*Veendumult.*) Selleks vist ei pea väga vanaks elama. Hiina raha polegi siin veel käibinud...



Sa oled pärit Võrumaalt. Mida juured Sulle tähendavad?

Vanemad on Võrumaalt, ise olen Võru linnast. Aga Võrus meil enam kedagi pole, on ainult surnuaiaskäigud. Kuid kodukohatunne on ikkagi jäänud. Ja kui võru keelt kuulen kus- kil... Isegi kui inimene räägib kirjakeelt, ütlen ma eksimatult ära, et ta on Võrumaalt pärit. Vanemad rääkisid omavahel võru keelt, aga

Kujurit minust ei
saanud

FOTOD: Erakogu



minu kui koolilapsega pidid rääkima rohkem kirjakeelt. Nii et mina räägin võru keelt aktsendiga. Kõla on teine.

**Miks Sa valisid ajalooõpingud Tartus?
Meenuta, palun, ülikooliaegset seltskonda ja
õhustikku.**

Mingit suurt filosoofiat valiku taga ei olnud. Huvitas lihtsalt. Käisin kaevamistel juba pärast 8. klassi iga suvi, esimesed kaevamised olid Roosisaarel Tamula järvel, Lembit Jaanitsa juhendamisel. Ülikoolis ma alguses spetsialiseerusingi arheoloogiale, aga mündihuvi oli ka. Väike mündikogugi oli mul olemas. Nagu paljudel. Õppejõududest tuleb muidugi nimetada kolme suurt, ükskõik mis järjekorras: Ligi, Vahtre, Piirimäe. Vilma Trummal kui ääretult kena inimene oma arheoloogiaga, Märt Tānava vanaaeg oli ju

Sõjameest
minust ei saanud



ka tore, aga see oli nii pagana raske... Nimed ja numbrid ei jäänud meelde, mul pole mehaanilist mälu. Hiljem, kui soovisin numismaatikale spetsialiseeruda, võtsin ühendust Arkadi Malvõginiga, kes soovitas kirjandust, ja ma tegin ka mingeid eksameid Tallinnas Ajaloo Instituudis. Kursusetöödki tulid alates kolmandast kursusest numismaatikateemal, diplomitöö oli Saare- ja Läänemaa mündiaaretest. Töös oli palju trükivigu, Palamets tahtis hinde alla võtta, aga siiski ei lastud tal seda teha.

Mis puudutab seltskonda, siis Mihkel Mutt on oma mälestustes sellest nii palju kirjutanud, et mul ei ole suurt lisada. Meil oli särav kursus. Mõned legendaarsed alkohoolikud ja väga palju tuntud kunstiajaloolasi, neid oli kuidagi hästi palju. Tiina Abel, Tamara Luuk, Epp Illak, Juta Kivimäe, Ants Hein, Juhan Maiste...

Kuidas Sa sattusid ajaloomuuseumi?

Mul oli juba ülikoolis teada, et saan muuseumisse tööle, kuna Vilma Sõerdi (kauaaegse muuseumitöötaja) asemele otsiti mündikogu peale inimest. Ma olin nagu klaver põõsas. Suurt Maidla aaret olin juba hakanud läbi töötama, see läks diplomitöösse (1976) sisse. Evald Tõnisson soovitas sellest artikli kirjutada ja see ilmus juba 1979. aastal. Nii et kui millalgi paarkümmend aastat hiljem kuskil ülevenemaalisel konverentsil keegi teadis mind selle artikli järgi ja vaatas mulle näkku, siis ütles: „Issand jumal, te olete poisike! Ma mõtlesin, et te olete vana mees, kui juba tol ajal niisuguse artikli kirjutasite.”

Ajaloomuuseumi kõrval on olnud muidki tegemisi, Eesti Panga muuseum, Tallinna Ülikoolis ja Tartu Ülikoolis olen loenguid lugenud, praegugi olen projektide ja loengute kaudu Tallinna Ülikooliga seotud. Aga need on olnud sellised veerandkohad. Oli ka võimalus minna Tallinna Ülikooli päriselt, aga nähes seda bürokraatiat, mis professuuriga kaasneb... Mõni inimene oskab sellega hakkama saada, aga mina hakkasin kartma ja muuseum tundus kuidagi turvalisem ja kindlam, siin ma vähemalt tean, mis ma teen.

**See niisiis Su esimene töökoht. Mis on Sind
siin kinni hoidnud?**

Laiskus loomulikult! Laiskus, mis muud... Selge see.

Sul on alatasa pooleli mõni süvenemist nõudev uurimus, koos tõlketöödega koguni mitu. Kuidas Sa suudad leida tasakaalu ametialaste askeldamiste, uurimise-kirjutamise ja kodu vahel?

Ega hirmus palju seda tööd nüüd ka ei ole.

Aja jagamine on võib-olla kõige tähtsam. Mul on küll see hea omadus, et olen suhteliselt hea süvenemis- või kontsentreerumisvõimega. Ma olen aastakümneid istunud toas, kus töötab neli inimest. Nendest kolm kurtis kogu aeg, et nad ei saa tööd teha, sest rahvast on liiga palju. Mind ei ole see kunagi seganud. Pigem vastupidi, mul on igav üksinda. Mul on parem, kui ma saan kellegagi suhelda. Tuleb mingi mõte, siis ma rõõgatan! Vanasti oli Sirje [Annist] mul kapi taga: „No kuule, Sirje!” Ta oli ju ka keskajaga tegelenud. Tema arvas midagi, Mati [Mandel] arvas midagi... Hommikul üheksast kümneni sai nõukogude võimu sõimatud koos ja nii hea oli... (Vaatab äraolevalt oma eraklikku mungakongi meenutava kabinetit võlvilgale.)

Kodus mul õnneks praegu mingit tõlketööd kaelas ei ole. See on olnud koormav. Aastakümneid pead sa mõtlema, et pead tõlkima vähemalt ühe lehekülje. *Nulla dies sine littera*. Üsna väsitav moraalne kohustus. Abikaasa [Tiiu Leimus, kauaaegne ajaloomuuseumi töötaja] on sellesse mõistvalt suhtunud, ... aga ta oli ka kogu aeg teises toas. Töö juures, ma mõtlen. (Naerab.)

Laua taga istumine ja kirjutamine on üsna kurnav töö. Millega Sa oma vaimu ja keha vormis hoiad?

Olen aastaid käinud nädalas kord või kaks trennis, võrkpalli mängimas. Meil on päris hea intellektuaalne punkt koos, kus on toredaid inimesi: kunstiteadlased, arhitektid, ajaloolased... Võtame rahulikult oma lõbuks seda asja, aga samas mitte allahindlusega. Noorteklassis olen ma olnud Eesti meister, Võru on ju vana võrkpallikants. Niisiis väike sport ja, mis seal salata, nädalavahetusel ka klaas või kaks veini, vahel harva käid mõnel kontserdil või etendusel. Ei midagi erilist. Kõige parem asi on see, kui midagi uut on käsil, siis mõte kogu aeg töötab... see hoiab vaimu erksa.

Sinu töödes on uudseid vaatenurki, mis justkui väljuvad numismaatika tavapärastest raamidest ja heidavad senisest erinevat valgust meie ajaloole. Ja Sul on oskus seda elegantselt kirja panna või säravalt ette kanda. (Tuntud on Sinu lubadus pidada kunagi telefoniraamatust huvitav ettekanne.) Mis on Sinu meetod?

Sellist ühte meetodit ei olegi. Võib-olla mingi lähenemisviis. Meil on numismaatikud, arheoloogid, etnograafid... kõik oma eriala väga head spetsialistid, aga minu arvates on ajalugu üks tervik. Kui arheoloogid väidavad, et nemad ei ole ajaloolased, siis mina ei ole sellega nõus. Kõik on üks ajalugu, aga sul on allikad, mida sa valdad paremini, ja neid tuleb kõrvutada teiste allikatega, nii et paned pildi kokku. Kui



IKKAGI INIMENE

sa ainult münte uurid, siis sul ei tule mingit pilti, tuleb arvestada ka majanduse, kultuuri ja muuga. Ajalugu on totaalne. Aga kirjutamisega on nii, et mõnel tuleb välja, mõnel ei tule. Üks nipp siin muidugi on – sa pead asja endale selgeks tegema, sa pead keerulise asja nii lihtsaks mõtlema, et suudad selle ka lihtsalt kirja panna. Usu mind, keskaegsest mündindusest võib väga keeruliselt kirjutada, aga mulle on kõige suurem kompliment, kui inimene on mu jutust aru saanud. Kunagi avaldasin Akadeemias artikli inflatsioonist Eestis aastail 1000–1700 ja siis keegi tutvustas seda numbrit, vist Ekspressis, ja ütles umbes nii, et lahe lugemine oli Ivar Leimuselt mündiajaloo. Siis ma mõtlesin, et oh-oo, ma olen saanud hakkama sellega, mida ma tahtsin teha. Sest tegelikult see ei ole lahe lugemine, usu mind! (Naerab rahulolevalt.) Mu isa oli ajalehe juures korrektor ja toimetaja ja eks ta üritas mullegi kirjutamise algtõdesid edasi anda – et ei oleks väga palju sõnakordusi, et sõnavara oleks võimalikult suur ja muid elementaarseid ajakirjaniku asju. Neid ei olnud palju, aga need on mind aidanud.

Sportlast minust ei saanud

Sa oled tõlkinud Oleariuse reisikirja ning Renneri ja Kelchi kroonikad. Miks Sa seda teed?

Tõlkimisel on kõige tähtsam emakeele valdamine. Võõrkeele sõnu saab ju sõnaraamatust vaadata. Ajalooliste tekstide puhul muidugi üksi sõnaraamatust ei aita, sest mõisted on aja jooksul muutunud. Algul oli tõlkimine pigem hobi, aga kui sa juba 1000 lehekülge ära tõlgid, siis see enam lõbu ei ole. Aga tõlkimine aitab täiendada ajaloopilti. Näiteks Kelch. Kui palju ma pidin endale 17. sajandi ja 18. sajandi asju selgeks tegema. See kõik harib, loomulikult. Aga muidugi, harida saab ennast ka kergemal moel.



Kas see tasub ka rahaliselt ära?

Ei, muidugi mitte.

Mida Sa pead oma kõige olulisemateks uurimistulemusteks?

Sellega on ikka nii, et viimased tööd tunduvad väga olulised. Ma ei julge vastata, aeg sõelub välja, mis pinnale jääb või põhja vajub – kuidas võtta. Eesti on nii pisike, et iga teema peale ei jätku inimest, rääkimata mitmest. Nii ei teki ka mitte mingisugust diskussiooni, koolkondadest rääkimata. On kaks võimalust: kas su tööd loetakse, mis on hea, või – mis on tavaline – su töid ei loeta. Siis sa kobised vahel, et ma olen sellest kunagi kuskil kirjutanud, see asi ei ole üldse nii... Ah-ah!

Presidenti minust ei saanud



Vähemalt ma ise olen uhke millenniumimurangu probleemi selgitamise üle – kuidas Ida-Euroopa 10. sajandi kolmandal veerandil mõnekümne aastaga, ühe inimpõlve jooksul, keerab ennast majanduslikult Idast Läände. Minu meelest on see suur asi. Probleem ei olnud ju tundmatu, aga keegi polnud seda sõnaselgelt välja öelnud. Ja nüüd on see hakanud vaikselt ka Eestist kaugemal levima. Samas raha ja selle uurimine ongi rahvusvaheline. Kasvõi näiteks viikingiaeg, mis ulatub Inglismaalt, Saksamaalt, Poolast, Skandinaaviamaadelt Baltikumi ja Venemaani välja. Keskaja probleemid on natuke kitsamad, siin tuleb piirduda enamasti Saksa kultuuriruumiga, lisaks Soome-Rootsi.

Mis on praegu käsil?

Mõtlen juba ammu ühe suurema uurimisprojekti peale – hinnad ja palgad Eestis aastail 1000 kuni 2000. Aga sellest on veel veidi vara rääkida.

Kui palju on Su numismaatikutest kolleegide hulgas muuseumitöötajaid?

No ikka on. Inglismaal näiteks on muuseumid teaduskeskused. Ka Berliini mündikabinetis istuvad numismaatikud, Stockholmis on terve kuninglik mündikabinet, mis on väga suur asutus. Võib rääkida isegi numismaatikute üleproduktseerimisest Rootsis. Numismaatikuid on muuseumides igal pool maailmas. Rikkamad maad muidugi saavad endale lubada, et numismaatik tegeleb numismaatikaga. Aga meil on iseenesest tore, et saab vahepeal teha veidi

füüsilist tööd või tegeleda näitustega. Mõned kolleegid on küll imestanud, et millega sa kõik pead tegelema, aga mind ei ole see kunagi tõsisemalt häirinud.

**Sa oled ka ise väikestviisi kollekttsionäär.
Mida tuleb silmas pidada, et harrastusi ja
põhitööd sobivalt ühitada?**

Kas mul ikka on kollekttsioon? Kui ma ostan koju aastas umbes ühe mulle meeldiva asja, mõne ilusa taldriku või kohvitassi, siis ma ei julge väita, et see on kollekttsioon. Enamasti ma olen ostanud antiigiärist või *eBay*'st Inglise vanemat keraamikat kuni 19. sajandi keskpaigani. Aga mündikogumise lõpetasin ma ära juba koolieas. Ajaloost on paraku teada küllalt kurbi juhtumeid, kus numismaatikud muuseumides, ka väga suured nimesed, on olnud kollekttsionäärid või lihtsalt ärimehed. Nii et huvide konflikti ei tohi kindlasti tekitada. Samas ma ei arva, et iga ilus asi peaks olema muuseumis. Asjade mõte pole ju selles, et neid oleks tehtud muuseumi jaoks, nad on tehtud inimeste jaoks. Ja sellistena nad peavadki teenima. Muuseumil on muidugi oma ülesanne, sinna tuleb koguda teatavaid tüüpilisi asju, teatavaid unikaalseid esemeid, mida peaksid kõik nägema, aga maailm on täis ilusaid asju, mida ükski muuseum ei suuda endale „kõhu alla” koguda. Eesti on väike ja vaene maa, siin on suhtumine mõnevõrra teine. Ma ei pane üldse pahaks, kui inimesed koguvad kunsti või keraamikat, mida tahes, kasvõi münte, kui nad ei kogu just neid, mida detektoritega maa seest leitakse. Siis muutub kollekttsioneerimise objektiks ajalooallikas – ja see on hoopis teine asi. Siit läheb selge piir.

**Mida Sa arvad detektoriga „numismaatiku-
test”? Kas ka muuseumitöötajad saaksid selle
probleemi lahendamisel midagi ära teha?**

Meil on kõrval kaks maad – üks on Taani, kus asi on vaba, aga selgelt reguleeritud, ja kuna taanlased on suhteliselt riigitrüud kodanikud, siis nad annavad riigile informatsiooni ja see, mille vastu puudub riigil huvi, jääb neile. Ja on Rootsi, kus asi on väga rangelt keelatud. Aga kui me vaatame numismaatilise informatsiooni juurdekasvu, siis Rootsis on see ühtlaselt madalal tasemel, kuid Taanis on materjal kasvanud umbes tuhandekordselt viimase kahekümne aasta jooksul ja enamasti on see suhteliselt hästi dokumenteeritud. Inimesed annavad teada, mis nad leiavad. Ja ma nüüd küsin, kumb on parem lahendus. Ega me siis ometi arva, et Rootsis detektoriga münte ei otsita. Alles eelmisel aastal võisime lugeda, kuidas Gotlandil pani keegi jälle aarde huugama... Mina leian, et tähtis on koostöö ja teavitamine. Mingi protsent pätte jääb alati, kes millestki ei hooli, aga enamasti



**Naisemees
minust sai**

on inimesed ausad, mina küll usun inimestesse. Tuleb endale aru anda, et on niisugune hobi – ja see on plahvatuslikult kasvanud. Neid inimesi on Eestis tuhandeid, kes käivad detektoriga otsimas. Lätis on asi täiesti reguleerimata ja seal vohab niisugune must arheoloogia, et praktiliselt kõik liivlaste muistised on rüüstatud ja laiali müüdnud. Siin tuleb leida mingi kompromiss ja teha koostööd, sest kätt ette panna ei saa. Muuseumid saaksid kindlasti teavitamistööd teha ja üldist muinasteadlikkust tõsta. Ja see tegelikult tõusebki, mis näitab, et selgitamisest on kasu. Eriti kui inimestele selgeks teha, et see on meie viikingiaja tohutu rikkus – siia tuli tonnide viisi hõbedat. Sellest kuuldes aetakse silmad punni! Eestlased on kõige rikkamad olnud 10.–11. sajandil, siis me olime igal juhul Euroopa viie kõige rikkama „riigi” hulgas. Ilma naljata! Siis nad saavad aru. Ärge siis hävitage seda, kui te otsite, sest see on meie kõigi ühine vara, meie ajalugu.

**Kas muuseumid peaksid tänapäeval „rahasid
koguma” ja mida tuleks selle juures silmas
pidada?**

Ikka peavad koguma. Ka ajaloomuuseumis on olemas peaaegu kõik krooniaja rahad, münte küll mitte kõiki aastakäike. See, mis on täna tänapäev ja homme tulevik, on ülehomm ajalugu. Ka pangakaart on tänapäeval numismaatika objekt, aga raha on ikka üks kõige levinumaid museaale, mis ühte või teist ajastut iseloomustab.

**Lõpetuseks üks eksistentsiaalne küsimus,
millele muuseumitöötajast numismaatik ehk
oskab vastata. Kas Sa tead, kust tekib tolm ja
kuhu kaob raha?**

Ja-jah. Eh-eh-ee. Seda küsitakse mu käest kodus tihti. Ma ei ole suutnud vastust välja mõelda. (*Naerab.*) Aga me oskame nende tagajärgedega võidelda...

RAHAPABER JA RAHA PESU

— HEIGE PEETS —
ENNISTUSKODA KANUT



Heige Peets

1992. aasta rahareformiga Eestis käibele tulnud oma raha – Eesti kroon – on tänaseks muutunud maksevahendist kollektsionääride huviobjektiks ja nostalgiliseks mälestusesemeks. Hetkeks tekkis ajakirjanduses emotsionaalne diskussioon, kas kroonid hävitada või konserveerida järgnevatele põlvetele ning kas kroonid ikka on paberist, kui nad on valmistatud puuvillast?

Terminiga „paber“ sobib märkida tänapäeval igasugust kiudaine sadestamisel saadavat õhukest kangast või lehtmaterjali. Paber on pea kahetuhanda aastase valmistamisperioodi jooksul oma olemuselt vähe muutunud, aga selle valmistamise tehnoloogia on läbi teinud märkimisväärse arengu ning paberi omadused, kvaliteet ja kasutus on seeläbi palju muutunud. Tänapäevane kirja- ja trükipaber valmistatakse keemiliselt töödeldud puitmassist. Kvaliteetne paber, sealhulgas raha- ja väärtpaber toodetakse tavaliselt puuvillakiududest, millele lisatakse vajadusel linakiude. Kallitele naturaalsele kiudmaterjalidele on alternatiivseks rahapaberi materjaliks sünteetilised kiud. Rahatähtede valmistamisel kasutatakse unikaalseid tehnoloogiaid, mis on vaid nende ettevõtete käsutuses, kellel on seaduslik õigus raha valmistada.

PABERI TEHNOLOOGILINE ARENG

Paberi leiutamine ja kasutuselevõtt sai alguse Hiinas ning varaseimad paberileiud pärinevad aastatest 179–41 e.m.a (Hunter 1978).¹ Esimene teadaolev kirjalik dokument, milles kirjeldatakse hiina üliku Ts'ai Luni (C(h)ai Lun) katsetusi valmistada paberit puukoorest, kanepitaimedest, kaltsust ja vanadest kalavõrkudest, pärineb aastast 105. m.a.j. Paberit valmistati esmalt kirjutusmaterjaliks, et asendada papüürust, tekstiil- ja tapakangast, taimede säsi, nahka või pärgamenti. Pea viiesaja aasta jooksul oli paberi valmistamine üksnes Hiina monopol ja valmistamise tehnoloogia hästi hoitud saladus. Hiina sõjavangide kaudu jõudis paberi tundmine Jaapanisse ja araabia maadesse (esimene paberiveski asutati Jaapanis 610. aastal, Bagdadis 794. aastal). Idamaades valmistati paberit mooruspuu koore, kanepi- ja ramjeetaimede segust, hiljem gampi ja mitsumata taime kiududest, kusjuures viimati nimetatut võib tema omadustelt pidada võrdväärseks puuvillakiuga. Paberi pinna töötlemisel kasutati (valdavalt riisi)tärklisi ja täiteainena kipsi.

¹ Erinevates paberit käsitletavates allikates esineb daatumites erinevusi.

Alles tuhat aastat peale paberi leiutamist jõudis selle valmistamise oskus Euroopasse, sest kristlikud maad ei võtnud moslemitelt pärinevat tehnoloogiat kiirelt omaks. Esimesed andmed paberiveskite tekkest Euroopas pärinevad 12. sajandi lõpust (1151 Hispaania, 1293 Itaalia, 1309 Inglismaa, 1348 Prantsusmaa, 1390 Saksamaa). Euroopas kasutati paberi tootmisel toorainena linast, kanepist ja puuvillast kaltsu ning liimina loomset liimainet – želatiini.

Paberi kvaliteedi märgatava tõusu saavutasid itaalia meistrid, kelle toodang konkureeris edukalt Idamaa paberiga. Itaallased võtsid esimesena kasutusele 1282. aastal vesimärgi – vastu valgust nähtava tunnusliku joonkujundi paberilehes. Esialgselt kujutasid märgid religioosseid sümboloid, hiljem oli nende ülesanne tähistada kindlat paberiveski omanikku, teostusaastat, paberisorti jms. Vajadus paberi järele üha kasvas ja seda eriti seoses trükikunsti kasutuselevõetuga 15. sajandil. Kalts oli väga hinnatud tooraine ja selle saamiseks viidi kohati läbi üleriigilisi „sundkogumisi“, kuid toormaterjali nappus põhjustas 17. sajandi alguses paberitootmise languse. Paberi järjest suurenev tarbimine pani paberivalmistajad otsima uusi tooraineallikaid. Paberiveskite omanikud rajasid kanepitaimede istandusi ja katsetasid erinevate kohalike taimede (džuut, puukoor, õled, hein, peet, kartul jms) kasutamist. 1756. aastal hakkas inglase James Whatman valmistama paberit puuvillakiust, 1800. aastal sai inglase Matthias Koops esmakordselt kvaliteetset paberit vanapaberi ümbertöötlemisel ja 1840. aastal anti välja patent puidu peenestamise masinale, mis võimaldas mõned aastad hiljem hakata paberit tootma ka puidumassist. 19. sajandi tehnikarevolutsioon tõi paberivalmistamise suure pöörde: siiani saadi paberit ammutusraamidelt üksiklehtedena, kuid paberimasin võimaldas toota paberi kangast. Alates 20. sajandi 50ndatest aastatest hakati paberit tootma keemilistest kiududest.

PABERRAHAD

Esimesed teated paberraha kasutamisest pärinevad Pärsia, Hiina ja araabia tekstidest (13. saj). Euroopasse jõudsid teated paberrahast 1298. aastal maadeuurija Marco Polo reisikirjandest, kus ta kirjeldab mongoli suurkhaani Hubilai juures käibivat mooruspuu kiududest valmistatud raha: *Seda paberit valmistatakse ja kasutatakse suure hoolega nagu oleks see sulatatud hõbe või kuld, kuna iga sellelaadne paber on varustatud selleks spetsiaalselt teenistusse võetud ametnikekogu nimede ja isegi pitsatiga. Kui rahatähele on ametlikus korras allkirjad antud, kastab Tema Majesteedi poolt selleks volitatud ülemmündimeister oma templi punasesse värvi ja vajutab selle paberrahale. Sellega muudetakse see tõeliseks rahaks ning iga võltsijat, kes püüab seda jäljendada, karistatakse kui kõige suuremat kurjategijat.* (Lips 1968: 227–228)

Rahapaberi areng on seotud eelkõige rahatähe turvalisusega. Ühe võimalusena anti pangatähtede valmistamise õigus kindlatele paberiveskitele, kasutades kokkuleppelisi vesimärke ja hoides kasutatav tehnoloogia saladuses.

Inglise Pank loodi 1694. aastal ja saareriigil on pikaajalised traditsioonid pangatähtede trükkimisel. Algselt olid inglise rahatähed ilma vesimärgita, kuid 1725. aastal esitles Inglise Pank spetsiaalset vesimärgiga rahapaberit. Esimene pangatähe võltsing Inglismaal toimus teadaolevalt 1758. aastal. Viis aastat hiljem võeti riigis vastu määrus, millega kuulutati välja surmanuhtlus rahatähtede võltsijatele. Sellele vaatamata valmistati aastatel 1801–1818 Inglismaal suur hulk vale-pangatähti ja hukati üle 300 võltsimises süüdi mõistetud isiku. Rahatähtede võltsijad olid oma ala meistrid ja nende valmistatud vesimärkidega kupüürid ei tekitanud pankades esmapilgul mingeid kahtlusi – lihtne vesimärk ei olnud paberrahale enam piisav kaitse. Uute turvaelementide otsingud andsid tõuke Sir William Congreve'i leiutisele ja 1819. aastal patenteeriti tema värviliste vesimärkide tehnoloogia paberis. Congreve'i meetod seisnes kolmekihilise paberi (*triple paper*) valmistamises: vormile sadestati esmalt valgest massist õhuke kiht, siis värviline ja sellele veelkord valge kiht. Vajalik tekst või kujutis moodustati valamisvormil värvilisele kihile šablooni abil. Peale pressimist ja kuivamist moodustus kihtidest homogeenne paberileht, mille värviline vahekiht oli nähtav ainult vastu valgust. 1848.–49. aastal täiustasid William Brewer ja William Henry Smith Congreve'i tonaalsete „kahemõõtmeliste“ vesimärkide tehnikat ning nende valmistatud pooltoonides (*light-and-shade*) vesimärk jättis ruumilise mulje. Kolmekihilise paberi ja ruumilise vesimärgi leiutamisel on oluline osa tänapäevase paberraha unikaalsuses ja turvalisuses.

KUIDAS PABERRAHA SÄILITADA JA KORRASTADA SELLE VÄÄRTUST RIKKUMATA?

Rahapaberi valmistamisel kasutatavad pika-kiulised puuvill ja lina ning keemiliselt stabiilsed sünteetilised kiud (polüester ja polüpropüleen) annavad kupüürile vastupidavuse rebimisel ja voltimisel. Vaatamata sellele hinnatakse pangatähe eluiga alates mõnest kuust kuni aastani. Suurema nimiväärtusega rahatähtedel on see tavaliselt pikem, väiksematel lühem, sest rahapaber kaotab ringluses juba lühikese ajaga oma omadused.

Pangatähtede hoiustamisel tuleb järgida paberist artefaktidele soovitatavaid normatiive.

- Õhuniiskus 45–55%, vältida tuleks liigniiskust (pööningud ja keldrid), mis soodustab hallituskahjustusi ja põhjustab plekkide teket paberisse: veevoolujooned, hallitusseente värvipigment, trükivärvide kokkujooksmine, *foxing* jms.

Eesti Vabariigi
100-kroonine,
erakogu.

Rahatähe
seisund:
määrduvad,
tugevad murde-
jooned, reben-
did, paberikaod.
Varasemast
kleefilindiga
parandusest on
pinnal kollased
liimijäägid ja
paber selle tõttu
tumenenud

Rahatäht pesti,
eemaldati
liimijäägid,
reben-
ditega
toestati õhu-
kese (8 g/m²)
toonitud jaa-
panipaberiga.
Konservaator
Riin Rohtla,
Kanut
FOTOD: Martin
Sermat



- Ühtlane ruumitemperatuur, pigem jahedam, soovitatavalt mitte kõrgem kui 23 °C, vältida liigkuumust (hoiukapid küttekehade lähedal). Kõrgematel temperatuuridel eraldub paberist loomulik niiskus ja trükkvärvidest sideaine, mille tagajärjel muutuvad materjalid rabedaks ja kattekihid murenevad.
- Hoiuruumid peavad olema tolmu- ja niiskust vabastatud, regulaarselt tuleb teostada ruumide mikrokliima monitooringut ning putukkahjurite kontrolli. Paberit võivad kahjustada erinevad puidu- ja nahakahjurid.
- Pangatähti tuleb hoiustada arhiivipüsivast kartongist karpides, kasutada vahelehtedena siidipaberit või pakendada plastikümbristesse. Kasutada tohib ainult arhiivipüsivast plastikust kilesid – polüester (PET), polüetüleen (PE) ja polüpropüleen (PP), mitte bürookaupades müüdavaid polüvinüülkloriidist (PVC) tarvikuid. Ebasobiv pakkematerjal võib eset pöördumatult kahjustada.
- Mitte pesta ja parandada rahatähti ise, vaid konsulteerida spetsialistiga. Kolleksionärid taunivad igasugust sekkumist, sest halvasti ja/või valesti korrastatud (teibiga parandatud, hoolimatult puhastatud jms) rahatähel on oksjonil väärtust ainult siis, kui ta on väga haruldane.

KONSERVAATORI SOOVITUSED PABER- RAHA KORRASTAMISEKS

- Raha on alati määrduvad ja vajab enne säilituspakendisse panekut puhastamist. Kuivpuhastuseks lahtisest tolmust sobivad pehme pintsel, mikrokiudlapp või väikese tõmbetugevusega tolmuimeja töötlus (sobib ainult tervete rahatähtede korral). Mitte kasutada kustutuskuumet. Lokaalseks pinnapuustamiseks võib kasutada vees niisutatud vatitikke. Ettevaatust, mitte hõõruda, sest paberi pind on niiskena pehme ja värvid veele tundlikud (vatt värvub). Kahjustunud ja vanemate rahatähtede korral vältida lokaalset puhastust.
- Kui paberrahas ei ole murdeid ega kortse võib rahatähe pärast puhastamist pakendada arhiivipüsivasse kiletaskusse (vt eespool) või spetsiaalsesse raha-albumisse. Reben- ditega ja tükkideks rahatähti ei tohiks eelnevalt parandada ning sileda rahatähe korral tuleks pakendada kahjustunud kupüür (ja tükid) kiletaskusse.
- Tugevalt määrduvad, kortsunud ja kokku- murtud paberrahad vajavad lisaks kuivpuhastu- sele märgtöötlust ja sirutamist. Pesemisel kasu- tada destilleeritud või keedetud vett, pesuaineid mitte lisada. Rahatäht panna üleni vesivanni umbes 10–15 minutiks. Mustus liigub paberist vette ja mured-kortsud lõdvenevad ning neid võib vees õrnalt siluda. Paberraha tuleb ase- tada vette tugimaterjalil, sest märgunud paber on raske ja võib otsesel käsitsemisel kergesti rebeneda. Konservatorid kasutavad tugima- terjalina sünteetilist kangast *Holytex*, mille võib asendada koopiapaberist lehega või jäigema võrkkangaga. Tugevalt kahjustunud (pehkinud, rabedad) rahatähti, mida ei tohi pesta veevan- nis, töödeldakse märgade filterpaberite vahel, seejuures kasutada kupüüri käsitsemisel alati tugikangast (*Holytex*). Seejärel tõsta rahatäht kuivatuspaberile (sobib ka sile valge majapida- mispaber) ja õrnalt siludes suruda mured ja voldid ühtlaseks. Rahatäht jätta kerge pressi all kuivatuspaberite vahele kuivama. Lahtiselt ja ilma pressita kuivab paber kortsu ja kaotab oma normaalmõõtmed.
- Tugevalt kahjustunud ja pehastunud paberi korral tohib märgtöötlust teha ainult paberikon- servaator.
- Vajaduse töödelda spetsiifilisi plekke (*foxing*, värvijooksud, hallitusplekid jms) otsustab ja teostab ainult paberikonservaator.
- Rebenenud ja tükkideks kupüüre tohib parandada ainult paberikonservaator.

KASUTATUD KIRJANDUS:

Hunter, Dard 1978 (1947). *Papermaking. The History and Technique of an Ancient Craft*. New York: Dover Publishers.
Lips, Julius E. 1968. *Asjade algusest. Inimese kultuuriajalugu*. Tallinn: Valgus.

RAHA PESU

Konserveerimisülesanne: paberraha puhastada, sirutada ja pakendada edasiseks säilitamiseks.



Määdunud, kortsus ja katkine rahatäht



Kortsus rahatähte võib niisutada märgade filterpaberite (majapidamispaberi) vahel. Konservaatorid kasutavad niisutamisel spetsiaalset membraanriiet Gore-Tex või Sympatex (fotol)



Lokaalne poolniiske pinnapuhastus ja voldiharjade silumine



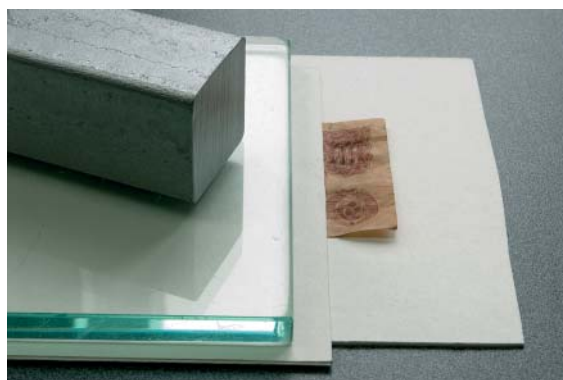
Vähe kahjustunud rahatähe võib lokaalse töötluste asemel panna üleni veevanni



Volte ja murdeharju võib sirutada niiskel paberil luust (või teflonist) spaatliga



Volte võib enne üldviimistlust lokaalselt pressida



Pestud ja siluriga viimistletud rahatäht pannakse filterpaberite vahele kergesse pressi kuivama. Soovitav on jätta rahatäht kuivama vähemalt nädalaks



Korrastatud rahatäht vormistatakse arhiivipüsivast kilest valmistatud ümbrisesse

TARTU LINNA- MUUSEUM – 55

MUUSEUMI ARENGU MÕNINGATEST PRINTSIIPIDEST

— HEIVI PULLERITS —

TARTU LINNAMUUSEUMI DIREKTOR 1979–2001



Heivi Pullerits

Olen käsitlenud Tartu Linnamuuseumi ajalugu kogumikus *Tartu ja ülikool* (1983), ajakirjas *Muuseum* (1996, nr 2), koguteoses *Tartu. Ajalugu ja kultuurilugu* (2005) ning raamatus *Linnamuuseum ja tema aeg* (2009). Linnamuuseumi tegevusest aastatel 2008–2010 võib lugeda direktor Merike Toomase artiklitest, mis on ilmunud muuseumi aastaraamatutes nr 15, 16 ja 17. Need väljaanded on kõigile kättesaadavad ning on mõttetu veel kord üle korrata tuntud fakte.

Viimased aastad on linnamuuseumis olnud tegusad ja muuseum on pälvinud tunnustust. Näitus „Minu Tartule. Minu Eestile. Arhitekt Arnold Matteus“ (koostaja Eevi Kärkla, 2008) sai Väikese muuseumirooti auhinna, näitus „Aateline Suvirändur ja tema kullafond. Gustav Matto pärand Tartu Linnamuuseumis“ (koostaja Teesi Kivivare, 2009) sai Eesti muuseumide festivalil Narvas esikoha. Mõlema näituse kohta ilmus ka kataloog. 2011. aastal pärjati aasta teadusauhinna Marge Rennitit 28. linnaajaloo päeva „Rahvused Tartus läbi ajaloo“ korraldamise eest. 2011. aastal sai linnamuuseum auhinna Tartu Linnavalitsuse korraldatud võtmelugude konkursil, kuhu esitati Tmutarakani vürstiriigi münt.

Intensiivselt on tegutsenud kahest töötajast (Arvi Haak, Eero Heinloo) koosnev arheoloogiaosakond, kelle kontosse kuuluvad arheoloogilised kaevamised ja kaevamiste järelevalved Tartu kesklinnas, artiklid, ettekanded Eestis ja mujal rahvusvahelistel konverentsidel, näitused („Kangas hansalinnas“, „Koolnud ja koolkonnad“) ja väljaanded (*Kangas hansalinnas*, 2009). 2009. aastal korraldas Arvi Haak koos Tartu Ülikooli kultuuriteooria tippkeskusega rahvusvahelise seminari keskaegsetest tekstiilileidudest ja nende tõlgendamisvõimalustest.

Saavutatu ei anna põhjust loorberitele puhkama jääda. Vastupidi, see innustab töötajaid veelgi paremini töötama muuseumi arengu nimel. Seepärast peatumeegi teemal, kuidas peaks muuseum edasi arenema, millised probleemid vajavad lahendamist.

Igaüks meist peaks enda jaoks lahendama küsimuse, mis on muuseum. Vastaksin sellele küsimusele nii: muuseum vahendab ühiskonnale talle kuuluvat pärandit. Seega peab muuseum tunnistama ja tunnetama oma vastutust ühiskonna ees.

Üheks vastutuse võtmise vormiks on kahtle-

mata **pärandi kogumine**, mis käivitab muuseumi kui kultuuri generaatori. Pärandi kogumine on vastutusrikas ülesanne (otseselt vastutab Tartu Linnamuuseum selle eest peavarahoidja Kaie Jeaser, kaudselt kõik töötajad). Muuseumitöötaja peab otsustama, mida säilitada tuleviku jaoks, mis läheb prügikasti. Mõiste „muuseumitöötaja“ ei tohi esineda siin kontekstis füüsilise ainuiskuna. Ei saa jääda lootma annetajate pakkumistele, vaid tuleb ise tegeleda aktiivselt kogumistööga, mille raskuspunkt on linnamuuseumis paari lähima aasta jooksul Tartu majanduselul 19. ja 20. sajandil.

Kuidas muuseum vahendab kogutud pärandit ühiskonnale? Linnamuuseum saab valmis Tartu majanduselu ekspositsiooni, koostab näituse kataloogi ning korraldab samale teemale pühendatud Tartu ajaloo päeva.

Kuidas sünnib huvitav väljapanek? Selline väljapanek sünnib pikaajalise uurimistöö tulemina nii oma muuseumi kui ka teiste muuseumide kogudes (linnamuuseum kui 20. sajandi keskelt alguse saanud muuseum peab uurimisel tingimata kasutama teiste Eesti muuseumide kogusid), arhiivides. Tuleb tutvuda sama probleemi käsitlevate teadustöödega, kaasata konsultantidena näiteks Tartu Ülikooli spetsialiste.

Taoline mitmetahuline uurimistöö saab hoovaks, mis käivitab väljapaneku. See töö paneb aluse uuele ekspositsioonile, mis oma olemuselt on keeruline tekst, mis koosneb märkidest, sümbolitest. Mõiste „tekst“ ei esine siin traditsioonilises tähenduses, vaid väljendab ekspositsiooni looja loomingulist suhet museaali, andes talle uue hingamise ning luues uue teksti.

Niisiis loob huvitava väljapaneku muuseumitöötaja, kuid inimressurssi selleks tööks linnamuuseumis napib. Kolm teadurit-koguhoidjat (Teesi Kivivare, Aime Kärner, Eevi Kärda) on tugevad spetsialistid, nende tegevust koordineeriv arendusjuht Marge Rennit põhjalik, probleemi lõpuni süüv juhendaja, kuid kõik nad on ülekoormatud.

Ekspositsiooni tegemine on loominguline protsess ja et see kulgeks tõrgeteta, on tarvis aeg-ajalt oma patareisid laadida kas stažeerimisega Eesti või välismaa muuseumides, töötada pikemat aega arhiivides, raamatukogudes. Muuseumi napp eelarve ei võimalda sellelaadseid kulutusi. On tõsiasi, et töötajad panustavad oma täiendusõppesse sageli isiklikke sääste.

Administratsiooni ülesandeks on survestada linnavalitsust eelarve koostamisel. Kui linn soovib, et tema muuseum esitleks linna väärikalt, tuleb selleks leida ka raha.

Muuseum ei ole odav asutus. Meie ühiskonnas, kus esikohal on parempoolne majanduspoliitika, tuleb kultuuril oodata positiivset eelarvet, mida viimaste andmete kohaselt lubatakse 2016. aastaks. Seni tuleb muuseumitöötajal jätkata oma missioonitundest kantud tegevust. Kas muuseumitöötaja ei tohigi väsida?

Linnamuuseumi edasise arengu seisukohalt tuleb meil lahendada **muuseumi ja tema külastaja küsimus**. Käesoleva aasta mais avas oma ukse teaduskeskus AHHAA, algamas on Eesti Rahva Muuseumi ehitus Raadil. Muuseumikülastajal tekib suurem võimalus valida külastatavat objekti. Meil tuleb selleks valmis olla. Külastaja uuringul ei ole esmatähtis teada saada tema



Näitus „Kangas hansalinnas“
(autor Arvi Haak)
Narva muuseumide festivalil
2010. aastal
FOTOD: Tiia
Reisner

Näituse „Minu Tartu. Arhitekt Raul-Levroit Kivi” ülespaneku meeskond: autor Eevi Kärkla, majandusjuhataja Kaimo Ader, tehnoloog Joonas Õunapuu, kunstnik Tiina Viirelaid. Näitus avati 28. oktoobril 2010



suhtumist ekspositsiooni, vaid on tarvis välja selgitada, kuidas ekspositsioon muutis külastajat, miks ei jõudnud ta varem muuseumisse.

Muuseumi külastaja uurimine on keeruline lugu. Nii nagu vaatajad on erinevad, nii on erinevad ka nende soovid ekspositsiooni suhtes. Kuigi siin varitseb meid oht olla seotud vaataja lõa otsa, annavad sellised uuringud võimaluse mitmekesistada ekspositsiooni. Kui muuseum üldiselt püüdleb kõrgkultuuri näitamise poole, siis peame arvestama, et tuleb näidata ka subkultuure, mille tarbimiseni on Eesti ühiskond jõudnud.

Aastate jooksul **on muutunud ja muudetud suhtumist muuseumisse**. Üheks nõudeks, eriti õpilaste mõeldud muuseumitundide puhul on, et muuseum peab olema ajaveetmise koht, et muuseumitunnid peavad olema mängulised.

Selline suhtumine näib olevat levinud kogu maailmas. Käesoleva aasta märtsis veendusin selles, tutvudes San Francisco linna esimese panga ekspositsiooniga ja osaledes seal toimunud muuseumitunnis. Muuseumi ekspositsioon andis hea ülevaate Ameerika rahandussüsteemist (vahemärkusena olgu mainitud, et vaatasin huviga väljapanekut naistest rahatähtedel ja kahetsesin, et mul polnud võimalust neile kinkida meie kaunist sajakroonist). Laste muuseumitunni teemaks oli 19. sajandi kullapalavik. Mis mind häiris? Kui esimese hetkega ei leitud vajalikku eksponaati – väljapanek paiknes umbes 15-ruutmeetrisel pinnal –, siis ei hakatud end pingutama, vaid joosti muuseumitöötaja juurde, kes viis õpilase otsitava eksponaadi juurde. Tegin

järelduse: süvenemist ekspositsiooni ei olnud, kõigesse suhtuti kiirustavalt ja pealiskaudselt. Siinjuures olgu mainitud, et meie ekspositsiooni osakonna juhataja Silja Paris ja pedagoog Astrid Madsen on oma töös küll palju järjekindlamad.

See kiirustamine ja pealiskaudsus hakkab ka meile jõuliselt sisse tungima. Harva kuuleb küsimust, mis algaks sõnaga „miks“.

Et muuseumitöötaja kuuleks rohkem miksid, selleks ei piisa ainult heast ainetundmisest, vaid peab teadma psühholoogiat, peab olema pedagoog, kes targalt juhib muuseumikülastaja teema tuumani, peab olema sotsioloog, kes suudab määrata sihtgrupi, kellele näitus on suunatud.

Nendest nõudmistest ja soovidest koorub välja vastus küsimusele, **mis on kaasaegne museoloogia**. See on valdkondadevaheline teadus, kuhu on integreeritud ajalugu, psühholoogia, pedagoogika, sotsioloogia, kunstiteadus. Siia kuuluvad veel teadmised kommunikatsioonist, muuseumikogust ja ekspositsioonist, aga ka muuseumi projekteerimisest.

Muuseumitöötajal lasub suur vastutus – tema kutsumuseks on hoida kultuuri-pärandit tulevaste põlvete tarvis, et kunagi (üle)globaliseerunud maailmas võiks mõista eestlase olemust, kellest ühe osa moodustavad ka tartlased.

VÕLUV TUNDMATU

Seekordne ese on tõeline mäluauk. Nimelt ei ole selle kohta teada absoluutselt mitte midagi. Eesti Rahva Muuseumis asub ta võõrrahvaste kogus, aga pole teada millal ja mil viisil ta sinna on sattunud. Samuti ei saa seda eset otseselt museaaliks lugeda, sest ilmselt oma segase mineviku tõttu puudub tal ka number.

Ese iseenesest on aga elegantne ja võluv, heas seisukorras ning valmistatud sametist ja nahast. Nagu piltidelt näha, käib ta kokku, kuid ei kinnitu mingil moel. Kokkupandult on eseme laius 19 cm ja kõrgus 18 cm.

Isegi kui te seda ilusat asja kohe ära ei tunne, tehke ettepanekuid, mis see võiks olla! Et ta praegu võõrrahvaste kogus on, ei ole mingi vihje. Sinna võis ta sattuda sellepärast, et ei ole otseselt eesti rahvakultuurist pärit.

Ootame suure huviga arvamusi, mida palume saata ERMi aadressil maire.kuningas@erm.ee.



UHKE LEID PÄRNU MUUSEUMI KOGUST: „LA TOUR DE SOLEIL”

— INGE LAURIK-TEDER —
EESTI AJALOOMUUSEUM



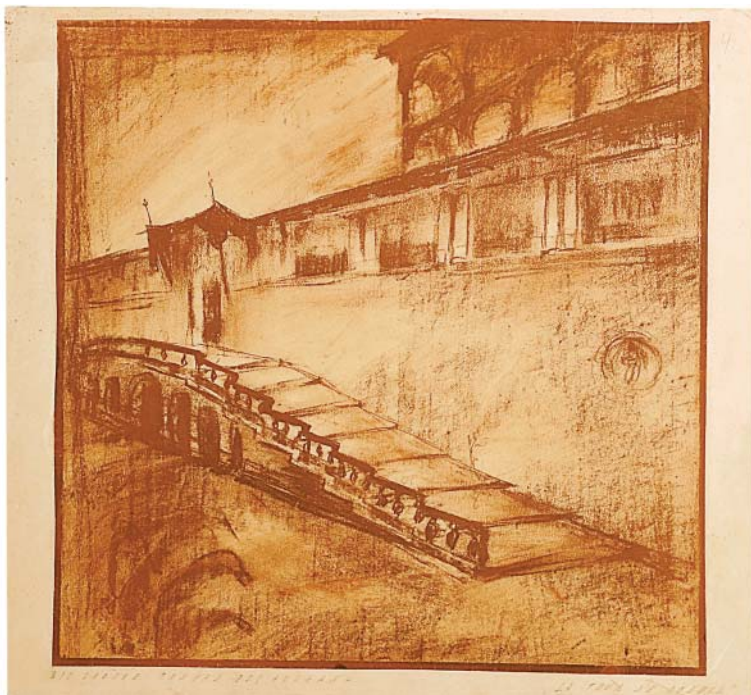
Inge Laurik-Teder

Muuseumitöö erinevates valdkondades on üllatused ja ootamatused üsna sagedased, kuid üks suurim ja kauakestvam rõõm on kindlasti avastamisrõõm. Ligi üheksa aastat tagasi tabas mind algaja õnn, kui sõna otseses mõttes koperdasin Pärnu Muuseumi fondiruumis Pärnu supelasutuse arhitektuurivõistluse projektidele aastatest 1922 ja 1925. Selgus, et nende hulgas oli ka rahvusvaheliselt tuntud soome arhitekti

Alvar Aalto (1898–1976) võistlustöö, millest seni ei olnud rohkemat teada kui mõned skitsid ja soomekeelne seletuskiri Alvar Aalto Fondis Jyväskyläs.

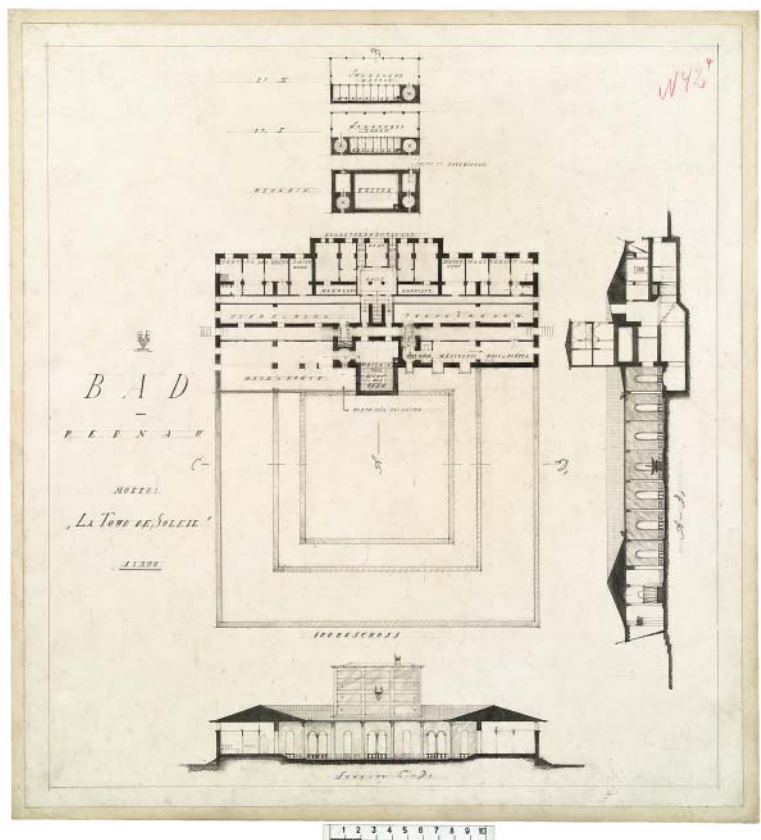
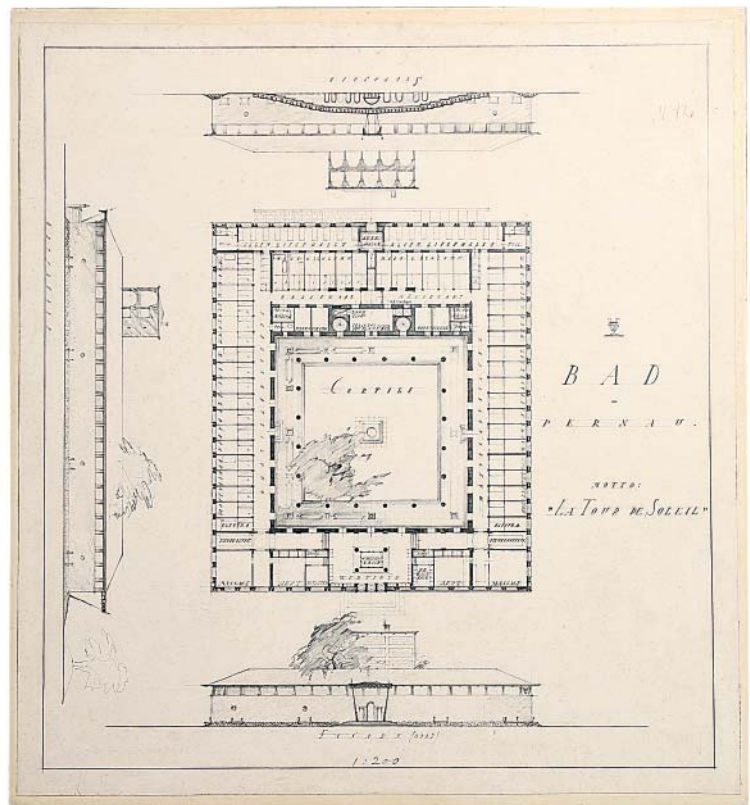
Kahtlus, et üks 1925. aasta konkursil osalenud töödest on tõesti Aalto projekt, sündis tänu Karin Hallas-Murula artiklitele. Konsulterides nii tema kui Mart Kalmuga selguski, et võistlustöö nimega „La Tour de Soleil” viis ehitusjoonist koos värviliselt illustreeritud seletuskirjaga kuuluvad Alvar Aaltole. Üllatavast leiust sai alguse Pärnu Muuseumi ja Alvar Aalto Muuseumi koostöö, mille tulemusel valmisid näitus ja artiklite kogumik „Päikesereis”. Alvar Aalto võistlustöö konserveeriti koos teiste projektidega Ennistuskogas Kanut.

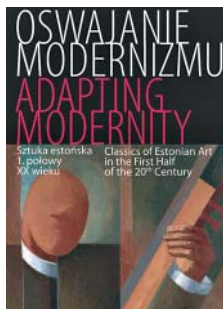
Võistlus Pärnu supelasutuse (asutatud 1838, praegu mudaravila) projekti leidmiseks korraldati põhjusel, et 1915. aastal oli vana hoone maani maha põlenud. Esimene arhitektuurikonkurss 1922. aastal kukkus läbi peamiselt kohalike poliitiliste erakondade vahelise vägikakaveo tõttu. 1925. aastal uuesti väljakuulutatud konkursile pääses 43 tööd, millest Pärnu Muuseumisse on (osaliselt säilinutena) jõudnud 25. Konkursile laekunud töödest ei pidanud žürii ühtki esikoha vääriliseks. Teine auhind läks jagamisele Tallinna inseneri Aleksei Golubkovi ja riialaste Arnold Maydelli ning Kurt Baetge vahel. Pärnu arhitekt Olev Siinmaa sai kolmanda koha, Alvar Aalto võistlustöö jäi tähelepanuta.



Millised võidutööd täpsemalt olid ning kas Aalto konkursil osales, jäid vastuseta küsimusteks ajani, kuni projektid taas päevavalgele ilmusid. Varem ei saanud arhitektuuriteadlased Aalto osaluses täiesti kindlad olla, sest ei žürii protokollides ega ajakirjanduses nimetatud auhinnata jäänud võistlusprojektide autoreid ning Soomes säilitatavatel skitsidel puudus Pärnu konkursile viitav märgusõna. Ometi oli see konkurs Alvar Aalto jaoks oluline, kuna oli üks tema esimesi rahvusvahelise võistluse kogemusi üldse. Nii märgusõna „La Tour de Soleil“ (päikesetorn) kui ka töö ise viitavad toona Jyväskyläs töötanud noore arhitekti üsna värsketele Itaalia reisi muljetele (koos arhitektist abikaasa Aino Marsioga käis Aalto 1924. aastal Itaalias pulmareisil). Sestap on ka tema põhjamaade 1920. aastate klassitsismi esindava töö kesketeks motiivideks Itaaliast inspireeritud avatud siseõu *cortile*, kus Aalto sõnusti pidi valitsema „kloostriõue rahu ja itaalia aia hubasus“, solaariumina kasutatav veetorn ja nn Veneetsia trepid. Žürii nimetas võistlustööd „La Tour de Soleil“ küll üheks parimaks Soomest saanud projektiks, kuid siiski langes see välja juba esimeses hindamisvoorus. Puudusena heideti projektile ette mittevastamist tehnilistele nõuetele. Ei aidanud ka see, et arhitekt on oma seletuskirja alguses viidanud pakutud lahenduse paindlikkusele ning ka võistlustingimuste andmestiku puudulikkusele.

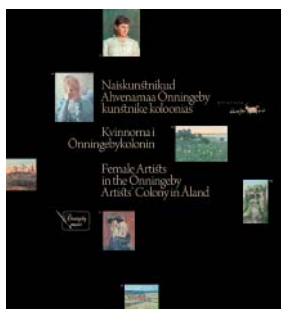
Kuna esikoht jäi välja andmata, tehti supelasutuse projekti lõplik väljatöötamine ülesandeks konkursil kolmanda koha pälvinud Olev Siinmaale, kes oli valitud Pärnu linnaarhitektiks, ning 1922. aasta võistluse parima töö autoritele Erich von Wolffeldtile ja Aleksander Nürnbergile. Uus supelasutus avati 10. juulil 1927. Aalto projekti-teema lõpetuseks võiks aga jääda Karin Hallas-Murula oletus, et arhitekt oli konkursi tulemustes nii pettunud, et ei lasknud projekti endale tagasigi saata, rääkimata siis oma autorluse hilisemast avaldamisest.





**ADAPTING MODERNITY.
CLASSICS OF ESTONIAN ART
IN THE FIRST HALF OF
THE 20TH CENTURY**
Eesti Kunstimuuseum

Kumu kunstimuuseumi poolt Poolas Szczecini Rahvusmuuseumis (10.12.2010–27.2.2011) ja Varssavi Rahvusmuuseumis (5.5.–4.7.2011) korraldatud näitusega „Adapting Modernity” (eesti kunsti klassika 20. sajandi esimesel poolel) kaasnev kataloog. Koostaja Tiina Abel, tekstide autorid Tiina Abel, Szymon Piotr Kubiak. Kujundaja Andres Tali. Poola ja inglise keeles.



**NAISKUNSTNIKUD AHVENAMAA
ÖNNINGEBY KUNSTNIKE
KOLOONIAS**
Eesti Kunstimuuseum

Kataloog kaasneb samanimelise näitusega Adamson-Ericu muuseumis (24.3.–3.7.2011) ning on jätkuks Ahvenamaa Önningeby muuseumi ja Adamson-Ericu muuseumi 2006. aastal alguse saanud koostööle. Raamat tutvustab Soome ainsa kunstike koloonia naisliikmete teoseid, andes ülevaate seal 19. sajandi lõpukümnenditel ja 20. sajandi alguses töötanud H. Rönnerbergi, E. Danielsoni, A. Wengbergi, E. Topeliuse, E. Favorini ning paljude teiste Soome ja Rootsi kunstiloos oluliste naiskunstnike loomingust. Koostajad Kjell Ekström ja Kersti Koll. Teksti autor Kjell Ekström. Kujundaja Tiit Jürna. Eesti, rootsi ja inglise keeles.



URMAS PLOOMIPUU VALGE MAJA
Eesti Kunstimuuseum

Raamat kaasneb samanimelise näitusega Kumu kunstimuuseumis (13.4.–23.10.2011). Tegu on kunstnik Tõnis Saadoja huvitava käsitlusega teise kunstniku, Urmas Ploomipuu (1942–1990) loomingust. Saadoja tähelepanu keskmes on eeskätt graafikat õppinud ning ka valdavalt sel alal tegutsenud Ploomipuu maalilooming, mis tegelikult piirdub nelja õlimaali ja mõne guaši ning akvarelliga. Autor avab kõitvalt ja põhjalikult Ploomipuu loomingulise meetodi olemuse. Teksti autor Tõnis Saadoja. Kujundaja Indrek Sirkel. Eesti ja inglise keeles.



**ÜKSI LINNAS. LUDMILLA SIIM JA
JÜRI PALM**
Eesti Kunstimuuseum

Kataloog kaasneb samanimelise näitusega Kumu kunstimuuseumis (28.4.–28.8.2011), kus pannakse omavahel dialoogi kaks omanäolist linnamaalijat, kelle 1970.–1980. aastate looming kõneleb urbanistliku keskkonna erinevatest tajumisviisidest. Koostaja Liisa Kaljula. Teksti autorid Liisa Kaljula, Eha Komissarov. Kujundaja Tuuli Aule. Eesti ja inglise keeles.



**NIGULISTE MUUSEUM.
MUUSEUMIJUHT**
Eesti Kunstimuuseum

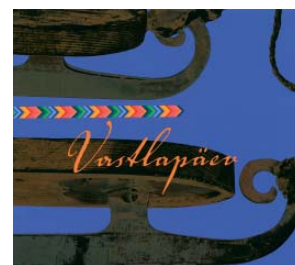
Niguliste muuseumis on välja pandud Eesti kõige uhkem kesk- ja varauusaegse

kirikukunsti kogu. Rikkaliku pildima-terjaliga raamat tutvustab muuseumi väljapanekus olevaid keskaegseid altariretaableid, puuskulptuure ja Bernt Notke kuulsat maali „Surmatants”. Vaatluse all on ka varauusaegne kirikukunst: epitaafid, vappepitaafid, hauaplaadid ja lühtrid. Samuti leiab raamatust Niguliste kiriku ajaloo ja ehitusloo ülevaate ning hõbedakambri tutvustuse. Koostaja ja tekstide autor Merike Kurisoo. Kujundaja Liina Siib.



**EESTI KIRJANDUSMUUSEUMI
KAHEAASTAKALENDER 2011–
2012**
Eesti Kirjandusmuuseum

Lisaks kirjandusmuuseumi esinduslikule rolli täitmisele tutvustab kalender pildis ja sõnas projekti „Eesti trükise Punase Raamatu ja eesti kultuuri käsikirjaliste alliktekstide säilivuse ja kättesaadavuse tagamine”. Kalendrit illustreerivad fotod projekti käigus digiteeritavatest materjalidest, mis pärinevad Arhiivraamatukogust, Eesti Rahvaluule Arhiivist ja Eesti Kultuuriloolisest Arhiivist. Neile on lisatud saatetekstid, kus avatakse esitatavate materjalide kultuurilooline väärtus. Trükistest on kalendrisse valitud näiteid peamiselt Punase Raamatu nimekirja ainukestemplaridest. Käsikirjanäited pärinevad Jakob Hurda, Eduard Philipp Körberi ja Ado Grenzsteini kogudest digiteeritava materjali hulgast.



VASTLAPÄEV
Eesti Vabaõhumuuseum, Eesti
Kirjandusmuuseum

Avaraamat rahvakalendri tähtpäevi tutvustavast väikeraamatute sarjast. Taskuformaadis käsiraamatus antakse lühike ülevaade iga tähtpäeva arvestamisest, nimetusest ja põhilistest kommetest. Eraldi osana on välja toodud vastava tähtpäeva laulud, mängud, meisterdamisrubriik ja rahvuslikud toidud. Asjale lisavad vürtsi rahvapärased ütlused, argitarku-

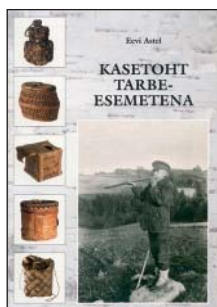
sed, mõistatused ja vanasõnad. Koostajad Eesti Vabaõhumuuseumi teadurid Vivian Siirman ja Maret Tamjärv, noodid Eesti Kirjandusmuuseumi etnomusikoloogia osakonna vanemteadur Taive Särjelt, kujundaja Liisi Lukk.



**JEF. JOURNAL OF ETHNOLOGY AND FOLKLORISTICS
VOL. 4, NO. 1 (2010)**

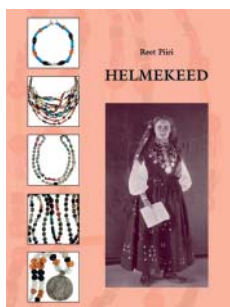
**Special Issue: Cultural Heritage: Entanglements of Knowledge, Creativity and Property II
Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Rahva Muuseum, Tartu Ülikool**

Kultuuripärandi erinumbri teine osa. Peatoimetaja Ergo-Hart Västriku, numbritoimetaja Kristin Kuutma. Väljaandjad Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakond ning etnoloogia osakond.



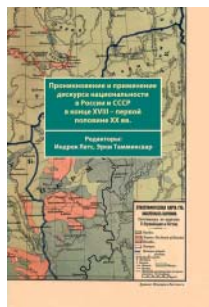
**Eevi Astel
KASETOHT TARBESEMEMENA
Eesti Rahva Muuseum, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit**

Kasetoht oli hinnatud materjal oma pika säilivuse, tõrvisalduse ja veekindluse tõttu. Seetõttu leidis toht kui mitmete tarbeesemete valmistamise materjal kõikjal Eesti talurahva elus ulatuslikult kasutust.



**Reet Piiri
HELMEKEED
Eesti Rahva Muuseum, Eesti Rahvakunsti ja Käsitöö Liit**

Raamat räägib helmekeedest, mida eesti talunaised kandsid 18. ja 19. sajandil. Siit saab ideid, kuidas leida ja sobitada helmeid nii rahvarõivakomplekti kui ka tänapäevaste rõivaste juurde.



**ПРОНИКНОВЕНИЕ И ПРИМЕНЕНИЕ ДИСКУРСА НАЦИОНАЛЬНОСТИ В РОССИИ И СССР В КОНЦЕ XVIII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВВ.
Eesti Rahva Muuseum**

Etnilisusest, millele veel 18. sajandi lõpus Venemaal erilist tähelepanu ei pööratud, sai 20. sajandi esimeseks pooleks kogu ühiskondlikku elu olulisel määral mõjutav tegur. Artiklikogumik avab selle keerulise ja paljutahulise protsessi mõningaid aspekte. Toimetajad Indrek Jääts, Erki Tammiksaar.



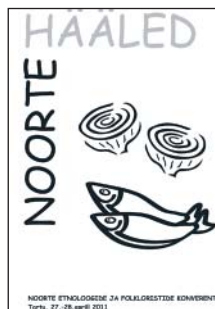
**EESTI RAHVA MUUSEUMI
AASTARAAMAT 54
Eesti Rahva Muuseum**

Aastaraamatus on avaldatud kultuuriuuringuslikud artiklid, mis sel korral keskenduvad mälu ja mäletamise küsimustele. Antakse ka ülevaade muuseumi 2010. aasta tegevusest. Peatoimetaja Pille Runnel, toimetajad Tuuli Kaalep, Toivo Sikka, Agnes Aljas.



**RÄÄGIME KARTULIST!
Eesti Rahva Muuseum**

Raamatusse on koondatud meenutused ja fotod meie teisest leivast – kartulist. Järeleproovimiseks leiab kümnekond „oma pere“ kartulitoiduretsepti. Koostajad Terje Anepaio, Reet Piiri, Ellen Vär.



**NOORTE HÄÄLED
Noorte etnoloogide ja folkloristide konverents. Tartu, 27.–28. aprill 2011. Ettekannete kokkuvõtteid
Eesti Rahva Muuseum, Eesti Kirjandusmuuseum**

Koostajad Marleen Nõmmela, Ave Tupits.



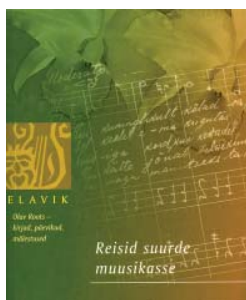
**MAAILMAFILM: TARTU
VISUAALSE KULTUURI FESTIVAL
21.–27. MÄRTSINI
Eesti Rahva Muuseum, MTÜ
Maailmafilmi Ühing**

Kataloog annab ülevaate 2011. aasta Tartu visuaalse kultuuri festivali programmist. Tutvustatakse filmifestivali põhiprogrammi filme ja retrospektiivi Mark Soosaare filmiloomingust, festivali eriprogrammi helimaastikest „Heli kontuurid“ ning näitusi. Koostaja Pille Runnel.



**TALLINNA LINNAMUSEUMI
AASTARAAMAT 2008/2010
Tallinna Linnamuuseum**

Raamat sisaldab eriteemalisi artikleid muuseumi teadurilt. Artiklid on varustatud ingliskeelse kokkuvõttega, raamatut ilmestavad värvilised ja mustvalged illustratsioonid. Aastaraamatu koostaja ja toimetaja Sulev Mäeväli, keeletoimetaja Maia Randma, kujundaja Anne Järvpõld.



**REISID SUURDE MUUSIKASSE.
OLAV ROOTS – KIRJAD,
PÄEVIKUD, MÄLESTUSED
Elavik XIII**

Eesti Teatri- ja Muusikamuseum

Tartumaal Elva külje all Udernas sündinud Olav Rootsi reisid suurde muusikasse algasid 1930. aastatel – Pariis, Viin, Salzburg. Saatuslik 1944. aasta tõi kaasa ärasõidu Rootsi, seejärel emigreerumise kaugele Lõuna-Ameerika mandrile, Colombiasse. Rootsi aeg Bogotá muusikaelus kujunes rikkaks ja kauniks, mida veel tänagi väljendab sealtkandist tulijate hinnang: „Oo, jaa, maestro Roots!“ Raamatu koostaja Ene Kuljus. Kujundaja Kadi Pajupuu.



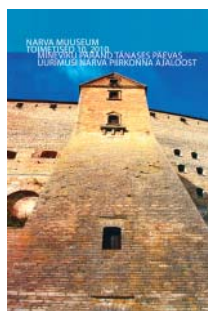
**TARTU MÄLESTUSMÄRGID JA
DEKORATIIVSKULPTUURID
Tartu Linnamuseum**

Raamat annab sõnalis-pildilise ülevaate Tartu linna ilmetavatest mälestussamastest, kividest ja tahvlitest ning dekoratiivskulptuuridest. Eraldi peatükk käsitleb praeguse linnapildist kadunud mälestusmärgi. Koostaja Evi Kärkla. Kujundaja Tiina Viirelaid.



**MUUSEUMITUNNID JA ÕPITOAD
Tartu Mänguasjamuuseum**

Raamat tutvustab Tartu Mänguasjamuuseumis pakutavaid haridusprogramme. Kujundaja Marge Pärnits, pedagoogilised programmid Ave Viirma.



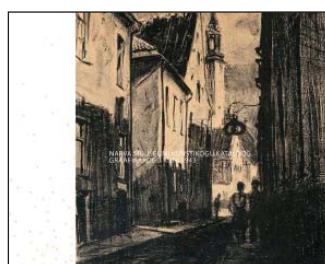
**MINEVIKU PÄRAND TÄNASES
PÄEVAS. UURIMUSI NARVA
PIIRKONNA AJALOOST
Narva Muuseumi toimetised 10
Narva Muuseum**

Toimetistes on artikleid Narva vanalinna ajaloo arheoloogiliste kaevamiste põhjal, Narva rootsi-soome kogudusest, kalapüügikohtadest Narva jõel, Eesti Vabariigi kirdepiiri kindlusehitistest 1919–1939 ja ülevaade Narva Muuseumi tegevusest aastatel 2004–2009.



**NARVA MUUSEUMI RELVAKOGU
Narva Muuseum**

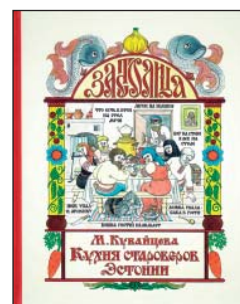
Raamatus on esitletud Narva Muuseumi relvakogu 100 eset. Alajaotustes on esemed järjestatud kronoloogiliselt. Esitletud on kaitserelvad, külmrelvad, tulirelvad, Idamaade relvad jne. Koostaja Narva Muuseumi teadur Vadim Bulatnikov.



**NARVA MUUSEUMI KUNTIKOGU
KATALOOG. GRAAFIKAKOGU
KUNI 1943**

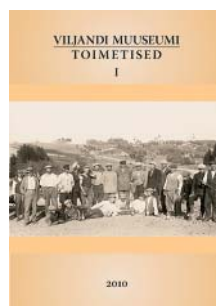
Narva Muuseum

Graafikakogu kataloogis on 130 graafilist lehte Narva Muuseumi kunstikogust. Raamat koosneb reproduksioonidest ja kataloogist, mille materjal on süstematiseeritud kronoloogiliselt. Koostaja Tatjana Klimina Narva Muuseumist. Eesti, vene ja inglise keeles.



**Марина Кувайцева
ЗАСТОЛИЦА. КУХНЯ
СТАРОВЕРОВ ЭСТОНИИ
Narva Muuseum**

Eesti vanausuliste toidukultuuri pajatava raamatu on koostanud Narva Muuseumi teadur-folklorist Marina Kuvaitseva. Kasutatud on Pavel Varunini primitiivses stiilis illustratsioone. Raamat valmis koostöös Eesti Vanausuliste Kultuuri- ja Arendusühinguga.



**VILJANDI MUUSEUMI
TOIMETISED I
Viljandi Muuseum**

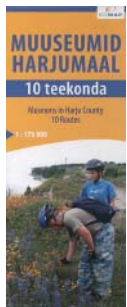
Toimetiste esimene väljaanne on järjekorras muuseumi kahekümne kuues populaarteaduslik kogumik. Viimati aastaraamatu nime kandnud trükise formaat on avardatud. Väljaanne sisaldab muuseumi töötajate uurimusi ning kaastööd Tartu Ülikoolist ja TÜ Viljandi Kultuuriakadeemiast. Kindla koha on trükises leidnud ka mälestuste osa.



**Piret Hiie
1919. AASTA MÄSS MUHU- JA
SAAREMAAL
Saaremaa Muuseumi toimetised 6
Saaremaa Muuseum**

Raamat annab varasematest põhjalikuma ülevaate 1919. aasta veebruaris Eesti Vabadussõja tagalas aset leidnud talurahva mässust valitseva võimu vastu. Uurimistöös on kasutatud mitmeid pikka aega tutvustamata jäänud arhiivimaterjale, mis täidavad senistesse käsitlustesse

jäänud lüki ja küsitavusi. Laiemalt valgustatakse ka kohaliku võimuvõitluse tagamaid, mis mässulise õhkkonna tekkimisele oluliselt kaasa aitasid.



MUUSEUMID HARJUMAAL. 10 TEEKONDA

Harjumaa Muuseum

Turismikaart on teejuhiks Harjumaa muuseumidesse ning nende lähiümbrusesse jääva ehitus- ja looduspärandi juurde. Matkaplaanide tegemist hõlbustavad kaardile märgitud ja kirjeldatud marsruudid. Eesti- ja ingliskeelne kaart on mõõtkavas 1 : 175 000. Tehniline teostaja ja kujundaja EOMAP Geodata AS. Tasuta.



ÜKS VESKI SEISAB VETE PEAL...

Karilatsi kajastused III

Põlva Talurahvamuseum

Trüki sisaldab valiku Põlvamaal tegutsenud vesiveskitest enne ja nüüd. Rohkelt fotomaterjali võrdluseks vanemast ajast ja tänapäeval.

ULTIMA MEMORIA. EESTIMAA LAGUNENUD JA HÜLJATUD KULTUURIMÄLESTISED Arhitektuuripärandi Hoidmise Selts

Näituse „Ultima memoria“ materjalidest on välja antud raamat, kus tutvustatakse Eesti mitmekülgset, kuid lagunenud või hävimisohus olevat muinsuspärandit. Analüüsi all on mälestised kõikidest Eesti maakondadest ning tähtsamatest linnadest. Käsiteldavaid objekte on kokku 20. Nende hulgas on mõisaid, elamuid ja tööstusrajatisi 18. sajandist tänapäevani. Raamat on näitusest rikkalikum nii teksti kui fotomaterjali poolest. Intervjuud on lisatud DVD-l. Koostajad Olev Liivik ja Mika Orava. Eesti, vene ja inglise keeles.

MUSEUM REVOLUTION WITH EURO-MONEY

Mariann Raisma

**University of Tartu History
Museum**

Since 2004 museums have had the opportunity to apply for financial support from the funds of the European Union, and it has namely been European money that has contributed to substantial changes in the Estonian museum picture. While in the 1990s museums were languishing, then beginning from the early 21st century a turn in the paradigm could be observed, which has by now resulted in a rather radical change in the image of the institutions dealing with heritage.

Among the financially most substantial foundations that have supported museums are the programme for strengthening regional competitiveness of the European Regional Development Fund and the programme for developing cultural and tourist sites of all-Estonian importance, both of which have been applied to through Enterprise Estonia. Twenty-six museums have been allocated money for building and renovation activities and modernization of expositions alone. Construction work and exposition development have also been supported by the PHARE Cross-Border Cooperation Programme as well as PRIA and KIK.

Besides museums, money coming from structural funds has also been used to develop various thematic parks and historical monuments. The year 2008 can be regarded as the most favourable one, as ten museums all over Estonia were allocated funding, and, apart from museums, some other history-related attractions were also supported.

From among design companies, the one that has contributed most to the changing of museums is the favourite of Estonian museums called Laika Belka & Strelka, who has designed eight museums built with euro-money.

Besides the projects that have gained financial support, we must not forget about those valuable ideas that have not received funding. These ideas should not be discarded, either, but rather be developed further on.

MUSEUMS ARE NOT ALONE

Anton Pärn

**Vice-Chancellor, Ministry of
Culture**

The year 2011 can be treated as a kind of interim finish in museums' development activities. By today all the main support programmes of European Union structural funds for the period of 2007–2013 have been terminated. Besides museums, financial resources from structural funds were allocated also

to about two dozens of varied visiting centres, which introduce our history and cultural heritage and contribute to tourism development. Conditionally, visiting centres can be divided into two larger groups: centres of heritage culture and natural studies, thematic parks, attractive building monuments in museological environment and artisans' workshops and schools operating on manors or manor complexes. Owing to their active use, manor schools are multilayered and serve as centres of community life throughout the year, providing space, besides school and educational activities, also for tourism and small businesses.

THE BELOVED KROON

Piret Õunapuu

Estonian National Museum

There is a museum in Estonia where the daily turnover in the museum shop can amount to three million kroons – this is the Museum of the Bank of Estonia. These millions reach the shop, above all, in connection with souvenir coins, which are issued by the bank to mark significant events in the Republic of Estonia. The fact that souvenir coins are so popular proves that people care about their country. A real shopping frenzy started in the summer of 2010, with the official confirmation about the Estonian kroon disappearing from circulation and the adoption of the euro. In addition to coins, people also started to buy banknotes. Altogether, the Republic of Estonia was able to issue during the kroon period twenty-seven souvenir coins designed by eighteen different artists, and a ten-kroon souvenir banknote, which was dedicated to the 90th anniversary of the Republic of Estonia. The lifetime of the Estonian kroon was eighteen years, which is a short time for a currency. The Estonian people cherished their kroon and when it became clear that it would disappear from circulation, nearly everyone wanted to have it as a keepsake, whatever optimistic expectations they had about the future.

IMPROVING THE HEALTH OF RURAL ARCHITECTURE WITH EURO-MONEY

Elo Lutsepp

HELTH project manager

Kalle Pilt

FaBBI project manager

The economic depression of the last few years made the Estonian Open Air Museum and, concretely, the Rural Architecture and Landscape Programme search for financial funding farther away. Until now different European structural funds have been used, above all, to

finance investments; however, the programme has also succeeded in getting support for research and counselling activities. In 2010 even two international projects were approved by the Central Baltic Sea Programme, and in both of them the leading partner is the Estonian Open Air Museum. The first of them – HELTH (Healthy and Energy-Efficient Living in Traditional Rural Houses) – deals with the interior climate and energy saving in old farmhouses and the elaboration of renovation solutions related to it; the other – FaBBI (Fungi and Beetles in Buildings on Islands of the Baltic Sea) – is concerned with the bio-damage in old buildings, or, in other words, all kinds of fungi and beetles damaging wood.

STATE INDEMNITY

Aleksandra Murre
Kadriorg Art Museum

On European level, one of the most emphasized aspects in the sphere of culture is the introduction of cultural heritage, development of contacts and movement of collections. Nowadays, large international exhibitions contribute most to the income of all museums. So, in launching international exhibition activities, state support in the form of state indemnity is of critical importance. State indemnity (state insurance) is a national guarantee of exhibitions or exhibits coming from other countries. Indemnity is based on the country's reputation and it is accepted in case the particular state, its political and economic situation is trustworthy and reliable. The principles are the same as in case of a commercial insurance; yet, it is concerned with "imaginary money" only, which considerably diminishes exhibition expenses and allows us to carry out more ambitious and extensive projects. There are only seven countries in Europe where the state indemnity system has not been applied yet. Estonia has started the elaboration of national system regulations and the introduction of the idea in ministries.

ANNUAL AWARDS OF ESTONIAN MUSEUMS

In 2004 the Estonian Museum Association and the Ministry of Culture jointly initiated the Museum Rat Award, which is aimed at recognizing, evaluating and introducing an essential part of the museums' everyday work – exhibition activity.

The year 2009 was called the Museum Year. The intensity and glamour of the museum landscape made people think about the creation of a new award category – so the Annual Museum Rat

was added.

The newly opened museums surprised their visitors as well as colleagues. The high level of re-interpreted and re-opened permanent expositions proved once again that museums are in dire need of public awareness and recognition. The year 2010 brought about Ants Leemets's appeal in the Museum Council to create a broad-based recognition system for museums with the aim to emphasize museums' position in society.

The first Estonian Museums' Annual Award event took place in January 2011 at the Kumu Art Museum, where ten main and two special prizes were awarded. In addition to exhibitions, the nominees came from the spheres of heritage protection, preservation and conservation, museum education, research, product development and marketing at our museums.

UNTAMEABLE VOLCANOES IN THE GALLERY OF THE MUSEUM OF TALLINN TECHNICAL UNIVERSITY

Liia Rebane
Museum of Tallinn Technical University

The opening exhibition entitled "Volcano – Creator and Destroyer" at the museum gallery *Futurum* of Tallinn Technical University was initiated by the dramatic eruption of Eyjafjallajökull in Iceland. The exposition reflects the present and past of volcanoes and introduces the rocks that have been formed as a result of volcanic activities. The exposition is made up of three major thematic parts: volcanic rocks, volcanic Iceland and volcanic layers in Estonia. The topic of the exhibition has been thoroughly expounded to the visitor; in addition, there are information kiosks enabling to delve into the subject, where the presented material is also closely related to school curricula.

GRAND EXHIBITION OF ESTONIAN EXILE ART AT KUMU AND TARTU ART MUSEUM

Kersti Koll
Project Manager of Estonian Art in Exile

The exhibition entitled "Estonian Art in Exile" staged jointly by the Estonian Art Museum and the Tartu Art Museum presented for the first time in homeland such an extensive overview of Estonian art created in exile. In addition to works of art from our museums and private collections, numerous pieces also arrived from Canada, USA and Sweden. There were several authors who were introduced in Estonia for the first time ever. At the Kumu Art Museum the exhibition

attracted more than 22,000 visitors; great audience interest also continued in Tartu. In both museums the exhibition was accompanied by substantial yet playful educational programmes.

COMPLETION STORY OF THE EXHIBITION ABOUT BARN-DWELLINGS INTRODUCING THE HELTH PROJECT

Liisi Taimre
Harjumaa Museum

The general objective of the HELTH project is to increase the energy efficiency of the traditional rural houses (in Estonian case – barn-dwellings). The exhibition presents the barn-dwelling as a research object of different disciplines. Certainly, traditional rural houses belong in the sphere of interest of architectural historians and ethnographers. Yet, part of researchers have tried to delve into the essence of barn-dwellings by calculating the average surface area of threshing rooms and the frequency of building types – so we can also speak about barn-dwelling statistics. Thermal pictures that help to analyse the thermal stability and cold bridges of buildings add a physicist's perspective to the barn-dwelling. Although the main aim of the exhibition is to introduce different viewpoints of the essence of the barn-dwelling, hopefully quite a few house-owners would find practical benefit from it. The exhibition opens on June 9 at the Harjumaa Museum.

HUMAN, AFTER ALL

An interview by historian Aivar Põldvee with Ivar Leimus, a numismatic and researcher of the Estonian History Museum.

BANKNOTE PAPER AND MONEY LAUNDERING

Heige Peets
Conservation Centre Kanut

Estonian own money – the Estonian kroon – which came into circulation with the money reform in 1992, has by today turned from a legal tender into an object of interest for collectors and a nostalgic keepsake. For a while the press initiated an emotional discussion about whether to destroy the kroons or to conserve them for the future generations, also arguing if the banknotes were paper as they were made of cotton. This article gives a thorough survey of the history of paper and the first paper currency in the world, also providing concrete guidelines and recommendations about how to preserve paper currency without devaluating it.

ABOUT SOME DEVELOPMENT PRINCIPLES OF THE TARTU CITY MUSEUM.

55 YEARS FROM THE FOUNDATION OF THE MUSEUM

Heivi Pullerits

Director of the Tartu City Museum
in 1979–2001

The past few years at the Tartu City Museum have been efficient and the museum has earned several recognitions. However, the achievements have not made us rest on the laurels. The museum is the mediator of the heritage to society. The museum worker has to decide what should be preserved for the future and what should be discarded. Versatile research is like a lever starting a new display and providing a basis for a new exposition. An interesting exposition can be created by a museum worker who once in a while has to charge their batteries by practising in other museums either in Estonia or abroad, and work in archives or libraries for longer periods. The museum is not a cheap institution. In our society, where the right-wing economic policy prevails, culture keeps looking forward to a positive budget, which by the latest data could be expected only in 2016. Modern museology is an interdisciplinary science, which integrates history, psychology, pedagogy, sociology and art studies. It also comprises knowledge of communication, museum collections and expositions, as well as museum design. Museum workers are burdened with great responsibility – it is their calling to preserve our cultural heritage for the generations to come, so that sometime in the future people could understand the essence of our nation.

A SPECTACULAR FIND FROM THE COLLECTION OF THE PÄRNU MUSEUM: LA TOUR DE SOLEIL

Inge Laurik-Teder

Estonian History Museum

About nine years ago designs from architectural contests of 1922 and 1925 for a Pärnu bathing establishment were detected in a collection room of the Pärnu Museum. Among them was a work by Alvar Aalto (1898–1976), a Finnish architect of international renown, of which until then nothing was known but a few sketches and a Finnish-language explanatory letter in Alvar Aalto Foundation in Jyväskylä. According to architectural historian Karin Hallas-Murula, architect Aalto might have been so disappointed in the results of the competition that he did not reclaim the design, not to mention disclosing his authorship later on.

JUUBELDAME!

PILVI PÖLDMA

Võrumaa Muuseumid
15. juuli 1961

MADIS JOHANSON

Võrumaa Muuseum
22. juuli 1951

TIIA HAUG

Võrumaa Muuseum
27. juuli 1956

MARET TAMJÄRV

Eesti Vabaõhumuuseum
1. august 1961

TANEL LÄÄN

Kaitseväe Ühendatud Õppeasutuste Muuseum
6. august 1946

ÜLLE KASK

Eesti Tervishoiu Muuseum
8. august 1961

SIRJE KARIS

Eesti Ajaloomuuseum
9. august 1956

EVE KASEARU

Eesti Rahva Muuseum
14. august 1966

IVI TAMMARU

Eesti Rahva Muuseum
4. september 1966

OLAVI KURINA

Tartu Ülikool
10. september 1966

KAIRI TOOMET

Eduard Vilde Muuseum
18. september 1981

LAGLE LINDENBERG

Eesti Põllumajandusmuuseum
20. september 1981

KRISTI TARAND

Eesti Ajaloomuuseum
27. september 1936

RUTH TREIMUT

Ennistuskoda Kanut
29. september 1956

TRIIN SIINER

Eesti Ajaloomuuseum
1. oktoober 1971

JÜRI KUSMIN

Sillaotsa Talumuuseum
20. oktoober 1946

ARTHUR RUUSMAA

Võrumaa Muuseum
22. oktoober 1956

KALJU IDVAND

Sillaotsa Talumuuseum
31. oktoober 1956

LEA MALING

Viljandi Muuseum
10. november 1956

MAIRE KUNINGAS

Eesti Rahva Muuseum
10. november 1966

AINO MIILMETS

Eesti Rahva Muuseum
28. november 1946

JAAK PIHLAK

Viljandi Muuseum
1. detsember 1961

EEVI ÜTSIK

Tartu Linnamuuseum
7. detsember 1956

ÜÜVE VAHUR

Ennistuskoda Kanut
7. detsember 1981

REET VIIRE

Eesti Kunstimuuseum
11. detsember 1946

INGRID SAHK

Tartu Ülikooli Kunstimuuseum
11. detsember 1976

AILI PETTAI

Ennistuskoda Kanut
21. detsember 1946

HELGI PÖLLO

Hiiumaa Muuseum
30. detsember 1956

